

LX E+26

523,000

XXVIII. R. 28.

A'
PARASZT EMBER
MAGYAR ORSZÁGBAN,
Mitsoda és mi lehetne;

egy jó rendbe-fzedett falunak
rajzolatjával egyetemben.

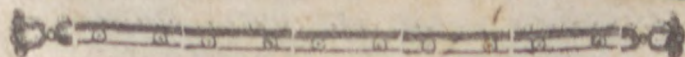
SAMUEL THESCHEDIK

Cammel által. *Discalg.*
most pedig

Németbül Magyarra fordította

KONYI JÁNOS.

Conv. Carn. Jaurin.

PÉ T S E T T,

Engel János betűivel 1786.

523,000

Valamelly févegnek kell lenni, a' melly
az Országnak életerő erejét mind job-
ban jobban emészti; ki kell ezt ke-
resni, és (az Ország' Fejedelmé-
nek) meg-ölni, minek előtte ez
győzhetetlenné lesz.

Ephemeriden der Menschheit 3. B.

19. S.

ELŐL-JÁRÓ-BESZÉD.

Midön az én irásom már majd a' nyomtatáshoz közelítene, gondolkodtam, hogy ha tfináljak é Elöl-járó-beszédet? Mösernek drágalátos eszmélkedései kerültenek kezembe: találám pedig, hogy ez az ember Vestphaliában fokakrul ugy gondolkodott, a' mint én. Nagy kedvel olvastam főképpen a' 140dik levelet a' 2dik részben, mellyet is azontul Elöl-járó-beszédemnek tfináltam. A' hol Möser Törvényes Tanáts így ir:

Már egynehányszor tsudálkoz-
tam rajta, hogy miért minden Or-
szágbéli-elöl-járó, mindenik tarto-
mánynak különös fzokásai, fzük-
ségei és törvényei fzerént való
rövid és világos tanítást nem nyom-
tattat a' Köznépnek, a' mellyben
az ott forgandó itélet-tétel, az ő
meg-foghatása fzerént elő-hozat-
tatnék, 's egyfzersmind maga fe-
gedelmére való jó tanáts és mód
irattatnék, azon formára, mint
Tiffot efelekedett az egétségnek
állapotjában. Az illyetén munka,
ha ez öreg és próbált emberek-
től (kik ezzel azonkívül-is ke-
vesfet vesztenének) irattatnék,
és az Elöl-járóktól helybehagyat-
tatnék, minden vetekedés nélkül
nagy hafzonra válna, és fok Tör-
vény-

vény-tudót a' haszontalan pertül meg-mentene. A' mostani idők fok más egyébféle oktatással szereztek a' Községet. Módot nyitottak arra, hogy az ember magának az olyan esetekben, hol Orvost nem kaphat, miképpen segítsen; a' mint-is külömbféle eleségeknek veteményeit, a' szederfáknak ültetésit, a' méheknek szaporodásit, a' pálinka' égetését, és több más gazdaságbéli haszon eránt való külömbféle aprólékos irásokat világosan és érthetőképpen adtak-elő. Miért tehát ne tselekednének illyent az ötet illető törvényes állapotokban-is? Miért legyen az emberi oktatásnak ez a' része, melly a' Köz-jóra olly szükséges, egyedül az Eskütteknek tite

kaiban eltemetve? És mifoda okokat hozatunk elő, hogy magunkat ezen kis gond eránt mentegethessük, holott e' dologban a' Köz-népnek hasznára, a' leg több Német országi birodalmakban már sokan mind eddig szorgoskodtak? Az Ország' törvényének tudása és rendelkezései bizonyára mind azoknak nagyon szükséges, valakiknek azok szzerént élni és itéltetni kelletik; ez igen nemes tudomány, mert az elmét is magasztalja; ez a' Községnek is hasznos, mivel magát a' Parasztezerféle esetekben is fegítheti, és nem szükséges, hogy mind jó és rossz tanátsot drágán fizessen. Minő fokban esnek a' büntetésbe, mellyet elkerülhetnének, ha csak valamely rövid oktatással volnának is fel-

fel-ruházva? Melly fokban ki-adják költsön véres verijtéssel keresett kevés pénzetskéjeket, az ehez szükséges vigyázatnak esmértsége nélkül? melly fokban panaszolkodnak adófságoknak bé-fzedéfi véget, az efféle állapotoknál esendő nehézségeknek gyanakodási nélkül? melly mind nem történne, hã ök jobban volnának oktattva.

Mindazonáltal az illetén oktatás közönségesképpen nem minden Országokra szolgálendő, a' minéműkülömb-külömbfélével mi birunk; hanem ez mindenik Orzágnak tulajdon törvényre fzerént legyen alkalmaztatva; ezt az Országban felvétetett mindenféle szokásokbul és rendelésekbül kell ki-húzni, melly valami rövid fummája legyen a' kö-

zönséges törvénynek, a' mennyiben ez a' Köz-népnek gyakorta előadandó dolgait illeti, hogy mind az efféle esetek eránt a' szükséges okoskodást és segítő módot magába foglalja, melly által vagy a' pert el-kerülni, vagy pedig az el kerülhetlent igazságosan meg-ítelni lehetessen. Jóllehet az illetén kívánságok fzerént nehéz az efféle munka, és mind a' Könyv-irót, mind pedig a' Könyv-nyomtatót ettül el-ijeszti; de ugyan ezért kellenék olly nyilván-való gondvifelés' tárgyának lenni, hogy az Elöl-járók az illetén munkának rendelésében, elő-mozdításában és ki-fizoltatásában fáradoznának.

Ennyire Möser, olly ember, ki fokszor okoslabban képzelődött, mint némelly Böltsék gondolkodnak, és itélnek.

Azért én nem tudok egyebet hozzá tenni, mint e' kérdést: Ha ezen Törvényes-Tanáts Möser Ur jól ír é vagy roszszúl? Hogy pedig a' feleletben ne tétovázzunk, tehát olvassuk-el, azt, a' mit *Beccaria* *Markefz* a' vétekrül és büntetésrül irtt könyvében (*) a' törvénynek homályofságáarul ir. Ujra ismét egy nagy Törvény-tudó ki-dolgozta a' köz-jónak illy igen hasznos materiáját. ezen titulus alatt:

A 5

Das

(*) *Beccaria* Von den Verbrechen und Strafen S. 5.

Das Grab der Chikane, II. dik
Rész.

Oh vajha ezek vagy más illyetén fontos munkái a' mi fel-derült Századunknak, a' kegyes, jól tévő, és közhaszonra való törvénynek tudományát az én Hazámban - is majd virágoztatnák!

Az én Hazámnak gyarapodása eránt való félelmes kétségeskedésem miatt lett haldokló reménységem ismét fel-éled *Második Josefnek* Királyi-páltzája alatt. Már am az örök emlékezetű *Teresiának* ditsőséggel tetéztetett uralkodása alatt tetéztetett mód az efféle fel-vételre; a' köz-jótt illető leg hasznosab rendelések szolgáltattak-ki, es méreteség-is tetettek, de nem kö-

vették 's véle nem éltek. — Miért? Vessünk a' Köz-jót illető rajzolatjára, (*Politische Landkarte*) mellyet ez a' mély eszű *Statista* Magyar Országrol olly mesterségesen irt vala a' 2dik részben lévő 322dik levélen (in seinem Herrn und Diener) itt az ember az illetén külömb - külömb - féle okokat mind egy pontban meg - leli.

Ha Möser az igaz okokat egy átalyában jól találta légyen é, azt most nem akarom, nem - is mérészem meg - itélni ; mindazonáltal hála Istennek ! el - múltak azok az idők, a' mellyekre ezek idéztettek. Mint a' sebessen folyó vizek, olly hamar el - múlnak ezek *Josef* parafolatjára, oh vajha soha vizsgálja
ne

ne hozattatnának a' te javadra ,
 szerelmes Hazám! Még is a' 18dik
 századnak Fejedelmi (igy mond egy
 bizonyos könyv-író) meg-tanul-
 ták a' Kegyetlenséget az ő vermekbe
 keríteni , és reájok hegyeket hen-
 geríteni , hogy az ő ifzonyatos fejét
 többé fel-ne emelhesse. Szívűl-is
 kívánunk néki örökös fetétséget.

Minden Hazafi meg-fzűnnék
 lenni az , a' mi most , ha ő a' mi Fe-
 jedelmünknek ezen nagy jó-tévő
 szándékát meg nem esmérné. Az
 alatt meg-tanít bennünket a' kö-
 vetkezés , hogy a' leg job' szándéku
 Fejedelem-is mennyi akadályok-
 kal fog küfzködni. Mindazonáltal
 tfak az apalin szívű embereket ij-
 jezti-el az akadály a' Köz-jónak
 mun-

munkálkodásától ; az olly bátor szív, a' ki dolgainak fedhetetlenségiről nyilvánosságos, annál-is inkább fel-buzdúl, bátrán, és félelem nélkül azt ki-irtani, a' mi őtet hátrátatja.

Való, hogy fok akadályi vannak az élelmény-állapotjainak az én Hazámban, mellyek már erős gyökeret is vertek, és talám még jobban meg-erősödtek volna, ha Országunk' Fejedelmének szorgos gondvifeléfe ezeknek elejét böltfen nem vette volna ; mindazonáltal ama' mindennemű uralkodó-tárgyot maga által-visgáló elme, és a' mi mostan uralkodó Fejedelmünknek atyai igyekezete nem kételkedtet bennünket bizonyos reménységünk eránt.

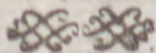
eránt, hogy a' fel-fedezettett hibákat és akadályokat el-töröltetve fogjuk látni. És az illyetén örvendetes bizonyofsá tételben bátorkodván hozzá-tévezem én is az én tfe-kély tapasztalásomat ezeknek fel-fedezéfihez.

Senki sem kételkedhetik, hogy még a' leg élelseb elméji Fejedelem sem tehet az ő Jobbágyinak táplálásbéli gyarapodásira tzelzó rendeléseket, sem pedig kívánt következt nem várhat; ha az ember más felül a' szükölködéseket és fogyatkozásokat mindenkor vastagon fedezni igyekezik; ha a' tulajdon maga-hafzon nagyobb betsben tartatik a' Köz-hafzonnál; ha a' leg felsőb parantsolatok és rendelések a'

job-

Jobbágyoknak talám illendőkép-
pen elejekbe nem terjesztetnek, és az
ebbéli rendeléseknek valóságos kö-
vettetésire egy szívvel - lélekkel
hathatóképpen nem törekednek.

Még ezen fő okokon kívül,
hogy a' természetűl olly igen meg-
áldatott Magyar Ország, illetén
fok és külömbféle fő rendelések után,
a' Parafzt és ennek élelmény - mód-
ja, miért jobban nem boldogul-
hatott, még e' következendők tün-
nek leg inkább szemembe, az én
meg - vizsgálásom és értelmem sze-
rént ;

E L Ö S Z E R :

Az élelmény - módjának gyarapodására tzelzó leg hasznosab Királyi rendeléseket a' Parafzt leg töbnyire hibáfan érti, rozfizul magyarázza, 's illyenképpen ezeket vagy rozfizul vagy éppen nem követi.

A ma' szomorú és boldogtalan idökben, a' mellyekben Magyar Ország majd mindenkori vérengező piatza vala az iszonyatos hadaknak és pártütéseknek, nem volt tfuda, hogy az élelmény-módja annyira meg-tsüggett; mivel a' Parafzt alig hogy a' kemény szorongatásoknak fzenvedéfi után

Valamennyire fel-tenyészedett, és
 életében örvendezett, azonnal is-
 mét meg-lepte áldott mezejét az
 ellenség' ferege; nyugodalmának
 és békeiségének szép reménysége
 meg-semmifedvén, házat, jószágát
 és minden javát a' tűznek halmo-
 zott hamvában el-temettetve kel-
 lett néki könyvezve szemlélni;
 most pedig már több, mint-sem
 40. éftendők ulta, amaz örök em-
 lékezetű TERESIANAK szerentsém
 uralkodása alatt, olly édes nyugo-
 dalomban él, minémivel még ez
 előtt soha sem ditfekedhetett. És
 midön a' pusztító hadi-tűz minden
 környül-lévő Országokban lobo-
 gott, még is az Ausfriai Királyiá
 páltza, és a' Magyar kard meg-
 tartotta a' Parasztot nyugodalmá-

ban; sőt még fontos hasznot hajtott néki a' külső Országi háboru, mert marháját, gabonáját — — drága pénzen el-adhatta. Ugy a' háboruság alatt, a' mint is a' békeségnek kötése után a' leg jobb és bőltseb' rendelések tétettek az élelmény - módjának gyarapodása véget. Ha én ezeket az én Hazámnak olly hasznos környül - lévő dolgait meg - vizsgálom, de egyfersmind' az élelmény - módjának mostani mivoltára, ennek feles szükölködésire és fogyatkozásira tekintek, és ezeket érzékenyítő szívvel mint egy résztes meg - fontolom, tehát meg - nem tartoztathatom magamat, azon okokat nyomozni, mellyek annyi hasznos és kegyességgel tetézett dolgoknak olly hozza-

fzan

ízán tartó gyülekezeti után, a' Pa-
 rafztnak gyarapodását nehezítik
 és mind eddig akadályoztatják.
 Minő virágzó állapotban volna
 most Magyar Ország, ha azt min-
 denkor meg-esmérté és véle hasz-
 nosan élt volna, a' mi az ő gya-
 rapodására vala. Mindazonáltal —
 a' Köz-nép-töbnyire által-nem látja,
 miért ez vagy amaz parantsoltatik.
 Majd el-nem lehet hinni, hogy
 mifsoda hómályos kába értelemben
 vagon a' parafzt, a' mint is né-
 melly polgár a' Köz-jót illető ren-
 delések eránt; az illyetén hamis
 képzeleteknek zür-zavaribul mi-
 némű tsudállatos rettentő képek
 tűnhetnek elméjébe; el-hihetetlen,
 hogy még a' leg jobb szivű, 's leg
 engedelmesseb' jobbágy is melly

igen irtózik az illetén rémitő képek által a' Köz-jót-illető rendeléseket követni, Miért? Mivel a' paraszt elegendőképpen nem nyilvánosított, hogy az ember a' fő parantfolatok és rendelkezések által az ő gyarapodását könnyebíteni, elő-mozdítani és öregbiteni igyekezik. A' fő parantfolatok által való szándékot, az ő gyarapodásának elő-mozdítása véget, valójában még igen idegennek, újnak, sőt mintegy ellene-valónak gondolja lenni. — És illyenképpen ezt az áldott Magyar Országot lakó paraszt magát bizonyára boldogtalaná teszi, környül-álló dolgait meg-nehezíti, mivel az ő javára tzelző Köz-jót-illető parantfolatokat és rendelkezéseket nem követi.

Vegyétek szívetekre , Hazám-
fiai ! ezen szomorú állapotját né-
melly az ő hivataljában egyébként
még olly derék parafztnak és pol-
gárnak. Minő örömmel és vig-
kedvel hallom nyilván hirdetni a'
Köz-jót-illető számos parantsolato-
kat az élelmény-módjának majdanī
ohajtott változása eránt ; ha pedig
erre az efféle parantsolatok ellen
való egyenetlen és fontolatlan für-
kézéseket hallanom kelletik, azon-
tul el-vefz minden kedvem 's ohaj-
tott örömöm. Midön (tegyük-fel)
valami 1000. parafztnak hirdet-
tetik a' Királyi parantsolat a' tem-
plom' ajtaja előtt, avagy nintsenek
é közöttök egynehány száz gondat-
lanok és vigyázatlanok , kik mint-
egy szükségtelennek tartják tsak

pillantáig is azt megfontolni, a' mi hirdettetik? És miért? Más századikja ellenben nem érti a' parantfolatot; egynehány százan pedig azt gondolják: a' nagy Uraknak nints egyébre gondjok, hanem hogy tsak mind uj 's meg-ujjab parantfolatokat forraljanak, hogy azok által már azonkívül is elégképpen lanyargatott Jobbágyit még jobban nyomorgassák; a' többi száza valójában azok közé számlálándó, kik a' parantfolatot balul értik, és gyakorta önként roszszul magyarázzák. Ki vezérelje tehát a' parasztot és polgárt job' értelemre? A' Falu-birája erre éppen kedvetlen nem is arra való. Legtöbnyire ő is szinte olly paraszt, mint más. A' Városbiró az én határoza-

tomon kívül vagyon. De térjünk még egyszer a' Falufibiróra. Majd minden esztendőben uj Biró választatik. Mit tud az 1783. dikhéli Biró, hogy az 1782. 81. és 80. dikhban, avagy még az előtt mi rendeltetett? Már ő, mint falu-eleje, miképpen tellyesítheti az olly parantsfolatot, a' mellyrül esméret-sége nintsen?

És az illyetén uj választott Biró miképpen munkálódják az ő uj hivataljában? Miképpen ítéljen vagy büntessen valakit? Mifoda törvény szerént? És hol vannak meg-iratva néki ezek a' törvények?

Az ő maga - általlátása szerént? Hol vegye a' falufi-biró ezt a' tulajdon értelmet?

A' maga - akaratja fzerént ??
 Oh vajha minden Olvasóim szivekre vennék azt, a' mit Schlet-
 vein egy bizonyos Könyvének
 (*Archive für den Menschen und Bürger*) 5. köt: a' 298. dik levé-
 len kevés de fontos szókkal mond:
 „ A' Birónak hatalma véghetetlen
 „ nagyon alája vagon vettetve a'
 „ Törvény-adó hatalmának. A'
 „ Birónak semmit egyebet nem le-
 „ het nem is kell tenni, mint a'
 „ néki adatott törvény fzerént él-
 „ ni, a' fzerént itélni, 's abból
 „ tsak egy szót is el-venni se
 „ hozzá tenni. A' Község között
 „ esendő fors és baj leg először is
 „ a' Biró kezében fordul - meg.
 „ Annakokaért az ő hatalmoknak
 „ annyira meg - kell határozatnā

„ a' Törvény-adóktul, a' mennyi-
 „ re a' vizfza-élésnek el-távo-
 „ tatása és az igazság' ki-szolgál-
 „ tatásában való egyenlőségnek
 „ meg-tartása azt kívánja. Már
 „ tapasztaltam, hogy az igazság
 „ bizonytalanná és változóvá lé-
 „ fzen, ha a' Birónak kénye 's
 „ kedve helyet lel. Egyiknek sok
 „ vagyon a' fejében, a' másiknak
 „ kevés; egyiknek fundamento-
 „ mos értelme vagyon, a' másiknak
 „ pedig igentsekély; egyiknek tel-
 „ lyes nemes indulatai vagynak,
 „ a' másiknak nints egyéb ér-
 „ kenysége, mint a' maga-haszná-
 „ nak-kivánása. A' lakó-helyek-
 „ külső esetek és környül-állalok
 „ bizonyára a' külömbféle Birók,
 „ ban igen fokféle minémúséget

„ okoznak. Így tehát lehetetlen ,
 „ hogy az igazság jól ki - szolgál-
 „ tásék , hanem ha a' Biráknak
 „ egy erős finor - mértékjek va-
 „ gyon , mellytől az itélésben fo-
 „ el - ne szakadjanak , e' mellett
 „ pedig semmit is , tulajdon tetstzé-
 „ sek fzerént hozzája ne ragasz-
 „ szanak , melly minden szempil-
 „ lantásban el - szakad , és a' job-
 „ bágyoknak károkra , majd így ,
 „ majd amugy köttetik - öszve , és
 „ egyenetlen roz portékát hoz ;
 „ vagy rövideden , ha a' Biráknak
 „ szabad volna saját akaratjok
 „ fzerént tselekedni. „ Eddig
Schletvein.

Minek előtte még ő Biró nem
 volt , keveset vagy semmit sem
 gon-

gondolt a' Királyi parantsolatokkal; már most Biró, de hát vagyon é több értelme és tudása a' Köz-jót-illető parantsolatokban és rendelésekben, mint az előtt? Másképp példa - beszédben azt mondják: „Kinek az Isten valami tisztséget ad, azt is ad annak; „ez meg-füint igaznak lenni, *Rabner* idejétől fogva.

A' parasztnak meg-világosítást (leg aláb ezt a' természetbéli és az egész Országának gyarapodása véget olly el-kerülhetetlen szükséges dolgot) talám a' Vármegye' és Uraság' Tisztjeitől, kiknek hatalmok vagyon, várhatnánk; mindazonáltal ezeknek az Uraság' gazdaságában és háfznai-
ban

ban kell foglalatoskodni; amazoknak, a' nemes Vármegye' Tisztjeinek, főképpen Szolga-Biró Uraiméknak annyi kötelezések vagyon a' törvényes - Köz - jót - illető és más egyéb-féle dolgokban; olly fokféle *Inquifitiokban*, *Conscriptiokban*, *Relatiokban*, és töb effélékben kell munkálodniok, hogy a' parantsolatokat leg többnyire tsak futó-levelek által tefzik esmérete-sé. Mivel pedig a' falusiak között senki fints, a' ki az élelmény mód-ját illető rendeléseknek tellyesíté-fire és valóban való követésire, ugy törekednék a' mint kellene, így tehát a' Parafztok is majd tsak imigy amigy, vagy éppen semmire sem fogadják a' parantsolatokat. Hogy pedig ollyan fok és jól meg-

fontolt parantsolatok látható követ-
kezések nélkül vagynak, az nem
az ő hibajok, hanem ők azokhoz
elegendőképpen nem tartatnak.
Lássuk - meg Sonnenfels Tanácsos
Urnak egy könyvében (Grundsätze
der Polizei, Landlung und Finanz-
wissenschaft) 1. résznek 159. dik
levelét.

Tehát fenki sem alkalmas,
fenki sem köteles, és fenki sem
akarja - é ezt a' Köz - jónak olly
szükséges oktatását a' Parasztnál
végbe - vinni? Mind addig, mig a'
templomokban és oskolákban taní-
tók vagynak, mind addig nem kell
és nem is szabad, hogy az illye-
tén fontos állapot eránt való taní-
tásban a' Köz - népnek hijánosága
légyen; tsak hogy olly rendelések
té.

téteffenek, mellyek által ez a³ tzel
elő-mozdíttságok. Erről többet a³
rajzolatnak magyarázatjában. Nro.
I. és 2.

Ha a³ Tanítók a³ templomok-
ban és oskolákban a³ Község³ taní-
tásának alkalmatofságával, a³ leg
főbb Köz-jót-illető rendelésekre
több tekintettel köteleztetnének,
és a³ Köznépet meg-világosítanak,
hogy ez vagy amaz miért éppen
igy és nem máskép³ parantfoltatik
és rendeltetik; hogy ha a³ Királyi
rendelések rövideden és jól el-ké-
fzített summában ki-nyomtatva,
minden Biró-választás alkalmatof-
ságával a³ Községnek jelenlétében
el-olvasztatnának, valamelly alkal-
matos személy által meg-világosít-

tat-

tátnának, és azután a' Birónak es-
küttetése ugy hozattatnék - bé ,
hogy a' fő rendeléseket minden
ember egyaránt érthetné, és annál
könnyebben meg - foghatná, hogy
ne tulajdonítanak a' Biró rozfsza-
ságának, mintha ő magától hoz-
na - be ujságokat, midőn a' ki - sza-
bott Királyi parantsfolatokat köve-
ti, így az ember, az én gondola-
tom fzerént, előb tzélra hatolhat-
na. Ha egy Vármegye Tisztje,
mint paraszti gazdaságnak igazga-
tója (*Director*) tétetnék, kinek
fizetése a' *Cassa Domestica*bul (mel-
lyet a' Paraszt azon kívül is fizet)
annál is inkább meg - engedtetnék,
mivel ennek a' gazdaságbéli *In-
spektor*nak fzerentsés foglalatosága
tehetős'bé tenné ötet ezen *Cassának*

több

több és örömeffebb való gyarapítá-
 hatására ; midön ofztán a' paran-
 tfolatok ellen teendő engedetlenség
 és által-hágás keményebben, mint
 sem szokás, meg - büntettetnék,
 így lehetne a' Papi és világi
 Előljáróknak egyesült fáradozások
 által az Ország' gyarapításában
 munkálkodó rendeléseknek boldo-
 gab' és fedhetetleneb'telleyesítése.

MÁSODIK OK.

A' jó, kiváltkép' a' gyakorlotté
 gazdaságbéli Oskoláknak héjá-
 nofsága.

Minthogy az Orzágnak nyil-
 vánvaló és közönséges bol-
 dogsága szintén olly igen, vagy
 még jobban függ az Ifjuságnak mó-
 dos

dos és zabolázott fel-nevelésétül ;
 valamint a' jó törvény szabástul ;
 (szavai egy Belső Tanátsnak) így
 tehát soha elegendőképpen ditsérni
 nem lehet, hogy a' fő Méltóságú
 tanítás - igazgatója és Oskolabéli
Commissio a' falusi Oskoláknak job-
 bitására fordítják leg szorgosabb fi-
 gyelmetefiségeket és tanátskozáso-
 kat. A' fel-nevelés egyedül téfzen
 bennünket emberekké, úgy mond
Schmahling, és e' nélkül az ember
 tsak barom ; mit használnak tehát
 a' leg jobb törvények is ?

Az egész meg - világosított
 Europa meg - esméri a' XVIII. dik
 Században ezen régtül fogva homály-
 ban volt igazságot. A' leg első
 karbéli tudósok és Ország' igazga-
 tók,

tók, sőt még a' Fejedelmek magök is buzgózkodnak, az Oskolabéli dolgokbul, azon régi hibákat, melyekben már némelly Századok ulta heverték, végre ki-irtani.

„ Minden ember szívetőnek öröme
 „ re kell gerjedni, „ így irnak az
Oskola - és fel - nevelés - módjának
Autori (*Allgemeine Bibliothek für*
das Schul - und Erziehungs-wesen,
 4 B. S. 266. 267) „ midőn azon buz-
 „ góságot látja THERESIANAK és
 „ JOSEFnek oltalma és parantsolat-
 „ ja mellett, mellyel az emberek
 „ a' jövendőbélieknek világosítá-
 „ sán és szíveknek jobbitásán mun-
 „ kálódnak. — A' közönséges Osko-
 „ lai rendekben minden leg-nagyobb
 „ figyelmetességgel, meg-érett elmé-
 „ vel és buzgó szorgoskodással ké-
 „ szít-

33 fízttetett, mellyet mindenik ös-
 33 kola - rendnek esmérői tsudálni
 33 fognak. Aldott légyen MA-
 33 RIA THERESIA ezen istenes jó-
 33 tételeiért, mellyekkel az ő Or-
 33 fízágít fzerette, és a' mellyek ál-
 33 tal magának nagyobb halhatat-
 33 lánságot fzerzett, mint sem ha a'
 33 Világnak egy részét el - foglal-
 33 ván, a' leg ditsőségeffeb emlé-
 33 keztető - Öfzlopokat nyerte vol-
 33 na - el, Az ő idejebéliek hálá-
 33 adással magafztalják őtet ezért,
 33 és a' jövendő világ az ő nevét
 33 akkor is tífztelettel említi, a'
 33 midön a' világ - hódítónak nevét
 33 átkozni fogja. És midön a' min-
 33 den Világnak birája azoknak
 33 tselekedeteit mérő - ferpenyő-
 33 be veti, mellyek nagyobbak
 C 2   33 hogy

„ hogy sem az emberektől meg-
 „ íteltethetnének, — minő juta-
 „ lom követi azoknak tselekedetét,
 „ kik az ő életüket és tehetsége-
 „ ket arra fordították, hogy fok-
 „ millió emberi tárfokat tanita-
 „ nák és boldogítanak! „

El - törölhetetlenek léfznek aⁿ
 Világ' és Anyaszentegyház' törté-
 neteiben azon érdemei Felbiger
 névű Apátornak, mellyeket ez aⁿ
 valóságos Oskola - és gyermek - Sze-
 rető az Emberi - Nemnél az által
 nyert, hogy ő meg - nem szünt buz-
 gosággal és tselekedettel, mind fa-
 ját mind pedig idegen vallásabéli
 Oskola - állapotjára magát érdeme-
 sé tenni, és az ő fáradhatatlan
 munkálkodása által fundamentomot-
 tett

tett az épülő oskolának jobbításvéget. Már tsak az érdemes Hazafijaknak szorgalmatoságokban áll, hogy az ember e' fundamentomon tovább építsen. A' jég meg-törtetett; már fok nehézségek meggyöztettek; segítő-mód, oskolanevelő - iráfok olly nagy fokasággal vagynak, hogy egy embernek ádeje majd nem elegendő mind ezeknek által - olvasásra, és a' vélek-való hasznos élésre.

Mindazáltal, Hazámfiak! hogy az ember itt áll, halgatja és olvasza azt, a' mi az Oskolai dolgokban itt vagy amott már valójában meg-történt, vagy még-történhetne; e' mellett pedig a' kezét mindenkor a' kębelében tartja, és az

illyetén épülő munkához maga nem nyul, ez által bizonyára a' hazabeli oskola-állapotok fel-nem fe-gittetnek, ámbár számtalan épülő gondolatok, elő-állatások, és kíván-ságok adatnak is-elő. Amaz udvari *Commissionál* olly fokáig tartó ta-nátskozáások meg-bizonyítják, men-nyi nehézségeket kell meg-gyöz-ni, és még mennyi fog következ-ni, mellyet most az ember kevésé vagy talám éppen meg-fem gon-dolna, hogy ha ez egyfzer valósá-gosan munkába vétetődik? A' mi nekünk ma, midőn a' dologról csak elmélkedünk, leg jobbnak lenni lá-tszik, az holnap a' reá-keleskor, mint egy lehetetlenség, félre vet-tetik; és holnap azt ismét jónak, el-kerülhetetlennek és szükséges-nek

nek állíthatjuk, a' mi ma még keletlen vagy egészen meg-vettetett vala. Némelly nehézségeket hozok röviden-elő, mellyeket tulajdon tapasztalásom esmértetett-meg vélem.

Ama' régi, még 'mind eddig a' homályos Századokbul a' mi megvilágosított Századunknak fegyvenére majd egyáltalában megtartatott, és a' mi időnknek szükségekre és tulajdonságira éppen nem egygyező 's hozzá nem szabott izetlen tanításnak módja, valyon mikor veszi-el tisztelőit, és ferény oltalmazóit? Valójában nagy tökélet kívántatik az Oskolabéli dolgoknak tsak leg kisseb' ujság' bé-hozására - is, és ennek min-

denkor nagy figyelmetességgel és szorgoskodással kell elő-vétetődni, ámbar ez a' leg job haszonra tzelezzon-is. Nintfen héjanofsága Hazánknek az Oskolai dolgokban alkalmas Tudófsakbul, a' kik tehetőssek volnának az ő tudományok fzerént valamelly jeles dolgot elő-adni; de vagy el-nem találták tzelejokat, vagy nintfenek illendő hivatalban, vagy pedig régi őseikről maradt nagy tekinteteknek lántzával kaptfoltatván, időjüket hasznos munka nélkül vesztegetik-el. Örökös kár az ő szép talentomjaikért, mellyeknek a' Haza hasznát nem veszi!

Midőn ez előtt egynehány esztendőekkel a' Normalis Oskolák
Ha-

Hazánkba bé - hozattattak, tehát valójában széleztam valamelly bizonyos következendő közönséges iskolák jobbításra. A' Normális Iskoláknak fokot ígérő fénye nem tartott foká, el-tűnt, minekelötte még az ki - dolgoztatott, 'a' minék lenni kellett volna. A' falusi Iskolákban majd egyáltalában csak a' meg-jobbított A, B, C, nél, a' meg-világosított fillabizálásnál, olvasásnál és írásnál maradtunk meg; és csak egy lépést sem tettünk tovább! A' bal-képződésnek, és a' Parasztnak olly fokféleképpen károsító vélekedésnek ki-írtásában, a' gazdaságot illető természetbéli dolgoknak esméretsége által a' Parasztnak meg-világosításában nem munkálódtunk, és még

most sem munkálodunk, Meg-esse
 mérem a' jót és haszonra-valót a'
 meg-könnyebbített tanítás mód-
 jában; tsudálkoztam az ő szép hasz-
 nain, főképpen ama' drágalátos
 Szentzi Oskola és árva-házban;
 ez a' tanításnak módja minden
 igazgatóknak betsületet hoz; mert
 akárki jól meg-visgalja is ezt, te-
 hát a' tanítót ugy, valamint a' ta-
 nitványt, szorgalmatofságot, és a'
 rendtartást meg-kell neki fzeretni;
 de az fajnós, hogy tsak egy illye-
 ténbéli fundátzio vagyon, és töb-
 bet nem mutathatunk. Kivánnám
 azt is, hogy az efféle Oskolai ren-
 delésekben a' Köz-népnek, mint
 az emberi Nemnek ama' leg szá-
 massab és leg hasznossab rendének
 szükölködései, éppen olly igen te-

kin-

kintetbe vétetnének, valamint a' Szentzi Oskolákban a' jövendőbéli katonának, mester - és mesterségnek szükségeire gondoskodtak.

De hogy tellyeséggel tsak a' Normális oskolárul szóljunk, tehát nagyon sajnálom, hogy ezen meg-jobbított tanítás' módjában még mind eddig kevés valóságos vitetik - végbe, kivált a' falusi Ifjúsággal. Tcsak egy példát téfzek ennek meg-világosításáru, a' mit most mondtam: Majd minden jó nevelő - irásokban, még ama' neveléfrül irt könyvben - is (*Ratione educationis*) a' rend - szerént való ételnek módja, mint minden értelmes embernek élete' meg-tartása véget szükséges tudomány, ajáltatik ;

ők ; de gondoljuk és fontoljuk-
 meg : mi történt még eddig Ma-
 gyar orizágban leg inkább a' fálusi
 iskolabéli gyermekeknél a' rend-
 szerént való ételnek tanitása eránt ?
 És hol is fziükségefseb a' rend - fze-
 rént való ételnek módja, mint a'
 faluban, hol az Emberi-Nemnek
 leg - nagyob és hafznoffab része,
 az orvosoktul és orvosfágoktul tá-
 vol lévén, a' rendetlen ételnek
 ezerféle balgatagsági által, meg-
 felelhetetlenképpen fegedelem nél-
 kül ragattatik - el a' haláltul gya-
 korta az Ifjuságnak leg fzebb vi-
 rágjában ?

Mit tselelfzik az együgyü Pa-
 rafzt, midön beteg vagy maga,
 vagy felesége avagy gyermeke ?

Lót.

Lót-fut a' javosokhoz , reá-ol-
 vasokhoz , !hohérokhoz, és kenyő-
 fenyő vén aszfonyokhoz — — Az
 uton-álló haramiák és nyilvánvaló
 gyilkosok ingyen sem követnek-el
 olly iszonyu károkat, mint ezek
 a' kenyő-fenyő javosok okoz-
 nak főképpen a' Parasztok kö-
 zött. Ha jól vagy roszszul té-
 szen é *Tiffot*, *Unzer*, *Sander*, — —
 midőn ezt bizonyítják? Amazok
 meg-büntettetnek, ezeknek pedig
 fenyegetés nélkül is meg-ongedik
 az ő gyilkosságokat, mellyért a'
 szegény Paraszt embernek még elő-
 re meg-kell fizetni, minekelőtte
 őtet a' javos az ő hitván mestersé-
 ge által, a' világbul ki-végezi.

Ez a' természet adományának
 olly szép és a' Parafztnak olly el-
 kerülhetetlen képpen szükséges tu-
 domány, ez az ő gyarapodására
 olly hasznosan munkálódó tuda-
 omány a' falusi Oskolákban éppen
 nem taníttatik. Minő tudomány
 legyen a' Parafztnak szükségesebb
 és hasznosabb, ennek, (ha bátor-
 kodok így szólni) a' kinek a' ter-
 mézetben munkálódni és hasznot
 tenni kellének, holott pedig azt
 nem esméri? Ki tud valamelly do-
 logban hasznosan munkálódni, ha
 annak tulajdonságát nem esméri?
 Én bátorkodom bizonyos fundamen-
 tomokból azt erősíteni, hogy a' Pa-
 rafzt a' természetbéli dolgoknak
 nagyobb esméretsege nélkül sem ér-
 telmessebb ember, sem tehetősebb

gazda és polgár, sőt még job' Ke-
 refztény sem lehet, mint most
 eddig. Mert gyakorta munkája,
 szorgalmatossága, sőt még hite,
 Istenben 's gondviseelésében való
 bizodalma, ezen esméretség nélkül
 nem egyéb, hanem tsupa baboná-
 ság. — Vegyen-fel az ember egy
 természetbéli dologban tanulatlan
 Parafztot; betegségben esik, és,
 hogy a' dolgot világosabban meg-
 értsük, tehát egy bizonyos nyava-
 lyát téfzek-fel: a' fzegezés bánt-
 ja. Egy értelmes barátja jön, és
 az esméreteres okokbul az ér-vá-
 gást javasolja néki. A' beteg nem
 veszi-fel a' jó és értelmes tanátsot,
 gondolkodván így mond: miért
 vagdaltassam és' martzangoltassam
 az én ép testemet! Hiszem az Isten

mindenható, a' ki az ér - vágás nélkül is meg - fegit engemet. A' beteg érzi, hogy fájdalmi nagyobbulnak; hevül 's nyomorodik; kifekezik a' hűvös szellőre; vagy pedig az ő jóbaráti ki - vezetik 's le - fektetik őtet oda, hogy nyavalyája meg - enyhüljön; iszik egymás után hol bort, hol pálinkát gyömbérrrel és török - borsal kevertve, majd pedig jeges vizet. Hideg vizez ruhával bé kötteti a' fejét, felső és alsó testét; több ilyen balmatagságokkal él, mellyekre őtet az ő jóbaráti fegitik, és ilyenképpen saját gyilkosá léfzen; e' mellett azzal dítsekedik, hogy az Istenben bizik, ki őtet el - nem hagyja, és egészségét ismét meg - adja; az Isten' szavaiban és igéretei-

ben

ben hiszen , ki az efféle nyavalyákból fokakat ki - fegett , 's ötet is ki - fegeti , reménységében szégyent nem vall. — Az alatt a' beteg halálos fájdalomba esik — és meg - hal. Mi volt az ő Istenében való hite és vélekedett bizodalma ? Ha igaz vagy hamis hit volt é az ? Nem bálványozás é , melly a' természetbéli dolgokban való tudatlanság miatt ered ; és így élnek , így hisznek , így tselekefsz - nek , így halnak naponként fokban , fok Paraszt emberek.

Vegyünk - fel egy Paraszt gazdát , ki el - hiszi , hogy az Isten ötet el - tartja kenyérrel , nem is tisztogatja szántó - földét , melly néki konkolyt és vadótzot terem.

Későn szánt, a' vetéssel tisztátalan bánik, roz's meg-romlott magot vet; látja hogy melly sovány a' vetése, de remély 's hifz erőfen az Istenben, hogy ötet el-nem hagyja, és néki kenyeret ad. El-jön az aratás, a' gabona és kenyér helyett vad borsót, vad zabot, reptzét és vadótzot nyer. — Hol marad tehát az ö előbbeni erős reménysége? Hadján! a' mint az Isten akarja, ugy légyen, áldott légyen az ö neve érette. — Mi volt itt az Isten' akaratja? Hát bé-cöltöd é azzal az Isten' akaratját, ha a' földedet roz'szul miveled, és a' gabona helyett konkolyt aratfz?

Oh ti Község-tanítók! vizsgáljátok-meg egyfzer jól a' dolgot, és tanítsátok a' Parasztt embert is okosan gondolkodni. Avagy hogy éljen a' ti, ámbár még olly jól intézett tanítástokkal is, gondolkodás nélkül? Miképpen kelleffen és lehesffen ezt a' Paraszttot meg-világosítani, és ama' beteg miképpen tanuljon jobban gondolkodni a' természetbéli dolgoknak esmértsége nélkül? Tekintsük-meg a' Paraszttot, és lássuk-meg, ha a' Parasztt gazdaságot illető természetbéli dolgoknak illendő esmértsége nélkül naponként sőt óránként is egyenlő állapotban nintsen é?

Nem magyarázhatom jóra, hogy ama' Nordlingiai Auctorok,
 D s mi'

midőn előhozta Resevitznek a' Paraszt-nevelésről irt jeles könyvét, Resewitz Erziehung des Bürgers I. Th. N. 314. így mondtak:

„A' föld' mívelését és marha'
 „nevelését, úgy véljük, hogy
 „a' Paraszt gyermekek minden-
 „kor jobban meg-tanulhatják az ő
 „szülőjökötől, mind a' tanító-me-
 „sterektől. „Én ezt tészem hoz-
 zá: Igen is, ha a' szülőknek gaz-
 daságbéli tudományok ezerféle ba-
 bonás és igen kártékony fontolat-
 lan itéleteken nem építettett volna,
 De talám a' Nordlingiai Parasztok
 egészen más természetűek, mint
 az én hazámbéliek.

Mindazonáltal térjünk ismét a'
 falusi Oskolákra, Mindenkör attuk

félek, hogy amaz olly igen jól
 talált téli és nyári letzkéknek ren-
 delései a' Parafzt emberek között
 nem fok világosítást okoznak, mi-
 dőn tavasz kezdetétől fogva az
 öfznek külsőb részeig alig ha két
 vagy három gyermek jár az Osko-
 lába. Ki a' Parafztot és az ő fok-
 féle dolgait esméri, meg-valhatja,
 hogy a' leg jobb szándéku Atya
 's Anya is kintelenítettik gyakor-
 ta gyermekét az Oskolából viz-
 fza - tartóztatni, ha tudniillik szo-
 kás szerént az oskola dél előtt és
 dél után is tartatik. Bizonyára,
 ha a' Parafztnak mostani kör-
 nyül - álló - dolgait az ember jól
 meg - vizsgálja, és minden hirtelen-
 kedés nélkül meg - fontolja, meg-
 kell vallani, hogy fok Parafztul

azt nem lehet kivánni, hogy gyerme-
 két egész nyáron által az Oskolá-
 ba jártassa, mind addig, tudniil-
 lik, míg az oskola-órák dél előtt
 és dél után is tartatnak. Tegyük-
 fel egy szegény vagy középferű
 Parasztot, ki még is dolgaic oda
 haza vagy a' mezőn bizonyára
 egyedül maga végbe nem viheti ;
 a' feleségét kell segítségére venni ;
 kinek is az oskolába-járón kívül
 2. 3. vagy több gyermekei is vagy-
 nak oda haza ; már minő nagy
 szüksége vagyon a' nagyobbik
 gyermekre ? Ha a' szőlőbe megy,
 vagy a' kender-földre, vagy pe-
 dig más mezőre ; vagy talám ru-
 háját mossa, és más házi-eszkö-
 zérül szorgoskodik ; tehát az il-
 lyen környül-álló-dolgoknál, min-

den kis gyermekeit magával hur-
tzolja - é? Vagy oda haza hagy-
ja? De ki viseli addig is gondja-
kat?

Illyetén és száz más ehez ha-
sonló környül-álló-dolgokban ki-
vánhatjuk é még is a' Parafztul,
hogy a' gyermeke az Oskolát el-ne
mulassa? Az én ítéletem szerént
ez valójában nehéz kívánság vol-
na. Tegyük-fel pedig, hogy fel-
jártatja gyermekét; a' jövendőre
tézelt Oskola rendelések mind
eddig a' Parafztnak részére melly
kevesé idéztettek! Az ezután való
rendelésekrül nem szóllok, azu-
tán el-vállik. Oh ti ditséretes Os-
kola - rendelések, a' mellyekrül
olly gyakorta hallottam beszéllení,

olly fokot örömmel olvastam, mi-
kor fogtok meg-érni! Tapsoj az
alatt is szivem örvendetes remény-
séggel az ö meg-érések' idejének
közelítése véget!

Addig is, mig ez az idő el-jön,
az oskolákat ugy kell fogadnunk,
a' mint vagynak. A' paraszt gyer-
mek, kit az Oskolában idején ko-
rán a' munkás Polgárhoz szoktat-
ni kellenék, lehetne is, egész esz-
tendőket az ülésben tölt; vala-
melly alatsfony, fetétes, bűdös szo-
bában néha 100. 200. 300. gyerme-
keknek is együtt kell ülni. Gon-
dolja-meg az ember a' gözt, bü-
dőséget, port és lármát az illy
fok gyermek között. Hát nem
jobb volna é nyáron tsak reggel

4. 5. órától fogva 6. 7. óráig szabni az iskolai órákat? Azután az iskolába-járó gyermek az ő szüleinek fegethetne oda-haza, a' kertben, mezön és a' méhek körül is. — — Így a' gyermeknek, az Attyának 's Annyának is könnyeb lenne. Így osztán a' reggeli órákban arany nevelkednék az Oskolabéli gyermekeknek számokra. Az Oskola - mester is ilyenképpen meg-fzűnnék azon fanyarodott ember lenni, a' mi most, Vigan és jó kedvel töltené reggeli óráját gyermekeivel a' fris szellön a' közel lévő oskola - kertben. Mind addig mig a' mi oskolabéli embe-
reinknek a' paraszti gazdaságból kell élni, én ugy vélem, jó volna azon fel-tételt meg-visgálni, melly

az ide helyheztesett rendbe szedett falunak rajzolatjából fok világosítható lehet.

Tehát kész pénz kell a' Mestereket fizetni! így fog némely Olvasó mondani. Én részemről (ha éppen a' fundátzió már valóban megvolna is) a' kész pénzbeli fizeté-nél más rosztul félek; henyé- lést, excessust, és más ezen forrásból eredendő vétkeket képzelek előre-is elmémben. és még a' mi több; mostanság, a' midőn a' falusi Mesterek Parasztnak, 's Házigazdák is; annyi babonáság, 's olly fok gazdaságbéli bal-ítéletek forognak közöttök, mellyek a' Parasztnak vallásában, tellyes élete-folyásában és minden foglalatossá-

giban (az Oskolában és azon kívül) felette igen belé-hatnak; mi történhet tehát azután, midőn a' Mesternek a' gazdaságban éppen ne keljen avatkozni? *Távol legyen, ki a' Paraszttól jól, és az ő jövődöbéli izélja szerént nevelni akarja, tehát magának jó Paraszttól gazdának kell lenni; ha pedig nem, tehát az oskolában úgy okoskodik és ítél, mint a' vak a' színről.*

Melly kívánatos volna azért olly rendeléseknek tétetödni, hogy az Oskola *Candidatusok* valamelly *Seminariumban* idején korán az új paraszti gazdaságnak leg aláb tsak kezdetére - is szükségesképpen oktattnának, nékiek az illyetén szükséges tudománynak módja 's gyakorlása meg-mutattatnék, hogy

a' leg ujjab, leg jobb, de még ebben az Országban esméretlen gazdaságbéli eszközöket és az ezekkel való hafznos élést is meg-esmérnék. Igy osztán lennének alkalmatosak, kivált minden Oskolánál leendő gazdaságot gyakorolandó kertben az ö tanítványinak jelenlétekben, ezeknek ugy, valamint önnön magoknak is hafznokra, probát tenni. Hogy pedig a' mostani oskola-mesterek tulajdon igyekezetekbül vagy az ujjab könyveknek Olvasáfi által fel-buzdulnának valamelly illyetén félének fel-vételére, valóban kívánhatjuk, de bizonyára nem varhatjuk. A' szegénység — háznak — és kivált a' gyermekeknek gondviselések igen le-nyomják

ják őket ezen, már úgy is felet-
te meg - érdemetlenített és meg-
vettetett oskolabéli szolgálat mel-
lett. Tsekély és még igen ingó
's bizonytalan fizetés, roz-
kó-hely, és más bizonyos igen
kellemetlen környül - állások és
rendetlenségek az Oskola-tanító-
kál a' városokban és falukban
majd egy átaljában mindenik val-
lásbélieknél köz. Békes Várme-
gyében 5. helyen vagynak Lutra-
nus Oskolák; ezekben mostanság
14. Mefterek tanítanak. Némellyek-
nek közülök 200. 300. és több gyer-
mekeket is kell egy szobában taníta-
ni, és alig hogy a' mindennapi ke-
nyereket kereshetik - meg; három-
nak közülök vagyon mindeniknek
8. élő gyermeke, következő-
kép.

képpen egy vagy két szolgálójok
 is, és csak egy lakó-folbájok!
 Itt már a' szegény Mester, kinek
 már azonkívül is a' gyermekek-
 kel tulle ház, a' fejét meg-kábi-
 totta, miképpen dolgozzon jó ked-
 vel és békével, miképpen munká-
 lódják az uj nevelő irásoknok ta-
 nulásában, irásban, szám-adásban,
 gondolkodásban! A' ki ennyi sok
 gyermekeknek aggodási között a-
 lig nyerhet annyi időt, a' mennyi
 egy elmés oskolabéli imádságnak
 buzgóan való el-mondására szük-
 séges, és — minő szomorú szem-
 pillantásra kél a' Mester jövendő-
 ben! El-halgatom az ő vénségé-
 ben leendő bizonyára nagy szüköl-
 ködő környül-álló.dolgait. Csak
 egy szomorú által-látást kell még
 itt

itt rövideden elő-hoznom. Minő
 öröme válhat még a' leg szor-
 galmatosab és leg derékjab Me-
 sternek is , midőn magában meg-
 gondolja : „ Minden a' te tanítvá-
 „ nyidra még eddig olly szorgal-
 „ matosan költött munkád és fá-
 „ radságod többnyire haszontalan.
 „ Ez a' tanítvány , ki most igen
 „ módos , tiszteltes és okos ,
 „ (majd nem is hihető hogy pa-
 „ raszt gyermek légye n) alig hagy-
 „ gya-el az Oskolát ; alig hogy
 „ a' szállásokra , és innét többnyire
 „ alig egy fél esztendőben kétfzer
 „ vagy háromszor a' fabula jön ,
 „ ilyenképpen rövid időn egészen
 „ más ember leszfz belőle. Majd
 „ meg nem győzhetem magamat
 „ annak el-hitelére , hogy ama' már
 „ most

„ most vad , goromba , embert-
„ féltő , oktalan , balgatag ifju em-
„ ber valamikor az én oskola - kü-
„ szöbemet nyomdokolta. „ — De
nem tfuda. A' fzállás (vagy mar-
ha - tanya) éppen az oskolá-
nak ellent - álló - tárgya. Itten
a' leg tökéletleneb' emberek ,
a' páfztoroknak leg-gonofzszabjai,
tekergő 's fatfargó bétyárok , ki-
tanult gonofztévők nappal , de leg
inkáb éjtszaka öfzve - gyűlnek , a'
leg-otsmánnyab dolgokat követik-
el , és olly betstelenségeket tfele-
késznek , a' mellyektől az ember-
ség egészen ifzonyodik. A' gonofz-
ságnak ezen fészkeiben a' leg jobb
Ifjuság is el-romlik , és gyakorta
rövid idő alatt , (majd alig hihet-
jük - el) a' testeket tellyes éltek-
ig meg - vesztegetik , lelkeket pe-
dig

dig örökös kárhozatra teszik; a' leg ékteleneb' korhelségre vezet tetnek, vagy a' fokféle mód által kifiztetetnek. Oh vajha a' fel-tett falu-rendelés, vagy más jótételű rendelés és parantsolatok által a' gonoízságnak ez a' félszke is szél-lyel hanyattatnék, az Ifjuság a' gyalázatnak utjáról el-térittetnék, minekelötte azon meszfize vándorolt, és ugy az oskolában, valamint is azon kívül, az Elöljáróknak szemek előtt, az Atyáknak és a' Tanítóknak segedelmek által, a' jó erköltsre és egyenes életre vezéreltethetnék!

Vagynak ugyan még más külömbféle akadályok is a' falusi oskoláknak jobbitáfiban. A' mé-

lyen bé-gyökerezett bal-ítéletek majd lassan lassan meg-erőtelenednek. Ha a' Magyar-nemzetnek már egy kevés része a' régi bal-ítéleteket le-vetkőzte, tehát mégis úgy tetszik, hogy a' más talám sokkal erősebb része az eddig való roz tanítás-módjátul igen bé-vétett legyen; némellyek kételkednek szükséges létéről, mások éppen lehetőségéről az iskola jobbításának, főképpen a' faluban; mások csufolódnak ezen az ujságon; mások ismét reszketnek miatta, azt gondolják, hogy valami fontos, kivált a' vallásnak veszedelmére tévő dolgok lappangnak alatta; mások látják az eddig való Oskola-rend-tartásokban a' hibát és esztelen tanításnak módját; mindazon-

által nints elegendő gyökörláfok és tapasztaláfok, hogy azt megjobbitatnák, (gantsolni tud ugyan ki-ki, ugy mond Möser Ur, de bezzeg a' meg-jobbitásban áll ám a' mesterség) ismét másoknak nints elegendő fundamentomok, és a' hol fundamentom hibáz, ott közönségesképpen minden hibáz.

Mit kell tennünk az illyetén fok akadályok között? A' jó dolgrul éppen le mondanunk? Ez bizonyos jele volna a' félékeny és alatsfony szivnek. Minden egyes nes szivü Hazafi tegye azt maga részéről az ő munkálódó határozatjában, 'a' mit tehet, a' többit az Istenre hagyván várja a' következt békével a' gondviselésül.

Azoknak fel-ébredtetésekre, kik talám úgy vélik, hogy az Oskola-jobbitás éppen nem lokat téfzen, a' mint ezt némellyek erősíteni akarják, tehát ezen materiának bé-fejezésére ama' Darmstati Belső-Tanátsosnak Schlettvein Urnak velős szavait téfzem ide. *Archiv für den Menschen und Bürger* 4. Theil. S. 434.

„ Nem tsak a' Köz-nép, ha-
 „ nem az egész Község, ugy fzin-
 „ tén az egész emberi tárfaság
 „ szenved, hogy ha azon kézfüle-
 „ tekre, mellyek által az emberi
 „ elme élesittetik, palléroztatik, és
 „ a' tárfaság' boldogságának elő-
 „ mozdítására alkalmatosá tétetik,
 „ — az az, az Oskolabéli kézfü-

„ le-

„ letekre rosz gondoskodás tété-
„ tik. Minő fok hafznos tétemény-
„ béli indulat leszsz el-titkolva
„ az emberektül, mivel elmebéli
„ gyarapítások nem volt! Minő
„ fok elme ragad a' tévelygéshez,
„ mellytül el-tsábíttatik, és gya-
„ lázatos tökéllésekre ösztönözte-
„ tik, egyedül hogy az igazságot
„ nem esmérte! Mennyi derék,
„ munkás és tehetős Polgárt kell
„ az Országának el-veszteni, mí-
„ vel az ifjuságbéli nevelés a' jó
„ és munkás embernek bimbóját
„ ki - nem fejtette! Egy szóval,
„ az meg-bomolhatatlan igazság,
„ hogy a' jó Oskola-készületek-
„ bül ered a' Népnak és Ország-
„ nak áldása 's boldogsága, ellen-
„ tételben pedig, az erkölcsi és

„ gazdaságbéli dolgokban 'veszet-
 „ ségnek és boldogtalanságnak kel-
 „ letik következni. „

HARMADIK OK.

A' meg-világosításnak héjja-
 nosága, főképpen a' haszonra
 való gazdaságnak természetbéli-
 esméretségére való nézve.

A' minémli bizonyos, hogy Ma-
 gyar Ország természet-sze-
 rént igen jó, termékeny, gazdag,
 és áldott föld, szintén ugy bizo-
 nyítja azt a' minden napi tapasztalás,
 hogy az ő jósága, termé-
 kenysége, gazdagsága és áldása a'
 Lakófoktul nem fordítottatik illendő-
 képpen haszonra. A' merre tsak

az ember tekint, mindenüft esméretlen jó-téteményeket, és a' természetnek mérsékelhetetlen gazdagságit találja, mellyeken az ember csak imigy amugy izokott általnézni, azokat lábaival tapodni, és még is é-mellett majd az Isten, majd pedig a' természetnek fősvénysége ellen zugolódni. Ki valaha a' Parafztokkal bánt vala, az önön tapasztalásából tudhatja, hogy mint izoktak mindenkör panaszkodni a' kemény esztendők, a' roz idők és termékenytelen föld ellen. — Ha az ember nékiek itt vagy amott valamelly módot mutat az ő szüksegeiknek eleit-vévése eránt, tehát száz vagy ezer között alig lehet egyet arra venni, hogy ezt a' segítő-módot bé-ve-

gye ; miért ? Mert nints nekik fundamentomos jó gazdaságbéli természeti - esmértségek ; a' bal - itéletek , régi bé - vett ó fzokáfok , hár mis példa - beszédek meg - vakitják őket , ugy hogy fokszor még a' leg tisztább igazságot sem láthatják , vagy látni nem akarják , fokszor pedig nékik látni sem szabad.

Hogy ez a' faragatlan Parasztnál így vagyon , éppen nem csudálkozom annyira rajta ; honét vennék épületeket és a' gazdaságnak természetbéli - esmértséget az illetén Oskolának és felnevelésnek mind eddig fen - álló hibás rendelkezésinél ? Azon tudományok , mellyek a' paraszti - gazdaságnak jobbitására leg hasznosab-

fabbak, mind eddig a' mi Hazánkban majd egészen el-henyéltetnek ; sőt még fokaknak azok közül tfak nevek sem volt esméretes ; (né melly jó eszüeket ki-vévén, kik tulajdon gondolkodások által magokat a' tanulásban és utozásban gyakorlották) A' magyar falufiskolákban senki sem gondolt a' gazdaságot illető tudományokra.

Ha pedig az ugy nevezett gazdaságbéli-tudománynak használatján még is mindenkor némelly Tudósok kételkednek ; ha ámbár a' Magyar Nemzetnek leg főb része, melly magának minden mások felett kiváltképpen-való értelemmel hízelkedik is a' falufiskola' jobb és hasznosab rend-

be-vételének szükséges létéről még mindenkor kételkedik ; ha az Ifjúságnak és az időnek bal-itélete a' leg felsőbb' és tudófsab' Rendeknél is majd győzhetetlennek látszik is ; ha az ember a' régen próbált gazdaságbéli javaslások ellen , mellyek más Országokban a' leg keményeb' próbán már régen által estek , még mindenkor gyenge ellen-vetésekkel hadakozik is , mellyek valójában a' természetbéli és gazdaságbéli esméretségben a' hibát ki-mutatják , és a' mellyek bár még olly fontos felelet és feloldás által sem győzethetnek ismég az ellekezők előtt , mivel se természeti-tudománynak értelve sem pedig Történetnek vagy Föl-le-írásának esmérete nintsen nálok ; ha sok

Pol-

Polgár-társaim a' leg atyaságofsab',
 leg hasznofsab' Országiónak ren-
 delései ellen tusakodnának ; tehát
 így már én is az ő tetzélékre
 kételkedném a' meg-világositásnak
 héjánofsága eránt ; de ezt lehetet-
 len tfelekednem. Örömeft el-hal-
 gatnám ezt az ő betsületekre néz-
 ve ; örömeft vaftagon fedezném a'
 mi meg-világositásunknak héjánof-
 ságát , ha tfak ezzel az én Ha-
 zámnak fegúthetnék ! de mit hafz-
 nál az illyen igen hafznos dolog-
 ban halgatni ? mit hafznál az olly
 fedezet , mallyet az ember maga
 fel-takar , hogy mezítelenségét és
 hibáját az egész világnak ki-mu-
 tassa ? Valamig az ember az olly
 fok ditséretes hazabéli természet'
 adományit hafzon nélkül heverni

hagy.

hagygya , vagy az idegen helyre
oltsó pénzen ki - hordatja , és az ef-
féle természetnek adományából
készített portékát ismét drága pén-
zen vásárol ; Valamig még min-
denkor ama' balgatag és régen ki-
tsapáft érdemlett ótska rosz tani-
tás módjához olly fokban ragaszkod-
nak ; valamig az Oskola - jobbi-
tásnak szükséges voltán , és jobb
állapotba való helyheztetésén olly
fok kétségeskedések találatnak ;
valamig olly nehéznek látzik az
Országbéli nyelvnek külömsége mi-
att vagy más okokra nézve , csak
egy hasznos könyvet is azoknak
kezekbe adni , a' kiknek az ren-
deltetett ; valamig a' tanulásra al-
kalmatos ezütek eránt jobb vá-
lasztás nem tétetik ; és hogy sza-

badon ki - mondjam , — valamig
 a' nyelvnek és vallasnak gyűlö-
 sége , a' meg - világosítás eránt
 még mindenkor olly erős hatalmas
 akadályokat hány - elő ; valamig
 az Ifjuságbéli 's időbéli bal - ité-
 leték közülünk jobban ki - nem ir-
 tatódnak , mint mostan vagynak ;
 valamig az Ifjuság még a' falusi
 köz - oskolákban is a' magátul va-
 ló gondolkodásra és meg - próbálás-
 ra jobban nem vezéreltetik ; va-
 lamig az ember idegen Országi -
 haszontalan pénz tsfaló módikat jó
 néven követ , a' külső országi köz-
 haszonbéli - esméretet , tudományt ,
 oktatást pedig mint egy hitványsá-
 gót meg - vetőképpen el - mellőztet,
 és mint egy idegen portékát éppen
 meg - vet ; — mind addig tsupa lehetet-

len-

lenség léfzen a' meg - világosításnak hejánofságát fundamentombul tagadni, főképpen a' faluban. Melly kár ama' boldog szép magyar indulatért ! Melly sokszor sajnálom a' Parafzt gyermekeket, kik a' drágalátos talentomok által a' jobb esméretségre emelkedni örömeft igyekeznének, ha az ő fajaft szülőjökötül és más környül - álláfokban való avatkozáfoktól erővel le - nem nyomattatnának. A' mit egy szomszéd nemzetbéli bizonyos Autor ír, az rész szerént a' Magyarokra is reá illik :

„ A' böltselkedő Historicusok
 „ mindenkor azon vetekednek,
 „ hogy a' Magyar Nemzet, olly
 „ Nép, ki mind tefére mind el-

„ me-

„ méjére nézve , minden lehető
 „ tulajdonságokkal fel-ruházott,
 „ és ki már száradoktul fogva pal-
 „ lérozott Népeknek esméretségek-
 „ ben és leg közeleb - viló szom-
 „ szédságokban lakik , miért már
 „ nem lehet a' leg értelmeseb' je-
 „ lesseb' és betsefseb' Nép a' vi-
 „ lágon ? ki is a' mint látzik ,
 „ az lenni , mind addig meg - füzü-
 „ nik , miglen a' meg - világosítás
 „ ellen való örökös tufakodás ál-
 „ tal , midön végre eleget fzenve-
 „ dett légyen , saját kárán meg-
 „ okosul. „

Én ugyan jobb Oskola - kézfü-
 leteket , a' tudós és gazdaságbéli
 Tarsaságnak hasznofsab' bé-szerzé-
 seit ; a' köz-hafznu kérdéseknek
 és

és elő - vetéseknek feleletért és meg - fejtésiért való bizonyos fizetésnek ki - vetését ; Hazafijaknak utazáfokat, de nem a' gyermeki időkben ; az Ország Népeinek közösleges oktatását — — és a' megvilágításnak fok egyéb módjait állatnám - elő ; de mit használ ott orvoságokat ajánlani és javasolni, hol a' beteg nem érzi és nem hiszi, hogy ő beteg, és orvoságokra légyen szüksége ?

Mindazonáltal, az én Nemzetemnek mentségére is kell valamit elő - hoznom. A' meg - világításnak két nagy akadályi vagnak Magyar Országban. Ezek az akadályok minket Magyarokat ugyan tellyesféggel nem fognak ; ment-

tegetni, annál is inkább a' kártól meg-oltalmazni, de ezeknek meg-elmérései leg aláb valamiben mellettünk foghatnak, hogy őket végre lassan lassan ki-irtjuk, hogy az idegen Országbeliek rolunk Magyarokrul olly rosszul ne ítéljenek.

Nemzet- és Vallásbéli gyűlölség, ez a' meg-világosításnak meg-esküött Mensége, ez előtt Magyar Országban is hatalmasab' akadályá volt a' jobb esméretségnek. Az Oskolai állapotnak ujjításával miért nem mehetett előb' az ember Magyar-Országban, holott a' leg közeleb' lévő Auftriában, Morvában Tseh-Országban, Silesiában és más Országokban ez a' köz-hafznu munka olly ferényen elő-megy? A'mit a' vallásbéli-gyűlölség nem akadályoztathatott, azt a' Nem-

zetbéli-gyűlölség döntötte dugába; Mihelyt a' Katolikusok még távol-
 rul hallották, hogy az Oskola-re-
 gula a' Protestantoktól jönne, a-
 zontul nagyon gondolkodtak, ha
 azt bé-vegyéké; a' Protestáns a-
 karatoskodott azon, hogy az Oskoláit
 a' Katolikusoké szerént intézze. Mi-
 dőn pedig a' Magyar, a' Tót, a'
 Horvát hallotta, hogy ez az ujja-
 tásnak módja Német találmány lé-
 gyen, oh bezzeg itt iszonyodott min-
 den uj tanításnak módjátul.

A' Magyar Országban lévő nyelv-
 veknek nagy különbsége sem téfzen
 keveseb' akadályt a' meg-világo-
 sításban. Ha egy köz-hafzonra
 tzelző irás a' meg-világosításnak
 elő-mozdítása véget jön nap-fényre
 Német nyelvben, tehát azt se a'
 Magyar, se a' Tseh se a'
 Rätz

Rátz fe az Oláh nem olvashatja ;
 's véle hafzonra nem élhet ; ha
 pedig az Magyarul iratott , tehát
 a' többi Nemzetek nem értik. Mi-
 nõ nehéz az illyetén fokféle val-
 láfu és nyelvü Nemzeteknek al-
 kalmatos tanuló köynveket Kézfí-
 teni ? Hanem ha a' nyelv leg-a-
 láb' az Elöl-járók és Tanítók kö-
 zött nagyob' esméretségben léfzen,
 hogy a' jó Német irások az Osko-
 lákban ugy, valamint is a' Közfég kö-
 zött előb hafzonra fordíttathassanak.

A' jobb Oskolá - kézületek nél-
 kül a' megvilágosítás nékem le-
 hetetlennek tetszik ; De a' Köz-né-
 pet illető nagyob' hafznü és a' Pa-
 rafztnak szükségeire jobban alkal-
 mazzató oktatás a' Templomokban és
 Oskolákban el-kerülhetetlenképpen

szükséges, hogy azzal valaha hasznos
 élés légyen. Mindenkor örülök a'
 majdani meg-világosítáfnak, vala-
 mennyiféle az ujjob irásokban
 a' Világ - Idvezítőnek a' Táni-
 tókhöz való ama' fontos szavaira
 Templomokban és Oskolákban talá-
 lok: *Ti vagytok a' Föld' sava! Hogy*
ha a' só meg-izetlenül, mivel szozzanak.
 Melly igen kívánhatnók, hogy
 minden Tanítók, akár minémüek
 legyenek is azok, ezt a' nagy i-
 gazságot! minden vallásbélieknél
 meg-esmérnék; Ők a' földnek fa-
 vai! Ő nékiek kell meg-oltalmaz-
 ni a' Köz-népet és a' Polgárt a'
 veszettségtül, az az: a' balgataságtul,
 oktalanságtul, helytelen - vélekedé-
 stül, és a' vétektül. Ők rendeltettek a'
 Községnek tanítóivá, kiknek, véleke-

dés

és nélkül, legjobb módjok vagyon a' Községnek megvilágosítására, mellyért fizetések is nyerik. Ő tőlök várja az Ország valójában ezt a' fontos szolgálatot. Ő nékiek kell ezt megvilágosítani. Hogy pedig ez megtörténjen, tehát az ő oktatásfoknak alkalmaztatóbbaknak és nagyobb Közhasznúaknak kell lenni.

Édes Község. Tanítóim! Engedjetelek egy szót hozzátok bizodalmasan nyujtanom, és legyetek bizonyofak, hogy én ezt valóban jó szivből mondom. Jól tudom ugyan, melly nehezére esik némelleyeknek közülnök, ha egy bárátságos és jóra tzelzó emlékeztetést előhozunk, mivel mi meg-

szoktuk a' mi hivatalunkban, hogy másokat emlékeztessünk, azt pedig mint Község-Tanítók nem szoktuk meg, hogy másoktól emlékeztetéft vegyünk. Mindazonáltal illy jó reménységben élek, hogy nem esik terhünkre, hogy ha a' magunk' és más embereknek javára valamit bizodalmasan egymásnak fülebe sugunk. Mindenkor jobb, ha azt ma valamelly jó barátunk mondja, mint ha azt holnap el-lenségünk dobra-ütné. Uraim! már némelly esztendőktől fogva vigyázok a' Tanítás-módjára, mind a' Templomban 's mind az Oskolákban, a' külömbféle vallás-és nemzetbélieknél, de meg-kell nyilván vallanom: A' mi oktatásunk, majd a' leg többieké közülünk,

a'

a' valóságtól el-vonyatott; a' Parafzt-hoz, az ő gondolkodásának módjához és szükségéihez nem igen szabattatott. Leg elsőben ki-kell tanulnunk a' Parafztot, az ő gondolkodásának módját, tfelekedetét, szokását, erköltsét, bal-ítéletét, babonaságát, és vélekedését, (ezt pedig a' 18dik században még egy Oskolában sem tanulják) így osztán, de bizonyára nem előb kezdünk lenni, jó és alkalmas Község-Tanítók.

Egy Predikátor (*) szépen leírja a' falusi Predikátornak tisz-tét; (én hozzá - téfzem egy de-
 F 4 rék

(*) Der patriotische Landprediger im
 11. St. S. 653.

rék és jeles falusi Mesternek tisz-
 tét) „ Jön egy falusi Predikator
 „ (falusi Mester) és oda mutat ,
 „ hová az ember régen nem te-
 „ kintett ; hasznos dolgokat ad-
 „ elő , a' minémüt az ember nem
 „ kerest ; példája által meg-mutatja
 „ a' lehetőséget , mellyet az ember
 „ nem hitt ; tanít , mellyet az ember
 „ egyébkor mint lehetetlen dolgot
 „ nem is örömeit halgatott ; és
 „ segít hol még senki nem se-
 „ gítettett , foka fejedelmet sem
 „ várt ; végre el-kezd a' Paraszt
 „ mozogni , szemeit ki-törli , e-
 „ löbb megy és a' dologhoz fog.
 „ — Az alatt a' Paraszt könnyen
 „ hanyatlik , és magát ismét egy
 „ könnyen fel-nem emelheti. Tse-
 „ lekedje tehát ezt az ő Prediká-
 „ torja ; lehet fel-emelni a' Pa-

„ ratzót, de ugyan tfak keményen
 „ hozzá kell fogni. ¡Minő öröm!
 „ az olly tartományt fel - ékesíte-
 „ ni, (meg-világosítani) hol egyéb-
 „ ként minden érzékenységek a'
 „ szegénységűl nyomattattak; a'
 „ hová az embernek menni kel-
 „ lett, hogy ha sirni akart. Já-
 „ ruljatok oda ifju emberek, tellyes
 „ bátorsággal, reménységgel és ér-
 „ telemmel; valójában véletek
 „ hozzátok azon örömet, melly
 „ ott esméretlen vala. *Az Isten e-*
 „ *zen szegényeknek is Istene!* légye-
 „ tek tfak az ő eszközi, mert
 „ néki nem nehéz fok vagy ke-
 „ vés által fegíteni. A' katedrá-
 „ bul való fel - ébresztések egye-
 „ dül nem elegendők arra; a' Pa-
 „ razt alufzik, mint halhatja ő
 „ ezeket? „

Ugyan azon Autor az elől-járó beszédben (S. 3.) „ Az ember
 „ ambár olly fok és olly szép
 „ könyveket írjon is a' Parafztnak , de ha a' Tanító azoknak
 „ esmértesé tételeket elő nem moz-
 „ ditja , tehát azok valójában ol-
 „ vafatlan maradnak a' faluban.
 „ Ha a' Predikátor (oskola - me-
 „ fter) az ő helységét meg - nem
 „ világositja , tehát az körülötte
 „ hordozó világtul nehezen leszsz
 „ világos ; mellyet a' Parafzt in-
 „ káb' tévelygő - világnak tartana
 „ távolrul , és — futna tőle. A'
 „ mi a' Parafztnak nevelésében és
 „ épülésében meg-jobbittatni kel-
 „ lenék , az legyen a' Predikátor-
 „ nak a' kötelessége. Minden fá-
 „ radság , és minden némü irások-
 „ nak

22 nak tsufolódások éppen semmit
 21 sem használnak, ha a' Prediká-
 20 tor (és az ő Oskola - mestere)
 19 tovább nem akar hatolni.,,

A' jóban elő - menni, a' hasz-
 nos esmértségeben mindenkorgya-
 rapodni, és azokat ki - terjeszteni,
 ez légyen a' Ti fő tisztetek, ked-
 ves Község - Tanítóim! Reátok
 vagyon bizva az emberi elmének
 élesítése. Mit használ az élesítés
 az elmének meg - világosítása, és az
 akaratnak meg - jobbítása nélkül?
 Mutassátok - meg a' Parasztnak,
 a' tudatlanságra, balgatagságra ba-
 bonaságra való következést, ezen
 valóságos kut - fejét az ő szegénysé-
 gének, és nyomoruságának, mellyek-
 től nyomattatik. Oh melly fo-

kan

kan nem merülnének a' veszedelembé, ha őket a' kö-fziklára vigyázni oktattánátok, ha nékik a' rejtekben lévő köfzikláknak esméretlen jeleit ki-nyilatkoztatnátok, mellyekre gondatlanul hanyat homlok egyenesen reá-eveznek, és el-merülnek.

NEGYEDIK OK.

A' közönséges parantsolatok illetnek ugyan helységbéli hibákat, de nintsenek helységbéli segítő-módok ezen hibáknak elhárítáfolkra.

Engedtesék-meg nékem itten, hogy a' dolgot egy kiváltképpen-való példával hozzam napfény-

fényre; mert ha az ember egy-
 átalában valamely dologról be-
 szél, tehát az vagy roszul értetö-
 dik, vagy pedig majd egyik majd
 másik valamit magára vagy másra
 magyaráz; holott az Autor nem is
 álmadott felöle.

Mennyi parantsolatok jöttenek
 ama' ditsőségesen uralkodott örök
 emlékezetű THERESIA alatt, hogy
 a' keresztyényeket olly igen bets-
 teleniö koldulás ki-irtafsék, vagy
 leg aláb' meg-határoztafsék. Va-
 lóban parantsoltatott, de annál
 gondatlanabbul követtetett. Tekin-
 tsük - meg ámbár a' Királyi Váro-
 sokban, vagy pedig a' Falukban,
 hogy ezek a' parantsolatok mié
 használtak. Miért a' koldusoknak
 élelményekre való bizonyos pénz

a' Városokban ki - nem vetnék ?
 Ez a' vizgálás nem az én tisztem ;
 én tsak a' Mező - Városok és Falúk
 mellett maradok. Erősitem azt ,
 hogy a' koldulást , Isptál , és az
 ugy nevezett *Spinnház* vagy dolgo-
 zó - ház nélkül nehezen , vagy nem
 is lehet ki - irtani. Mit kezdjen a'
 fzegény azonkívül - is eléggé fa-
 nyargattatott falusi Biró az illye-
 tén koldusi tsordával ? Tekintsük-
 meg - bár egyszer a' Birónak álla-
 potját és környül - álló dolgait :

Az ő feje és szíve (az a' fze-
 retetnek munkájátul rosszul oktat-
 tatott szív , akartam mondani) ha-
 talmassan ellenezi ötöt , hogy a'
 koldusoknak ne ártson. A' falu-
 házánál telle kiáltják mind fülét ,

fejét. Egyik Paraszt koldusokat tart szálláson; a' jó lelkü emberek szalonnát, vaját, lisztet és tojást hordnak néki; némellykor egy pár garast egynéhány mezfizel borra-is. Ha a' koldusok el-tiltatnak, honnét vesz ez a' házi-gazda olly könnyen szalonnát, vaját, lisztet és tojást, hanem ha lop? Tehát csak a' falusi Biróra kiabáljunk telle torokkal: ha nem fél-é mind Isten's ember előtt vétkeiért, hogy a' szegény koldusokat annyira nyomorgatja, és még őket a' koldus kenyértől is meg-fosztja? Azoknak a' szánakozásra méltó szegény embereknek még olly fájdalmat okoz! Biró Uram! Biró Uram! még ked is reá juthat valaha a' koldus táskára! még ked-

nek fints homlokára írva! és mint fog kednek is tetfzeni, ha a' kolduláft ellenezik, és ked, irgalmatlan ember! vigyázzon reá, az Isten kedet is meg-látogatja fze-génységgel, mivel a' fzegény koldufokat üldözi, és a' kenyeret fzájjokbul ki-huzza 's ragadja. (Gyermekei is vagynak kednek, ki tudja még mire jutnak; az Isten az Atyáknak álnokságokat, a' fi-jakban harmad és negyed iziglen is meg-bünteti) Tudja-meg ked, és gondolja-meg: a' minémivel az ember vétkezik, ollyannal büntetődik!

Mint lenne tehát, ha ez, a' Birónak, ama' tar-fejű vén Me-ftertül, ki a' koldus tarifzayához

ugy

vagy fints mezfize, fzivére 's lelki-elméretére rakatnék, vagy ha ez, a' tiszteletendő kathedrából hangoztatnék — 's mintegy alá dördülne — avagy mérézlene é erre a' falusi Biró meg-motizanni, hogy ha ő bersülettel Biró akarna lenni 's maradni?

A' másik Parasztnak bátyja, rokona, vagy sógora vagyon — kí kódul. Ha néki kódulni nem szabad, tehát a' nyakára megy. Aha, inkább minden-Ország futók szabadon kóduljanak, csak hogy ezen atyafijat magának táplálni ne kellefsék!

A' harmadik Parasztt tapasztalja, hogy már nincs kedve a' dologra. Az ő gazdasága majd fel-

fordul ; enni 's inni is kell néki ; látja, hogy fokáig nem győzi tzer-na - szállal. Ha a' gazdaságnak vége lesz, úgy gondolja, ofztán te is koldulni mehetsz, ha a' koldulás meg - nem tiltatik. Illyen - képpen alkalmaztatnak titkos gonlatjai, mellyeket már most ki - is beszél: „ Ám légyen úgy, mint „ eddig volt, mindenkor vol - „ tak koldufok, és még is élhet „ tünk, mindenkor - is lesznek, s „ azért még sem halunk - meg - „ éhel. „ Igazán mondád, édes barátom, meg - sem tsalatkozol egy könnyen reménységében, ha egyébként a' koldulás még fennmarad. Mit kezdjen már a' szegény Biró ezekkel 's több illyenekkel?

Tegyük-fel pedig: a' Királyi parantsolatoknak követésére törekedik, a' koldulást keménnyen tiltja, mi következik belőle? Bizonyára falubéli, mezei, kerti, és szőlő-hegybéli tolvajság. A' tunya koldus nem tud 's nem is akar magán máskép segiteni, nem is egyébbre való, mint tolvajkodni, ki-vévén a' koldulást. Minden házat 's ajtót, minden kamarát esmér. Még a' kutyáktul sem fél, mellyek más kép' a' falunak olly hűséges őrségei; jól esmérik őtet, mivel gyakorta látták tulle koldus-tarisznyával fel 's alá botolódní, kit is ha meg-ugattak, a' koldult kenyérrel szájját jól be tudta dugni. — Némelly jó Hazafi falusi Biró pedig azért nem

ellenezi az idegen tsavargó koldusokot, a' faluban koldulni, mivel ő, mint Haza-fi, és a' köz-jónak elő-mozdítója attul fél, hogy ha a' koldulóknak tiltatnék a' koldulás, tehát boszízú-tételre vetemednének, és a' falut fel-gyujtanák. És ez a' félelem bizonyára nem is ok nélkül lenni lázlik, mivel elég efféle meg-történt szomorú példánk vagynak. Egy jó barátom halván ezt a' Biráknak elmélkedését, még pedig olyan hangal előhozattatni, mellyből ki-tetfzettségén egészen, hogy ő tsupán a' Haza-béli szzeretetből szólott volt így.

Mint legyen tehát, avagy nem lehetne é mind ezen gonofznak eleit-venni, és ezt meg-akadályoz-

tat-

tatni, ha minden Mező-városban és faluban, a' dologtalan, mindazáltal még erős és egészséges kol-dufoknak számokra, egy ugy nevezett szegények-háza (én *Spinn* és dolgozó-házat értek ez által) építtetnék? Nem kell nagy, sem drága, tiak olyan, a' minémü a' falu' tehetségétül ki-telhetne. Jobban ki-nyilatkoztatom ez eránt való fáját szabad gondolatomat, talám leg-aláb találkozik itt vagy amott valaki, ki-ezzel hasznossan fog élni.

Egy szegények-háza! nem hogy abban a' szegények dologtalan és haszontalanul-egyék a' kenyeret, hanem hogy a' meg-szegénykedeté szükölködők, kik se a' Mester.

embereknél, se a' Parasztnál
kenyereket nem kereshetik, fő-
képpen pedig a' koldusok, itt mó-
dot találnak leg aláb betsületes,
vétek nélkül való, és szükséges
életeknek táplálására; hogy az
ember a' szantszándékkal való
henyélőket és Örszág-futókat tunya-
ságokbul ki-gyógyítsa, és a' do-
loghoz fogja, mert ilyenképpen
lehet leg könnyebben bé.tapasztani
a' henyélésnek és fok egyéb go-
noszságnak forrását; hogy az em-
ber az igen szegény és árva gyer-
mekek gondját viselje, őket az
Oskolába jártassa, és ifjuságoktól
fogva dologra szoktassa; hogy a'
Községnek a' szükségben minden-
kor kezénél legyen a' munkás,
és minden tsekélységért a' szor-

galmatos Paraszt el-ne fogataffék munkájátul a' falu-házánál.

Ezen Szegények-házában való dolgok leg alab ezek és más effélék lehetnek: Kerti-és mezeiveteményekre a' kik leg alkalmatosabbak azok fordittassanak. (Ez magátul is értetődik minden más dolgokban) Szeder-fa ültetése, selyem-munka. Az Aszszonyoknak 's Leányoknak kell gyomlálni, varni, mosni, fejeríteni, kaptzát kötni, gerebenyölni, fonyni, gombolítani, szöni, tollat fosztani, gyapjut fonyni. A' vakok kézi darálóval 's malommal dolgozzanak. A' többi a' faluban 's falu-házánál külömbféle kézi munkát tegyenek ; kit a' Község tart a' Község nek is dolgozzon. Kenyeret süt,

ni. rész-szerént a' mi oda haza szük-
 séges , a' többit pedig a' piatzon
 el-árulni. A' tarlóban gabona fe-
 jeket tzedjenek , főképpen a' gyer-
 mekek. A' rehenekkel bänni , mel-
 lyek a' falu - házánaál a' Község'
 számára vagynak. A' méhekkal
 való bajmólódás , a' háznak sege-
 delmére lenne. Betegekhez lássa-
 nak a' falu - ispitályában. Szétskát
 metzeni. Marhákat hizlalni a' mé-
 szárfszékre vagy a' vásárra. A' re-
 ftek és engederlenek pedig az ut-
 szát tisztogathatják , és árkolhat-
 nak.

Az idő , környül - álló dolgok ,
 a' Községnek ugy , valamint a' sze-
 gények - házánaál szükölködései ,
 az értelmes gondviselőnek más e-

er módot mutatnak a' dologra, mellyek a' szegényeket mindenkor hasznosan munkálódtatják. P. O. Hol lehetne a' fertés-hizlalást hasznosabban meg-probálni? Mennyi hasznot hajtana ez esztendő által a' szegények-házának? Mennyi jót okozhatna másoknál is, kik még ezt soha sem látták volt? — Illyenképpen a' szegények, idejeiket nem a' henyéléssel, 's nem a' tunyasággal tölténék-el haszontalanul; nem ennék kenyereket vétekkal; se nem volna alkalmatosságok a' kényes és gyalázatos dolgoknak el-követésére a' tunya nyugodalom mellett. Fogja-el tsak az ember tőlök a' vétekre vezető alkalmatóságot; tehát a' véteknék büntetése, mel-

lyet a' henyélés okoz, magától el-marad. A' gonofzságnak veszi az ember eleit, ha a' henyélésnek eleit veszi. Láfsunk erről többet a' Ts. K. Belső-Tanátsos Urnak Josef Sonnenfelsnek könyvében, (*) hol erről a' materiáról igen szépen ír. Nem különben, Udvari-'s kamara-Tanátsos Ur Georg Henrik Zinken Urnak könyvében. (**)

Egy.

(*) Sonnenfels (Herrn von) Grundsätze der Polizey-, Handlungs- und Finanzwissenschaft 1. Th. S. 150.

(**) Zinkens Anleitung über D. Bechers politischen Discours 1. Th. S. 411. u. f. und 2. Th. S. 942. bis 1150. und S. 1809.

Egynéhány esztendőök alatt az illetén jó rendbe helyezettett szegények - háza maga magát el-tartja, és kevés szüksége lészzen az idegen fegedelemre. E' - mel-lett a' Község valamelly káfa - törö - malom, olaj - törö malom, kender - törö vagy tiloló és más efféle köz - haszonra - való eszkö-zöknek meg - szerezése által, a' la-kosoknak minden nehézségek és akadályok nélkül, ezen szegé-nyek - és dolgozó - háznak táplálá-sára és bizonyos foglalatosságára, igen sokat használhatna; mert itt mindenkör volnának arra - való emberek, kik az illy munkánál segíthetnének, 's így a' Paraszte az illetén dolog eránt, más egyéb fokkal fontosab dolgait félbe-hagy-

ni nem kintelenítették. És való-
jában azon tsekély alamifnát a'
fzegények - házához , ha eszten-
dőben ámbár egyszer , kétszer vagy
többszer is kérnék tőle , mellyet
ez előtt majd minden nap ki-kó-
dultak , örömelesebben meg-adná,
mint most ama' minden napi tsa-
tangoló dologtalan koldusoknak ,
mivel bizonyos volna benne , hogy
az ő jótétele , a' fzükködőknek
henyélését , tunyaságát , pazarlá-
sát , korhelséget nem öregbiti ,
nem többíti , nem táplálja . mint
annak előtte a' tfinált koldufok-
nál történt volt , hanem ez , az ő
tulajdon javára ugy , valamint fe-
lebarátjának háfznára fog kelni.

Ha a' helységbéli Uraság az Ő jobbágyihoz viseltető igaz keresztényi szeretetéből e' mellett valamí jó téteményét akarná mutatni, és ehhez a' szegények házához egy darab földetskét (*Sessiót*) minden egyébként tartozandó dézma nélkül ki-mérettetne, tehát azt a' Helység' lakosi, némelly munkával, némelly jövedelemmel gyarapíthatnák, mivel többnyire minden mezei dolgot magok vihetnének végbe; és minő jó-tétel lenne jobb helyre fordítva? Lássad a' szegények-és dolgozó-házrul való szép rendelését Második Kátharina Ő Ts. Felségének, a' Russiai Tartománybéli rendelésekben :

Plan zur Einrichtung eines Krankenhauses in der Verordnung Katharine der II. Petersburg S. 140 143.

— Ugy szintén Moszheim Cancellarius Urnak erköltsi tudományát:

Moszheims Sittenlehre von J. P. Müller fortgesetzt. Th. 9. S. 185, u. f.

ÖTÖDIK OK.

A' Parafztnak némelly bizonyos igen el-rejtetett szükölködései esmértenek, 's azok is maradnak, miglen ezen gonofznak ki-nyomozására ujj ösvények nem tfináltatnak. Ez pedig az Elöljáróknak fegedelmek és igen izor-gos rendeléseik nélkül soha sem mehet-végbe.

Ezen okokhoz, mellyek még ki-nem nyilatkoztattak, és a' szegény Parafztnak mind jobban 's jobban kívánandó gyarapodását akadályoztatják, főképpen még é következendők tartoznak: A' Parafztok között is vagynak Vampie-ork

rok (*) és Despoták (**); a' tehetős' b és vagyonosabb Parasztozok mindenkor magok' részére huzni kerelik a' hasznot és a' javat, a' nehézséget és fanyaruságot pedig a' szegényeb' lakosokra rázni, vagy leg aláb' vélek tsak egyenlöképpen viselni szokták. A' Község', dolgát olly gazdák, kiknek egy, két egész fundusok is vagyon, többnyire azokkal egyaránt teszik, a' kiknek tsak fél fundusok vagyon; így

(*) *Vampierok* : régen úgy tartották, hogy a' sirbul fel-támadtak és az eleven embereknek véreket szopták.

(**) *Despoták* : saját kények 's kedvek szzerent való kemény Uralkodók.

így történik a' forspontal és bé-
 quartérozással, úgy szintén a' Ki-
 rályi - adónak ki - fizetésével - is.
 Illyetén és más káros szokások a'
 Parasztot mind addig szegénység-
 gel bilintselik, valamig az Előljá-
 rók magok ezt a' bilintset el - nem
 törlik. Melly örömeft igyekeznék
 némelly jól gondolkodó Paraszt
 ezen káros és rossz szokásnak te-
 kervényeibül ki - fejtözni, de ezt
 nem viheti - végbe. A' már egy-
 zzer szabad - akarattal uralkodó bé-
 hozásnak és szokásnak ostromátul
 néki is el - ragattatni kelletik. Ő
 maga akar és más százan nem.
 Ugy vagon dolga, mint ama' saj-
 tónak való sa mellet lévő munká-
 soknak. Tobler így beszéli - elő

ezt a' dolgot : (*) „ Egy nagy
 „ fajtónak való fának kelletett vol-
 „ na egy faluba bé-vitetödni. A'
 „ falubéliek el-végezték egymás-
 „ között, hogy azt magok helyre
 „ huzzák. Egy nagy kötelet köt-
 „ vén reája, több mint száz em-
 „ berek állanak a' kötél mellé,
 „ azt meg-ragadván, jel adatik
 „ a' huzásra; most egyebet sem
 „ látni, mind kit-kit tellyes ere-
 „ jébül huzni — és a' fa még-
 „ sem mozdul a' helyébül. A' né-
 „ zök közül senki sem foghatta-
 „ meg más, hogy ezek az embe-
 „ rek miért olly kevés tehetségűek

„ a'

(*) Toblers Erbauungsschriften I.
 Th. S. 282. 283,

„ a' terhnek el - huzására , ha-
 „ nem tsak azok , kik ezeket az
 „ embereket közelebrül esmérvén
 „ tudták , hogy némellyek közü-
 „ lők sérültek ; mások attul félvén,
 „ hogy az ő fajat magok fajtójok-
 „ tul , némelly ott dolgoztatott em-
 „ bereket vesztének - el ; mások ,
 „ hogy az illyetén huzás és dol-
 „ gozás tellyes életekben minden-
 „ kor leg ellenkezőb' leg nehezeb
 „ dolog volt előttök ; mások , hogy
 „ örömeft tréfálkozván látni akar-
 „ ták mit tfinálnak némellyek , ha
 „ nem huzhatják a' terht ; és vég-
 „ re némellyeknek olyan rosz
 „ szokások vagyon , hogy vagy
 „ kell vagy nem , tsak a' többit
 „ nógathassák , és hol előbb' , hol
 „ utób' mozdítottak a' többinél .

„ Illyenképpen a' fa úgy utób' ,
 „ mint előb' , a' helyyén mara-
 „ dott. „ — Így maradnak a'
 Parafztnak szükölködései is min-
 denhor egy formán. Egy vagy
 kettő elégtelen azoknak el-háritá-
 fokra ; és mikor fog hozzá a' többi
 szász , és több , kiknek valóban
 egy szívvel lélekkel kellenék dol-
 gozniok ; mikor egyesül a' száznak
 akaratja 's ereje ezen egy vagy
 kettőnek erejével , hogy azt vég-
 be vihefsék , a' mi tőlök kívánta-
 tik ?

A' száraz-malmok is bizonyás-
 ra nagy romlására vagynak a' Pa-
 rafztnak. Ezek valóságos fanyar-
 gatói az ő lovának , kivált ha a'
 meg-gondolatlan gazda egynehány
 mé-

mérő gabonát egy-más-után öröl; hogy tsak ennekutánna ne légyen gondja az örülésre. Azok kik a lónak minéműségit esmérik, itéljék-meg, hogy mint efik az, midőn a' görtsös dögöket reggeltől fogva fokszor estvélig egy-eránt tizik, verik, kergetik, hogy tsak egynéhány mérő gabonát öröljenek, vagy inkább daráljanak. Az illyetén ló-romlást el-lehetne téríteni, ha a' Földes-Ur az alkalmas helyeken, mellyekre fokszor leg szebb módja vagyon, több malmokat tfináltatna, vagy pedig a' Köz, népnek illendő egyezés alatt, é félét építeni, meg- engedne.

El-halgatom a' vizek' ki-ön-
télnek olly szörnyü kártékonysá-
git , mellyek a' Parasztnak mun-
káját , fáradságát és reménységét
olly fokszor el-borítják és meg-
semmisítik. Az élelmény - módjá-
nak hatalmas ellensége ellen még
sem mert a' Paraszt maga fel-tá-
madni , sőt fokszor még a' Földes-
Ur maga sem , mivel a' véle határ-
ban lévő szomszéd Földes-Ur eb-
ben ellent-áll , és az illyetén néki
is szinte olly bizonnyal hasznos és
szükséges dologban , vagy segítség-
gül lenni nem akar , vagy fejefség-
bül , vagy pedig más rossz szán-
dékbul akadályt téfzen néki. Az
ellenkezésnek tsekély okait itt elő-
nem hozom , mert most éppen csak
a' Paraszttokkal vagyom dolgom.

A' Paraszt-ember ezen ki-áradásokat gyakorta az el-készített vizezfeszvényeknek tulajdonítja. Ezek valóban leg kisseb' okok. Előbb hogy sem az ember arra gondolkodott, hogy az utakat más utakra kell erefzteni, már Magyar-Országban ki-öntöttek a' vizek, hanem talám nem olly gyakorta, mint most. Miért hogy a' mi vizeink időrül időre és olly gyakorta ki-öntenek? Ennek, egyéb okok mellett, még é következendő fő okát gondolom lenni. Avagy az olly fokféle környül-lévő helységekbul öfzve-hordatandó sár 's iszap a' le-szakadozott partal együtt, melly leg inkább a' hajláson, a' belé-ütközö vizek által fokszor igen meg-rontatik és el-hordatik,

a' folyásnak utja meg-rakódván,
a' viznek árkát időről időre nem-
de-nem meg-tsekélyesíti-é? Mar-
ha a' viznek utja egy esztendőben
csak egy ujnyira magafodik-is,
hát 100. esztendőkön által mennyi-
re nevelkedhetik? Tehát nem le-
hetne-é a' vizeket tisztogattatni,
az olly helyeken, hol a' part ala-
tsony, mint Hollandiában és más
Országokban tselekefznek? Avagy
benniinket Magyarokat nem fog é-
majd kifzteni a' leg nagyob' szük-
ség arról gondolkodnunk, hogy a'
jövendőbéli kárnak eleit vegyük?
Ugy ám, egy örömeft reá állana
erre, de más százan ezt csak ne-
vetik, más több százan pedig eza-
ránt, mint egy Istenesen véleke-
dők, haragra gerjednek, hogy az
Isten

Isten és a' természet ellen mesterkedünk. — Az Isten, ugy mondanak, parantfol a' vizeknek: Ed- dig jöjj és továb' ne! A' bölt's ter- méfzetnek folyását meg- ne akadá- lyoztassuk, és ne légyünk bölt'seb- bek, mint az Isten és a' termé- fzet! — Ugy vagyon, az Isten és a' természet a' folyó- vizeket a' partokkal határozta- meg: Ed- dig! mindazonáltal a' tudatlanság, gondatlanság, tunyaság, és az em- beri meg-átolkodás meg- engedik a' folyó vizeket az Istentől nékiek vettetetett határon kívül, mint meg- tarthatatlan ellenségeket dühösköd- ni és kegyetlenkedni; illyenkép- pen tehát a' véteknek az Isten és a' természet az oka. Ennek a' példa - beszédnek: *Engedjük a' ter-*

mésznek szabad folyamatját, valóban még fok meg-igazulás és magyarázás kívántatik.

De ismét térjünk vissza a' Parafztnak természetbéli szükségéire. A' Legeltető-hely, Rét, Szántó - föld és Barom - nevelés, legfőbb részei az ő gazdaságának.

A' legeltető - hely esztendőről esztendőre rozfszabbul, rozfszabnak is kell lenni, mivel a' legjobb magló-füvek, a' mindenkor rajta legelő marha által, alig hogy a' földből ki-bujnak azontul felrágattatnak, következendőképpen soha sem magosodhatnak 's nem gyarapodhatnak; végre a' régi gyöker is ki a'fz; ellenben pedig

a' mazzag és más hitván füvek
annál is inkább el-tenyészednek ;
mert ezekhez hozza sem érteti a'
marha a' szájját, azért nőnek, vi-
rágoznak, magofodnok, és a' szél
mindenfelé el-hordja a' magot ;
ettől vagon, hogy sokszor a' leg
szébb füellő-helyek, a' természet-
szerént való gazdagob rétek vad
mustárral, reptsén füvel, bogáts-
kóróval, mazlaggal, *katona-fü-*
vel, és más rész-szerént a' mar-
hának ártalmas, rész-szerént pe-
dig haszontalan füvekkel fel-ve-
rettetnek, mellyekből a' marha
mind addig nem eszik, miglen azt
a' leg nagyob' éhség arra nem
kényszeríti. Így osztán a' betegség,
dög, agság és szerentsétlenség kö-
vetkezik reája. Menjen csak az
olly

olly ember, ki valamit ért a' fű-
vekhez, vigyázó szemekkel a'
Tisza mentében való mezőségen
alá, mellyet töbnyire az ugy ne-
vezett *Katona - Fű* lepett-el, és
lássa-meg, ha nem igaz-é? (*)

De

(*) Itt ezen a' földön az ugy nevezett
Katona - fű fél ember magassányira
is fel-nőn, és sok helyen ugy el-
terjedett 's hatalmazott, hogy sem-
mi jó fű sem nőhet-fel közöttte. Én
próbát tévén, ennek a' maszlaggal
fel-vert földnek egy darabját meg-
mértem, a' hosszúsát 1000. a' szé-
lességét pedig 800. ölnyinek lenni
találtam. És illyetén *Katona - fű*
maszlagot mindenütt lát az ember,
akár mere megyén. De némelly
sze-

De fontoljuk - meg a' fok követke-
zõ károkat is! És el-hihetjük - é
azt, hogy ez, a' szorgalmatosság
és a' legeltelõ. helynek jób' rend-
be - vevése nélkül jobban léfzen?

A' marhákat szent György na-
pig, sõt továb' is rétre hajtogatják,
ettõl vagyon, hogy a' fel - rágotte
gyenge - fű, fõképpen a' száraz ta-
vasz-

---

*szemek vagy nem igen, vagy éppen
semmit se látnak, vagy tsak látni
nem akarnak. Minõ fok szorgalma-
tos Paraszt nyerhetne itt egy darab
kenyeret, hol most tsak maszlag és
Katona - fű terem, ha — ha —
ha — ugy ám, ha tsak az a' fok
Ha nem volna!*

vafzban, igen nehezen veszi-fel magát; így ofztán a' káfzállás igen hátra marad, úgy hogy fokszor a' fzéna és gabona takarítás egyfzer-s mind jön-bé. Így már a' fzé-gény Parafzt telle agsággal, fok-szor nem is tudja a' fok dolog között, hogy elsőben mellyikhez nyuljon. — A' meg-jobbított rétekre, mellyeket az embernek a' leg fzarazzab' efsztendőkben is kétfzer, a' jobb időkben pedig háromszor is meg-lehet káfzálni, nem gondol a' Ma-gyar Parafzt; nem is tudja azt, hogy meg-jobbított, vagy úgy nevezett mesterserséges rétek le-hetnek. A' rétek' jobbitási eránt való leg jobb Autorok sem hafz-nálnának itt, mert a' Parafzt az ő iráfokat nem tudja olvasni, nem

is érti. Mitterpacher Urnak a' parálzti gazdaságra vezető esméretség eránt való szép fontos irási sem esméretefek még az Országban. Még Viegandnak Magyarban fordított munkájáról - is alig hallott talám az ezeredik Parálzt. is valamit.

A' szántás roszul mégyen végbe. Tiszán innét sok helyen tsak egyszer szántanak. Nem tsuda tehát, hogy az el-hatalmazott maszlag a' leg job' magot el-fojtja, és fel-növését akadályoztatja. Melly sokszor látom az el-vetett földet vad-borsóval, reptzével és más haszontalan maszlaggal olly igen el-borittatva, hogy alig esmérhetni, ha más vagon é belé-

vet-

vetve, A' Parasztt látja ezeknek a' földekben való bizonyos romlását, (leg aláb' meg-láthatná ezt,) és még sem lehet ötöt arra venni, hogy a' szántást jobb móddal tegye.

Midőn egy bizonyos Uraság a' földeknek Urbarium fzerént való ki-osztáskor 1781. dik esztendőben ugar-földet akart egy helységben ki-mutatni, hat vagy héc száz Paraszttok között nem volt kettőnél több, kiknek ez tetszett volna. A' gazdaságot illető rosz vélekedésnek illy képtelen gomba sulyos terhe alatt a' paraszti gazdaság hogyan gyarapodjék, virágozzék és épüljön-fel? Ugyan esmérek olyanokat, kik talám

nem

nem fontolatlan vélekednek a' gyakorlott paraszti gazdaságról, hogy tudni-illik a' mi földünknek nem szükséges esztendeig való nyugalom, hogy az ugar által megjavuljon; de nem így érti a' Magyar Országgi Paraszti a' dolgot; csak az nem tetszik néki az ugarföldben, mivel azt többször kell szántani; és azt nem szokta legalább a' Tifzán túl való tartományban lévő Paraszti. Midőn még ez a' tartománnya Magyar Országának, ez a' természetül olly igen meg-áldatott gabona termő föld az olly hosszú-tartó háboruság után a' Keresztény-és Török vértül hízaltatván, pusztán és miveletlenül állott, és a' Paraszti mindenkör friss földet foghatott-fel, már ak-

kor egy szántásra - is bőven lett a° gabona; ugyan ekkor kapott gyökereket a° föld-mivelésnek rozsz módjára, mellyet a° sovány termés és a° gabona° héjánofsága még most sem irthat-ki. Most a° Paraszti Tiszántúl 8. 10. némellykor 12. ökrön is szánt, és még - is sokszor a° gabona - szára alig van két araszt a° földön felyül; Rheina tartományában a° Paraszti csak egy ökrön szánt, és a° gabona még is úgy feljön, hogy a° lovas Katona is alig látzik-ki belőle. Lásd Möser irását. (*) Igen nagy különbség a° mi meg - jobbíthatatlan paraszti gazdaságunkhoz képest!

A°

(*) Möfers patriotische Phantasie,
I. Th. S. 344.

A' maria-nevelés, melly haj-
 dan Magyar-Országban olly szép
 és minden országbélieknél hires va-
 la, most igen meg-tsügged. Igaz,
 valamig Magyar Ország a' hofz-
 fzan vérengező hadakozás miatt
 pufztán fekütt, és az ember 20.
 30. forinton olly nagy pufztát áren-
 dálhatott, mellyért most 1000 2000.
 forintokat is kell esztendeig fizet-
 ni ; (*) valamig a' Parasztnak télen
 I z nyá-

(*) Jól tudom, hogy a' földeknek ára
 az Ország^s jó állapotjának leg bi-
 zonyosab' jele; de ha az ember ezt
 az egyébként olly bizonyos jelt, az
 Armeniánusok által ki-arendált jó-
 szágnak fel-vert árakkal, és a'
 Parasztnak leg közeleb' való szükségé-

nyáron minden agság 's gondoskodás nélkül a' leg kövérebb legeltető - helyen tarthatta marháját, mind addig, ugy szolván, a' szilaj marha a' rossz gondviselés mellett is gyarapodott; de el-multak azok az idők, és bizonyára már ideje vagyon, hogy a' marha - nevelés eránt is jobban aggodjunk. Nézzemeg az ember Alsó Magyar Országban, kivált tavaszszal, minő tsunya, fürtös, öfzve-ragadt szőrű szarvas marhák vagynak; ol-
 vaf-

---

geivel öfzve - vetni akarja, tehát meg - tappasztalhatjuk ugyan a' jószág' árának fel-hágását, de bezzeg a' Paraszt' jó állapotjának hanyatlását - is meg - láthatjuk.

vassa-meg az ember a' hátán lévő apró mirigyeket, mellyekben majd ujnyi vastagságu kukatzak vannak a' bőr alatt már az eleveny marháokban is; tekintsük-meg azokat a' nyomorult hitván kis lovakat, mellyeket az ember látván, sajnálkozik fanyarodott voltokon; vefsük azokat öfzve a' Tseh Országai, Morvai, és Ausztriai lovakkal, tudakozzuk-ki, hogy mind ezek mind amazok kitsfinységektől fogva hogyan tartatnak? Visgáljuk-meg, hogy egy Magyar Országai közönséges paraszt-ló, a' Tseh Országaihoz képeft mit huzhat? Probáljunk 3. vagy 4. Magyar lovat egy meg-rakodott, borral, gyapjuval, bőrrel, vagy más portékával telle kotfiba fogni, öfz-

tán Budáról, Pofonyból, vagy Györbül Prágába vagy Brefzlauba hajtani, ugy, mint a' Tseh Országi, Morvai, és Silefiai Parafz-tok járnak, azután meg-fogjuk a' nagy külömbséget az illyetén gyenge és erős lovak között tapasztalni. Kérdezzük meg okát ennek a' külömbségnek, mellyre így felelnek: Ott éppen másféle lovak vagynak! Hát az etetésnek és véle való bánásnak módja is, nem más forma é? Hogy a' rend szerént való gondvifelés a' lovakkal Magyar Országban-is (mennyire hasznos, hogy a' rend-szerént való véle-bánás által még a' rosz kantzákkal is meg-jobbulás lehetne, kellenék is; ez Gróf Károli, Báro Ortzi, Báro Podmanitzki Uraknak, a'

mint

mint is a' Kunsági Districtusnak most ujjan kezdett és olly helyesenesett Községbéli Kantzáival való probái által Almási Ignácz Fő Kapitány Urnak gondviseleése alatt, eléggé meg-mutattatott. — És az olly nehezen és roszul telelt márhának tavaszal majd a' hó-lében, majd ismét a' hirtelen elő forduló télmaradékában, majd más egyéb job rendelésnek héjánosága miatt melly sokszor kell nyomorultan elveszni. A' jobb darabokat a' páztor meg-efzi büntetés nélküil; a' soványobbak meg-döglenek, mivel nyáron a' nagy hőségben a' szomjuság miatt néki gyakorta el-kell epedni. Meg-mutatás: Egy Páztornak két vagy három alattaválóival vagy bujtárjaival 1200, 1300.

és 1500. ig való marhákra is kell gondot viselni: Hogy volna már ez a két három ember tehetős illy fok marhának elegendő vizet meríteni? Számláljunk egy darab marhára napjában ámbár csak egy veder vizet, tehát 1200. és 1500. vederre menne. Az erősebb marhák a vólura tolakodnak, duplán is megiszják a portziójokat; a gyengébbek hátra álnak, epedve kell az egész napot az iszonyu melegben szomjuan szenvedni, mellytől elerötelenedvén leesnek, a nagy legyektől és bogaraktul iszonyu módon kiroztatnak, egy két nap így nyomorkodván olztán megdöglenek. Ki az oka ennek? A jó Isten, (igy szoktak közönségesen a Paraszatok és

Pásztorok mondani) a' jó Isten
 dögöt botsátott a' szegény marháka-
 ra, és fenki sem tehet róla! 's a. t.
 A' beteg és dögleletes marha nem
 választatik - el az egészségestül, 's
 ilyenképpen egyikrül a' másikra
 ragad. Ha pedig tavaszal a' la-
 pányokban öfzve-futó viz találko-
 zik, itt 's amott hó-lébül vagy es-
 söbül való tó vagyon, tehát éppen
 nem szükség (a' tunya Pásztornak
 itélete fzerént) a' marhát a' kuton
 itatni. Bátor a' büdös tó az ő pos-
 hatt párázatjával az azon utazokat
 egynehány száz lépésnyire undo-
 rítja is; ámbár a' Napnak meleg-
 sége az ő rodhatt motsárjában
 és nyálafságában ezerféle férgeket
 költött is; ha már az olly sokféle

fzarvas-és fertés - marháknak ví-
 zelletek és ganéjok által való bü-
 dös illat a' rohdadásnak leg külsőb
 gradusáig hatott, tehát a' bűdös és
 rodhatt gőzhez már hozzá fokott
 orru Pásztor még is mind ezt ép-
 pen nem érzi; a' marhát vigan és
 a' közelítő kárnak minden aggodá-
 sa nélkül oda hajtogatja itatni,
 mind addig, a' míg csak abban vala-
 melly vízhez hasonlót látszik, és
 a' szomjuságtul majd el-epett mar-
 hának vagy akarja vagy nem, a'
 bűdös tóbul és motsárbul, saját
 maga vizelletét és ganéját — be-
 tegségét dögét, és vesztét kellinni.
 Lássuk ama' hajdani Ts. K. állatok-
 orvosának Adami Pál Urnak a'
 marha-dögről való történetét, és
 meg-

meg- vizsgálását, (*) ki eről a' paraszti gazdaságnak fő hibájáról igen fundamentomósan ír.

Ha pedig valamelly folyó- víz nem mezfize vagyon, tehát gyakorta az epedt marhának fél- mér- földnyire is kell menni vagy futni a' vízre. Jól vagyon. Ha az ember, ámbár még olly jó legeltető- helyen, más fél ezer marhát, tízen- négy nap egymás után kétfzer napjában fel 's alá eresztessen, azután nézze- meg akár a' száraz, akár a' nedves időben, hogy mi-
kép-

(*) Adami (Paul) Untersuchung, und Geschichte der Vieh- seuchen, S. 33. und folg.

képpen látszik? Avagy mi is következzen egyéb, midőn egy legel-tető-helyen, három, négy és több különbözőféle tsordák legelnek?

Hát tovább', ha még a' Pásztoroknak rosz tselekedeteket le rajzolódnám? Itt a' fok embertelen, kegyetlen-és el-hihetetlen betfe-len dolgok jönének Nap-fényre, melly előtt az ember irtózva remegne visszsa. Nézze - meg! az ember az Itéletnek Protocolomjait.

Hát az ilyen gonosztévők nem büntetődnek - é; meg példáffan? Oh valójában gyakorta és olly fokszor-is, hogy már a' Tzigány, Rátz és Oláh az akasztó-fával, kerékkel és nyárfal nem is gondol. P. o.

Egy.

Egy derekasan fel-ferdült Ifjut ,
mint bójtárját, reá beszél a' felső
Páfztor , hogy egy kövér kantzáé
üssön agyon, hogy a' 'sírjából haj-
és tsizma - kenyőt tfináljanak. A'
bójtár meg-tapasztaltatott a' tse-
lekedeten , és az akasztó-fára itél-
tetett ; ki is halála előtt így mond :
örömeft meg-halnék, ha a' kantza
'sírjából tsak bár egyfzer meg-
kenyhettem volna a' hajamat és
tsizmámat ! De, így mond tovább',
valamint a' szép piros alma a' fo-
gas défzkáján ékeskedik, melly ki-
nek - kinek szemébe tünvén , így
mond : ej mitsoda szép gyönyörű
alma az ! Így szintén ki engemet
is meg-lát, azt fogja mondani : ej
mitsoda deli természetű szép Ifju függ
áttén ! Valóban drágalátos vigasztá-

lása az akasztó-fán való halál
félelmének!

Egy halálra ítéltetett Tzigány
illetlen szókkal intette és vigasz-
talta fiját az akasztó-fa alatt: É-
des fiam, én már többet nem tse-
rélek, többet nem nyargallózom,
hanem azon igyekezz, hogy te is
valahára ezen fel-magasztaltatott
hires neves helyre méltónak itél-
tetvén, engem követhess.

Egy más Tzigány így vigasz-
talta feleségét, a' ki őt még neve-
letlen gyermekeivel bíratta az Urát
az akasztó-fa alatt: Ne bírd édes
feleségem, hiszem nem olly keferű
ez a' halál, mind az emberek
mondják; sokkal jobban fáj, ha

csak

csak az ember egy fogát ki-huzatja is. — Oh édes Uram! felele a' felesége, te jól jársz, mert ezen-tül minden agságtul meg-meneke-del; de én, én szégény Aszfzony, bezzeg mit tfináljak illy fok gyer-mekekkel?

Már itéld-meg, oh Keresztény ember! ha nem szükséges é itt is a' meg-jobbított nevelés. A' halálos büntetés eránt való érzé-kenységet nehezen lehet a' jobb nevelés nélkül fel-éleszteni és fel-ébredszteni. Dolgozó-házak, Tzükt-és árva-Házak, utak tfinálási, ár-kolások majd jobban érzékenyít-etnének, mint az akasztó-fák és nyárfok, mellyektől való ijjedel-met a' bárdalatlan Nép már való-

já.

jában el-vezette vala. A' rófsz-
ban meg-átolkodott még a' nyár-
son is tsufolja az ő kinzóit.
Lásd Sonnenfelsnek (*) úgy fzin-
tén Markez Beccariának irásit.
(**)

Nem volna é hasznosab' az
Ország Fejedelmének, a' Község-
nek, a' paraszt Népnek, sőt a'
gonosztévőknek magoknak is, ha
a'

(*) Herrn v. Sonnenfels Grund-
sätze der Polizey-, Handlung-, und
Finanzwissenschaft. 1. Th. S.
440. 448. 452.

(**) Beccaria (Marquis) Von den
Verbrechen und Strafen S. 42.
S. 193.

A' mostanság akasztó-fára, nyárs-
 ra és kerékre itéltettek, a' mun-
 kás Paraszt helyett, az igen szük-
 séges utakat tfinálnák, és arkokat
 ásnának? Mit gondolnak az illyetén
 gonofztévök a' halálos büntetéffel?
 De ha 10. 12. 15. 20. ezrtendökig
 árkot ásnának, már ez a' leg érzé-
 ketleneb' gonofztévöknél is többet
 tenne; bizonyára a' meg-jobbu-
 lásra is fokot használna; mert így
 leg aláb lenne ideje 's alkalmatos-
 sága a' gonofztévönek a' jobbulás-
 ra és jámborságra. Mitsoda, vagy
 talám az akasztó-fán és nyárson is
 vagon erre ideje? És ha még e'
 mellett az ember a' Köz jót meg-
 vizsgálja! A' jó munkás Parasztnak
 ekéjét, kaszáját, farlóját el-kell
 hagyni, és gyakorta hét izámra is

utat tfinálni, árkot ásni, az alatt pedig az istentelen gonofztévő a' vasban és bilintsben henyél, vagy pedig már meg-billyegeztetvén az akasztó-fa' tzimmerével ujjab' gonofzság és fesletség után leskelődik szabadon, Tsak bár a' Tifzán tul lévő hat Vármegyebéli gonofztévőket, kiket akasztani, keréken törni, nyársolni, és fejezni kellenék, fognának az ut-tfinálásra és árkolásra, kik mellé jó vigyázókat állítván, őket a' dologra keményen hajtanák, tehát el-tsudálkoznék az ember, hogy eszteni-dőt által mennyi hafznot tenne általak. Mennyi időt veszt a' Paraszt az ide 's oda való járással? Alig kapott egy kevesé a' dologban, azontul fel-váltatik. A'

gonofztévőnek nem szükséges a' fel-váltás ; ha az Országnek kárt tett, tegyen tehát állandó hafznofis ; ez bizonyára nyomóffab' fenyegeték a' hozzá-tartozandó gonofztévők előtt, mint a' szokott halálos büntetés. A' gonofztévők azonkívül is kevéset vagy semmit sem gondolnak a' halállal és az Örök-ké-valósággal.

A' mi pedig az olly igen kívánandó gyarapodását a' meg-jobbitatott paraszti gazdaságnak Magyar Országban illeti, ebben ugyan a' Parasztnak nem sokat remélhetünk ; valamig maga magára bizattatva marad. A' réteknek és szántóföldeknek meg-jobbitását nehezen fogja 's tanulja-meg a' Pa-

rafzt a' helyesen esett próba nél-
 kül. Magának valójában nints
 kedve az első probának meg-téte-
 lére. Mejer igen helyesen ír er-
 ről : (*) „ Mert a' leg tisztáb' ,
 „ leg világosab' és hasznosab'
 „ gazdaságbéli elő-állatások és
 „ rendelkezések ellen való Kártékony
 „ bal-ítéletek és belé gyökerezett
 „ ó vélekedések a' Parafztnak fe-
 „ jét egészen meg-kábitották ; és
 „ valamig ezek az ő elméjét és
 „ fejét homályosítják , mind addig
 „ valójában még a' leg hasznosab'
 „ rendelkezéseknek - is követésekre
 „ való kedve 's indulatja nem lé-
 „ szen. „ Továb' így mond : (**)
 „ Te-

(*) Meyers Beyträge. 1. Th. S. 1.

(**) S. 179.

„ Tehát hozzá kell fogni 's el-kell
 „ kezdeni ; és a' meg-tett proba
 „ által oktatni ; ez egyedül a' Pa-
 „ rafztoknak leg jobb oskolájok.
 „ Ambar a' gyermekek az oskolá-
 „ ban vagy az Ifjak a' szolgálat-
 „ ban, már előbb tanítottak - is
 „ az illyeténbéli bé - vévésre és
 „ követésre, de még-is mind ezzel
 „ semmi főkélléteft sem remélyhe-
 „ tüink a' látzfató példa nélkül „
 Bernhard bizonyára a' tapasztalás
 fzerént ir és befzél e' képpen : (*)

„ Ez igaz ; a' falusiakat és Pa-
 „ rafztokat sem az elő-állatás, sem
 „ a' parantsolás, sem pedig száz

K 3

„ nyom

(*) Bernhard Polyzey der Dörfer
 S. 131.

„ nyomtatott irások és gazdasá-
 „ béli könyvek által sem lehet a
 „ gazdaságnak jobbitására birni ;
 „ hanem ha az el-hitelt, ugy ízol-
 „ ván , markában tarthatja . és a
 „ követésre való probát 's példát
 „ szemeivel láthatja „

A' mennyire segítségét kívánok
 a' szegény Parafztnak, annyira ké-
 telkedem az ő jobb gyarapodásán,
 (ha az ő mostani környül-álló dol-
 gának állapotját által vizsgálom)
 valamig a' Földes - Urak magok
 helyes elől-járuállással és szembetünő
 példákkal, tételbéli fel-ébrezté-
 fekkel, és a' helységbéli környül-
 állások szerént való igen jól inté-
 zett rendelésekkel a' Parafztot
 (ugy szólván) karjánál fogva nem

vezetik ; mert, a' mint egy bizonyos Autor mond, a' Parasztot fel-lehet emelni, hanem jól megkell ötet ragadni ; és valamig az ő természet-'s erköltsbéli környülálló dolgai a' mostani időnek szüksege fzerént egészen más állapotot nem vesznek. Ötet pedig ebbe az állapotba helyheztetni, bizonyára a' Parasztnak nem fáját dolga. És hogy az eddig próbált módok nem valának elegendők, azt megmutatta a' következés. Haszontalan kívánja az ember a' Parasztnul, hogy az ő gazdálkodását az ujj mód fzerént jobbitsa, ha ő ezt a' módot nem esméri, 's tulajdonává nem teheti ; hiába kívánja az ember, hogy ő felem munkát, méh-tarast, marhával - való - bánást, ló-

neveléft, a' jobbítottott réteket, és a' rétekek nedvesítésit szokásba vegye ; valamig az ember néki szeme-láttára a' helyefen esett jelen való példával elől nem járul, az utat meg-nem mutatja, mellyen néki menni kellenék, és valamig az ember ötet, ugy szólván, az ó paraszti gazdaságrul az ujja által kelni maga nem fegíti. Az ujj ut igen ujdóni, esméretlen, és göbörtsös előtte, hogy sem azon maga, vezér nélkül vándorolna. És te gyük-fel, ámbár menni akarna is rajta, majd itt botlik-meg, majd amott akad-meg, és így ofztán el-tévelyedvén, nem tudja, ha jobbra tartson é vagy balra. Mit tselekefzik? Vissza tér, az ó uton marad, és ugyan nem majd lehet

ötet

ötet ismét az ujj utra hozni ; sőt még más százat is le-befzél, meg-ojják magokat, hogy ugy ne jár-janak, mint ő.

Igy tehát a' Földes-Uraknak elől-járáfok és tételbéli segedelmek nélkül igen keveset, vagy semmit sem remélhetünk ; a' paraszti gazdaságnak gyarapodására való első mozdulást és első hozzá-fogást a' Földes-Urtul várom. P. O. Egy Földes-Ur kívánná az ő jobbágyinak sovány rétjeket a' viz-öntő-tfi-gával gyarapítani, de a' rétek igen távol esnek a' határfzélén lévő folyó-viztül ; ki tehet itten változást és könnyeb munkálódást, mint a' Földes-Ur ? Bár tsak ő állitaná-fel az első viz-öntő-tfi-

gát az uj ki-méretett Uraság' réts-
jén, hogy az által a' rétek a' szá-
raz esztendőekben meg-öntöztesse-
nek; a' Parasztok ugyan eleinten
ki-nevetik, ki-tsulják 's gán-
tsulják ezt, de bizonyára rövid
időn, ha a' jó következést és nagy-
hasznot meg-látják, oda mennek,
hozzá-fognak, és azt parantsolás
nélkül is utánna tselekefzik. A'
Paraszt-emberek, ugy mond Me-
jer, olyanok mint a' juhok, ha
az ember őket hajtja, tehát hely-
bül se mozdulnak; ha pedig egy
elő-megy, tehát a' többi is mind
utánna mennek.

Én itt éppen nem akarom rosz-
nak esmérni másoknak a' Köz-jó-
ra-tzélzó elő-adott tanításiban a'

Jót és Haszonra-valót, Egy jól el-készült gazdaságbéli Tárfaság igaz hogy igen sok jót tehetne és tselekedhetne. Illyetén egy, minden Varmegyékre el-osztatandó Tárfaság által még a' leg jobb gazdaságbéli tudósítáfok is be-adattathatnának, kivált ha a' Tárfaságnak Tagjai egy jól ki-dolgozott *Plan* szerént való szorgalmatos vigyázáfokat szerezni akarnának.

Egy *Regulamentum*, melly mindenik Köznépnek helységébéli környül-álló-dolgai szerént készítették, én ugy gondolom, az mind a' Páfztoroknak mind pedig az Örselédjeknek mint-egy el-kerülhetetlen mód lenne sok rendetlenségek ellen. Miképpen lehetne va-

lamelly rendtartást bé - hozni és fen - tartani a' jól el - készült *Regulamentum* nélkül? Gondolja - meg az ember a' nagy különbséget egy jó rendbe - vett Armadia és egy öfzve - futott Ország' sepredékjéből álló sereg között.

Annak a' minden Vármegyékben fel - állítandó gazdaság-béli Inspectornak nem csak a' nevet kellének vífelni, hanem, a' mennyire lehet, annak is kellének lenni, a' minek neveztetik. Hogy pedig erre a' tífztségre magát alkalmaztosá tegye, az én ítéletem fzerént, kellének az Ifjaknak a' tárgy - és *Plan* fzerént tanulni. Én egy tudós gazdaság-béli Inspectorban olyatén embert képzelek, ki.

El.

Elsőben, a' paraszti uj gazdaságban és annak minden részeiben, a' mennyire ki-telhető, gyakorlott; ki egyfzersmind a' *Természeti történeteket*, *Physicát*, *Mathematicát*, *Hydraulicát*, *Mechanicát*, *Építés-mesterséget*, *Geographiát*, *Politica-ado-és kereskedésbeli tudományt*, *Technologiát*, és a' más ide tartozandó tudományokat szorgalmasan gyakorolta, (*) értekezö fővel idegen Országokat járt, és ki természet

fze-

(*) Nem, hogy én, egy leendő gazdaságbeli *Inspektorul* mind ezeket a' ki-terjesztetett esmértségeket az ő egész minémüségében kívánni akarnám; éppen nem, hanem az *Ifjakkak*, kik magokat a' gazda-

fzerént tehetős és alkalmazatos em-
ber. Ki

Másodszor, a' környül álló dol-
goknak külömbféle állapotjok fze-
rént, a' bal-itéleteknek minden
ragadványitul ment lévén, mind a-
zon szoros figyelmetefségre el-ké-
szült légyen, a' mi az Ország' Fe-
jedelmének, a' *Publicumnak*, a' Föl-
des Uraságnak, kivált a' Község-
nek, a' Katonaságnak, a' Mester-
embereknek, a' Kalmároknak és
a'

---

ságra adják, tják intek, hogy i-
dején korán azon hivatalnak mesz-
sze ki-terjedt határára tekintsenek,
a' mellyben valaha a' Hazának ka-
szonnal szolgálhatnak,

a' Parasztnak , a' mint is az u-
 tázóknak hasznokra vagy károokra
 fordulhatna , hogy azokat irása ál-
 tal illendő helyeken bé-mutathat-
 sa ; hogy hasznos fortélyt keres-
 vén , a' Vármegyékre és Uraságok-
 ra való intés által , a' Köz-nép
 között jó rend-tartás által, leg fő-
 képpen pedig azon igyekezzék ,
 hogy az okos rendelések és el-in-
 tészek által , mind azon sokféle
 hibáknak eleit-vegye , mellyeket
 magától a' Paraszt és Polgár előre
 nem láthat , annyival is inkább a-
 zoknak eleit nem veheti. Ki

Harmadszoe , a' Köz-jót hasz-
 nos, főképpen a' gazdaságbéli ren-
 deléseknek fen-tartása és szorgal-
 matosan való követése által elő-

moz-

mozdítani iparkodik ; hogy az ollyatén rendelések meg-ne vettek, vagy el -ne henyéltek, annál is inkább éppen falba ne rugattassanak, hanem illendőképven értetődven, azok haszonra fordittassanak, és követték.

Negyedszer, Ki a' meg-fszerzések ujj módja, ujj és mind eddig az Országban esmérten termékenységek, gabonák, gyümöltsök, eszközök, mesterségek, fábrikák, kézi mesterségek, dolgozó-és szegények-házai, és más közhaszonra való dolgok eránt rendeléseket tenne, az ótskákat meg-jobbitaná, és a' meg jobbitottat szokásba vétetné, ez kellenék neki legföb' foglalatóságának lenni. Hogy

a' Nemes Vármegyének és a' Földes-Uraságnak tudásával és engedelmével menjen-végbe, az magátul is tudni való dolog.

Ötödzer, a' gazdaságbéli - Inspectornak minden lehető figyelmetességét leg inkább a' gazdaságnak minden részeire kellenék fordítani, hogy azt virágozóvá tehesse.

Hatodszor, Az ö javasláfit a' Nemes Vármegyének és az efféle helységbéli Földes-Urnak végezésével együtt, még más talám történendő akadályokat is a' Királyi Kamarának minden fertály esztendőben fel-küldeni, sokféle okokra való nézve, el-kerülhetetlenképpen szükséges volna.

Hetedszor, Ez a' gazdaságbéli Inspector egyfzersmind a' gyakorlott gazdaságbéli Oskolának Fő Directora is lehetne a' Vármegyében, így következendöképpen ez a' két fontos tiztség egy fzemélyben öfzve-foglaltathatnék.

Nyoltzadzszor, A' gazdaságbéli Inspectornak minden bé - küldendö tudósitáfit alája kellenék írni vagy a' Nemes Vármegyének, vagy a' Földes-Uraságnak, vagy pedig mind a' kettőnek is; hanem ha fontos dolgok volnának, melyek tovább valo meg - vizsgálásra lennének fzükségesek.

Kilentzadzszor, Ha nyomos fenyegetö héjánofságok és veszedelmek látfszanak következni, tehát
 hogy

hogy a' gazdaságbéli Inspector tisz-
 zét 's hivatalját a' károfitástól meg-
 mentse , azon légyen , hogy az
 előtte álló veszedelmet , a' közel
 lévő héjanofságot időnek előtte
 meg - jelentse , hogy nem csak az
 ellen - álló - módról gondolkozza-
 nak , hanem a' mennyire ki - tel-
 hető , az minden halogatás nélkül ,
 azontul valóságra hozattassék.

Tizedszer, A' gazdaságbéli In-
 spectornak soha sem kell , ne is
 légyen szabad , munkálkodásában
 meg - nyugodni , hanem a' tudo-
 mányban és próbálásban az ő ide-
 jebéli emberekkel mindenkor előb-
 re nyomakodják , és azt eszten-
 dőnként , ezen esztendőbéli tapasztalás-
 taláfinak és probatételinek , va-

lamelly fel-jegyzése és magyarázása által, a' Ts. K. gazdaságbéli Commissionak adja-bé.

Olvassa-meg az ember, a' mit már erről az ujj fel-állítandó Vármegyebéli Magiftraturalis Collegiumrul az első Oknak 29dik levele végén mondtam.

HATODIK OK.

Némelly faluk igen nagyok',
következendöképpen a' mezők
mefzse esnek ; lehetetlen hogy a'
Paraszt az ő mefzse való gaz-
daságát jól által láthassa: némel-
lyek pedig kitsinyek, nem terem-
het a' Paraszt abban tsak annyif
is, a' mi neki naponként el-
kerülhetetlenképpen szük-
séges és kelletik.

Én a' nagy faluknak nevezetek
alatt azokat értem, mellyek-
ben 500. 800. és több házak is
vagnak; a' kitsinyek alatt pedig
azokat, a' mellyekben 100. házak
fintsenek, és á' várostul távol fe-
küsznek.

A' mi az elsőket illeti, meg kell vallanom, hogy ezek a' Parafzt - embernek nagy romlására vagynak. Hogy ezt jobban megvilágosítfam, tsak egynehány okokat hozok elő, mint egy előtte mentemben. A' többi az egyenlőségéből ki-tetfzik, mellyet én ezen munkának végén az ó és az ujj falu között huzándok. Az illyetén nagy faluban való rendetlenséget az ember majd el-nem hiheti, hanem ha azt maga látta legyen. A' házak, utfák nem egyebek a' Chaosnál vagy zürzavarnál, mellyen a' rendhez szokott szemnek álmélkodni kelletik. A' rend kívül való nagy falunak Birája nem tud magán segíteni, midőn naponként a' rendetlenségeket ne-

vel-

velkedni és el-hatalmazni látja. A' leg nagyobb gonofztévők, Ló-kötők, és más gaz-nép tſopor-tonként tartózkodnak a' faluban, de ki-keresné s' kérdezné őket a' házaknak és utzáknak illetén zürzavarjaiban? Már némelly tudós föld-mérőknek magoknak-is meg-kellett vallaniok, hogy majd nem tehetők némelly falúknak fel-vételekre. Mennél nagyobb a' falú, melly olly fok lakofokat táplál; annál mezfzeb' és a' falútul távobban kell esni a' réteknek, szántó-földeknek, szőlő-hegyeknek és marha-legeltető-helyeknek. Ebből minő alkalmatlanságok és nehézségek következnek, ennek nem kell más megmutatás, mint a' szem-látomás és

a' naponként való tapasztalás. Gondolja - meg az ember tsak e' következendőt : Az én lakó helységemben kintelenítettik a' szegény Parafzt, a' mi kevés gabonája és fzenája vagyon majd hihetetlen munkával, dupla dologgal és költséggel, idő vesztéssel, és a' marhának fáradságával az egymástul mezfze lévő mezőrül, és pufztá-
 rul vagy jófzág-
 3. 4. 5. 6. és
 7. óra alatt mezfzirül öfzve-hor-
 dani. Ha az ő földjei mind együtt egy darabban volnának, tehát fele munkával fele költséggel és alig érező fáradsággal vinné-végbe dolgát, az időt, tselédjeit és a' természetbéli nevelményeket fokkal nagyob' haszonra fordítaná, és az ő faját tselédjeivel fokkal előbb és
 job-

jobban el-végezné dolgát, miné most, ki is tselédjein kívül egész nyáran által 4. 5. 6. és több nap-számot és részelt kell néki tartani, és őket munkájoknak fizetésével meg-elégíteni. És miképpen láthatná által a' Paraszt maga mezfzire terjett gazdaságának minden részeit? Ha oda haza vagyon, tehát az ő távol-létében a' mezőn fok el-henyéltetik, melly fokkal előbb 's jobban ment-volna végbe, ha a' tselédek a' gazdának jelenlétében dolgoztak volna; ha pedig a' mezőn vagyon tehát othon sem megy jól a' dolog gyakorta.

Az igen kitsiny helységeket ellenben más nyomoruságok szorongatják. Itt fokszor se Kováts, se Kerék-jártó, se más alkalmas

mester ember nem találkozik. Hát élen jeges az út, ha a' Parafztnak egy kereke vagy tengelye törik nyárban, tehát fokszor a' szegény fanyarodott embernek mér-földnyire is kell menni, hogy lovait meg - patkoltassa, vagy egy ujj kereket, tengelt, és gyakorta elég rosz és szegény portékát az ő nagy bajjal kereshet drága pénzén kaphasson. Tudom hogy a' Parafztnak az illetén ujj kereke el-törött, minekelötte vele haza ért. — Ezen héjánofságot az alhalmatos Mesteremberek eránt, mindenek érzik, kik a' falun laknak. Hát nem volna - é jó ezen héjánofságnak elhárítása véget, ha az ember az Oskolabéli Ifjuságot érthetőkép-

pen tanítaná az olly fokféle Me-
 fter-embereknek szükséges és haf-
 nos voltokat ; ha imitt 's amott
 leg aláb minden Nemzetbéli Fő
 Oskolánál egy szoba rendeltetnék,
 a' mellyben Bechmánnak Techno-
 logiaja fzerént , minden mester-
 ségrül való tudomány (az az: min-
 denféle Mester-embernek a' mun-
 kája kiseded formában) és egyfzer-
 's mind mindenik Mesterségnek a'
 köz-jóba való folyamatja, rövide-
 den az Ifjuságnak meg-mutattat-
 nék, nem külömben a' kár, melly
 az Országban ezen mesterségnek
 héjánofsága miatt vagon , ennek
 vagy amannak a' Mesterségnek
 könnyüisége , és közönségesképpen
 való szükséges volta, s. a. t. az
 Ifjusággal meg-fogattatnék. Bizo-
 nyá-

nyára fok alkalmas Parasztgyer-
mek el-tökélléné magát a' mester-
ségre, mellyre lehetetlen hogy ma-
gátul reá álljon, valamig nem tud-
ja 's nem halja, mifsoda? Minek?
Hol lehet ezt vagy amazt tanulni?
Illyenképpen Magyar Országának
némelly természetbéli-adománnya
hafzonra fordittatnék, melly most
fel-fem vétetődik; illyenképpen
fok jó szorgalmatos fő örömeft ten-
né a' maga dolgát, ha az ember
tsak a' szorgalmatofságnak első fo-
kát mutatná-meg néki, vagy mu-
tatná-meg néki, vagy mutatná
akarná, a' hová magátul nem lát,
nem is láthat.

H E T E D I K   O K .

Az illendő szorgalmatosságot nem lehet nem is kel a' Parasztnak kívánni, annyival is inkább várni, valamig ő maga mint egy saját földét nem bírja, vagy leg alább mig abban az Urbarium szerént néki osztott földben, minden belé-akadás nélkül biztossan és szabadon teheti azt, ami néki javára szolgál.

Távol legyen tőlem, hogy ezen tikkely által a' Felső- és Földes-Uraknak hatalmokban avaslam ; sérelem nélkül maradjon mind az, a' mit a' Felső- és Földes-Uraságnak kell fizetni, vagy akármilyen módon igazán és méltán kell

kell adózni; tsak azt kívánnám a' leg hasznosab emberi-rendnek a' Parafztnak javára, ki olly fokkal, és talám, ha nagyon mondani mérzlem, a' Köz-jónak, a' fizetés és munka által leg többet használ, hogy még ő is, mint tagja, és bizonyára hasznos tagja az emberi tárfaságnak gyönyörködjék mind fzemélyének mind pedig egész jófzágának leg nagyob' biztosságában, és az ez által lehetőképpen való maga használatjának leg job' gyámolításában: hogy így az ő eyébként bizonyára igen fáradságos és bajjal tellyes nyomoruságos életében is valamennyire örvendhesen.

Kegyed Olvasóm! ha ember-
szerető vagy, tehát felejtse el
leg alább egy szempillantásig azon
jűsodat, mellyel te mostanság az
Istennek és az embereknek kegyel-
mekbűl birtsz, és gondold-meg: hát,
ha én Paraszt volnék, valyon az én
szívem, azon szív, melly most az
én melyemben vér, nem kívanná e'
ugyan azt? És ez az én kívánsá-
gom ha igazán vagy igazságtalánul
volna e'? Légy te bizonyságom,
emberi érzékenység! Ha pedig te,
kegyed Olvasóm! keresztény vagy,
tehát olvasd, de más embernek for-
sában részeseűlő érzékenységgel ol-
vasd azt, a' mi szent Máté Evan-
gyelistánál, 7. B. 12. v. írva va-
gyon.

De közeleb a' dologhoz! A' Pa-
 rafztnak ajáljuk a' szorgalmato fsá-
 got, kívánjuk és várjuk tőle ezt a'
 szorgalmatofságot, mivel ő Polgár
 és Parafzt; De nints e' fok ezer
 Magyar Parafzt olly környül álló
 dologgal bilintselve, a' melly által
 a' szorgalmatofságot éppen ki-nem
 szolgáltathatja? Némelly Parafzt
 örömeft mivelné a' földet, de azt
 semmikép' sem kaphat; a' mit a'
 púsztán nyér, rész fzerént távol
 vagon, rész fzerént mint már
 meg-fizetett, éppen a' marhának
 és a' tfoportofsan lévő tolvajoknak
 igen ki-vagon tétetve. El-hal-
 gatom a' vizeknek kártekony ki-
 áradásit, mellyek a' Parafztnak
 olly fokfzor egész reménységét és
 minden szorgalmatofságát egyfzer-

Te él - borítják. Tíak a' közép-
 fzerü Parafztot akarom fel - venni,
 a' mint vagyon ; dolgozik , való
 tíak nyáran , hogy 2. vagy 3. lo-
 vának és egynéhány darab fzarvas-
 marhájának téli eleséget fzeressen ;
 hogy fzalma és kályha fütni - va-
 lója legyen ; hogy kenyérnek , és
 vetni való egynéhány mérő gabo-
 nája maradjon. Az Öfznek felét ,
 az egész telet , és némellykor még
 egynéhány tavafzi holnapokat is ,
 a' maga' vagy másnak fállásán
 vagy Majorjában tölt - el , tíak hogy
 az ő kevés marhátskáját , gyakorta
 elég nyomorúságosan ki - teleltethet-
 fe. Ezen marhájának hafznából ,
 melly bizonyára lokfzor olly fte-
 kély , hogy az ember nem is hin-
 né ; ezen jövedelméből az ő olly
 rofzul mivelte földének , kellek a'

szegény nyomorult embernek fele-
ségét és gyermekét egész ezten-
dőt által kenyérrel, tűzellővel,
ruhával és más el-kerülhetetlen
szükségre-valóival táplálni, por-
tziót és adót fizetni, Papját 's
mesterét tartani, a' külömbféle
Pásztoroknak az őrzésért fizetni,
és még némelly szolgákat is ele-
dellel 's bérrel ki-tartani, mivel
a' föld-mivelésnél egy ember sem-
mi ember. Ha az ember kérdezi,
hogya' marhájának miért nem vi-
seli jobban gondját? — Ő nem tud-
ja jobb módját a' marha-tartás-
nak, ő azé foka sem látta job-
ban. — Miért nem miveli jobban
a' földet? — Gyenge a' marhája,
és annak, a' mit a' szántó-földön
jobbit 's gyarapít, ma holnap más

veszi

Veszi hasznát. Így tehát inkább nem dolgozni, és semmije se lenni, mint sem dolgozni, és még is semmije se lenni. Ez az ő értelme, melly előtt az emberség reszket, és ezen értelmétül nem örömeft lehet ötet el-téríteni.

Mi haszná az Országának, a' Felső- és Földes-Uraságnak az illyetén szegény nyomorult emberben? De hát mit kell tselekedni? Avagy én is panaszkodjam é vélek midőn másokat mellettem ezenként panaszkodni hallok, hogy ezeknek az Embereknek a' földek' osztásában kevés vagy semmi sem adatott? Éppen nem, ezért nem panaszkodok, nem is akarok, mert én tellyességgel nyilvánóságosítottam, hogy ez bi-

Ma zonyá-

zonyára nem fontos ok nélkül esett. Talám az okokat még senki sem találta - ki jobban, mint Schlettvein Belső - Tanátfos Ur^o (*) De kívánnám az én Hazámnak javára, hogy ezeknek az embereknek ujj hely mutattatnék - ki, a' hol falut építenének, mindazáltal nem csak a' vak szerezésére, hanem illy meg - egyezés alatt, hogy mindjárt a' meg - szállás után egy rend - tartást is vennének - fel, melly által a' faluban eddig uralkodó rossz és terhes dolgoknak eleje - vétetődjék. Errül

a'

(*) *Schlettvein in dem Archiv für den Menschen und Bürger 4. T. S. 337. 367. 368.*

a° falubéli rendtartásról bővebben szóllok az utolsó oknál ; itt csak ez egyet jegyzem-fel , hogy az illetén a' meg-jobbított gazdaságbéli regula fzerént helyhez-tett falu , az ő virágozása által , mellyre bizonyára kevés idők alatt fel-emelkednék , az ő jeles ház-na által , mellyen az ő Lakofi , örvidenének , más ezereket édes-getne azon módnak fel - találá-sára , hogy miképpen a' Paraszt , és ezzel a' Magyar Haza a' job rend-tartás által fel - segítettethet-nék ? Nékem úgy tetszik , egy jó rendbe vett falunak bizo-nyára igen fzembe - tűnő ujsá-ga , 's ennek bé-vétetendő ház-nai a' szorgalmatosságot igen fel-magasztalnák ; ez pedig valóban

meg - lenne, ha a' Parasztnak egy néki-mutatott földet, mint sajátját mivelhetné; (igaz ugyan ilyen ok alatt, hogy a' meddig ő illendő s' meg-erősített adót megfizetni alkalmas) vagy ha ez a' Felső- és Földes-Uraság jussának kárafulása nélkül éppen meg-nem eshetnék, leg aláb az Urbárium szerént néki osztott földel, minden belé-avatkozástul ment lévén, szabadon tehesse azt, a' mi néki, gyermekeinek és unokáinak javára szolgálendő. Ha ez mint egy saját jószág a' Parasztnak szorgalmatosságát elegendőképpen fel-nem buzdítja, tehát nem tudom, ki egyébaránt a' Parasztnak gondolatját és körül-álló dolgait esmérém, hogy más javasolt módok

dok közül ezen dologban mellyik munkálódhatnék jobban.

Mindazáltal nem kell hinni, hogy ezek nékem hazabéli képzelődésim és üres álmadozásim volnának; én fok bizonyosságot tudnék ezen értelmeknek erősítésére, a^o leg próbáltjab parafzti Gazdák közül, kik az egyenesen gondolkodó értelemmel tellyes és gyakorlott Gazdáknak ditséretit méltán tulajdonokka tették, elő-hozni. Egy nevezetlen ditséretes Autor olly hasonlíthatatlanul ír a^o felül, hogy meg-nem állhatom önön maga nyomos szavait ide írni. (*)

(*) Patriotischer Landprediger a. St. S. 629. bis 630.

„ A' Parafzt - ember körül va-
 „ ló leg nagyob' földi fzolgálat ,
 „ következendö (Ezt a' követ-
 „ kezéft meg - nem magyarázom ,
 „ ki azt magyarázatlan nem érti ,
 „ magyarázva fem érti) az egész
 „ Ország körül való fzolgálat , ha
 „ az ember a' Parafztnak fza-
 „ badságot és saját jószágot fzeréz ,
 „ vagy azt végbe vífzi , hogy a'
 „ Parafzt jus - és saját - béli föl-
 „ det , és e' mellett tellyes fza-
 „ badságot is nyerjen , azt a' ma-
 „ ga értelme fzerént minden aka-
 „ dály nélkül hafznára fordítani-
 „ és meg - változtatni . Az adók
 „ ki - vétetnek és meg - marad-
 „ nak , mert e' fzüükséges mind
 „ az Orzágnak 's mind a' Pol-
 „ gárnak , hogy fzokásából ki - ne
 „ vé-

„ vétetődjek. Hát a' szabadság és
 „ a' saját jószág az adóval nem
 „ kaptasoltathatik - é öfzve ? Én
 „ ugy hiszem még - is. Angliában
 „ mind egyik mind másik meg-
 „ vagon. Mennél nagyob' a'
 „ szabadság és a' saját jószág, an-
 „ nál könnyebben lehet az adót
 „ meg - szerezni és bé fizetni.
 „ Mit kell az embernek tfeleked-
 „ ni , hogy ezt fellyeb verhefse,
 „ amazt pedig (tudniillik a' sza-
 „ badságot) ki - adhafsa ?

„ A' föld miveles virágozzon,
 „ az eddig való gabonák gazda-
 „ gon nevelkedjenek , és még
 „ fok ujjabbak hozattafsanak - bé.
 „ Ebbül vetekedés nélkül e' kö-
 „ vetkezik : így tehát a' Parafztnak
 „ fzántani , vetni és boronálni le-

22 hessen, a' mikor, miképpen és
 22 mit akar. Ha amazt kérjük
 22 és ezt meg-nem engedjük, bol-
 22 doguljon bár a' ki boldogulhat,
 22 de a' szántó-vető ember bi-
 22 zonyára nem. A' Paraszt pedig
 22 nem mér szántani, vetni és bo-
 22 ronálni, a' mikor, mikép és
 22 mit akar; nem mikor akar,
 22 mivel a' marhának és Pásztorá-
 22 nak hatalmában vagyon, a' föld-
 22 mivelését (a' leg szebb tavasz-
 22 vetést) ellenezni, vagy héjában-
 22 valóvá tenni, vagy a' gabo-
 22 nát el-rontani; nem szánthat
 22 és boronálhat a' mint akar, mi-
 22 vel közönségesképpen szántó
 22 földjei szük és kisedben feküsz-
 22 nek, mellyeket p. o. keresz-
 22 tben dolgozni nem lehet; nem

„ vethet a' mit akar, mivel itt a'
 „ Tizedes nem engedi, amott a'
 „ Szomszéd nem sajnálja, tovább
 „ pedig a' Lakos pufztitja. — A'
 „ szántás virágozzék, az Ország-
 „ nak boldogsága kívánja azt,
 „ (mert ez az egész gazdaság-
 „ nak lelke) következendöképpen
 „ a' viz meg-ne rontsa a' gabonát,
 „ sem az utak azt haszontalanná
 „ ne tegyék, mivel ezek ösztö-
 „ nözik az Utazokat sőt kifiztik
 „ is, hogy a' szántó-földre be-
 „ tlapjon, és kárt tegyen. A'
 „ Paraszt pedig nam kinszerítheti
 „ a' szomszédját az árkolásra,
 „ annál, is inkább kevesebbé ösz-
 „ tönözheti a' véle határos falut
 „ arra, hogy a' felettéb való vi-
 „ zet az ő megyéje szélén valla.
 „ , melly

„ melly folyó , vízbe szabadon
 „ erefzthetse . így tehát ezt magá-
 „ nak , vagy szomszédjával együtt
 „ kelletik a' szántó-földön meg-
 „ tartani , és a' gabonának el-
 „ romlását békével szemlélni. A'
 „ föld mivélése virágozzon , nem
 „ különben a' marha nevelés is.
 „ A' Parasztnak pedig nem sza-
 „ bad az ő saját rétjén a' fünek
 „ ki hajtása felé marháját időn
 „ kívül őrizni ; a' közönséget ,
 „ mivel azt a' többi nem akarják,
 „ nem jobbíthatja ; a' legeltető-
 „ helyet mivel a' többi nem akar-
 „ ják , nem változtathatja ; sokaig
 „ tartó marha-tápláló füveket , mi-
 „ vel a' többi nem akarják , a'
 „ szántó - földön nem nevelhet ;
 „ egy nedves tsemetés helyet ,
 „ mi-

„ mivel a' vadász nem akarja ,
 „ valamely szép rétnek fel-nem
 „ emelheti ; valamely távol lé-
 „ vő földet a' véle határos falu-
 „ nak , melly ennek fok javát
 „ venné , hafznosab el-adásra ki-
 „ nem tehet , mivel a' földes Ur ,
 „ az Uralkodás , és talám még e-
 „ gyéb nem akarja .

„ Már kéméljétek - meg ma-
 „ gatokat Hazámbéli Gazdák min-
 „ den javasláftul és tapasztalás-
 „ tul , melly által ti az Ország-
 „ nak természetbéli adományát
 „ többíteni és sokasítani akarjá-
 „ tok , es előb' azon dolgozzatok ,
 „ hogy a' vizeknek erefztvényi
 „ meg-nyitassanak , és leg hafz-
 „ nosabban utasitassanak ; a'
 „ Községnek gazdasága füzünjék-
 „ meg ;

„ meg ; mindenik Parafztnak a'
 „ földe együtt légyen ; azután ta-
 „ nítsátok azt-is , hogy kiki a'
 „ néki esendő helyet miképpen
 „ fordítsa leg jobb hafzonra , és
 „ meg-látjátok , hogy a' nyere-
 „ ségnek kívánása és a' Parafz-
 „ toknak szorongatások őket fi-
 „ gyelmetesebbekké teszik.

Jól tudom , hogy némellyek-
 nek ezen Parafzti terhet már ré-
 gen kellett volna külömbféle mó-
 dok által le-vetközni , 's lehetett,
 volna is ; de lehetni , kelleni és
 valóban tselekedni , igen külömb-
 féle. Némelly efféle módot nem
 tud a' Parafzt , mást illyetént nem
 ért , mást pedig hafzonra nem for-
 dithat , mivel még igen hatalmas
 akadályok vannak utjában , mel-
 lyé-

lyeket magának lehetetlen ki-írta-
ni. És melly igen le-nyomják
büntetés nélkül a' faluban a' gaz-
dagok és szegények között olly i-
gen uralkodó vétkek ; az irigy-
ség és jót nem kívánás , a' szor-
galmatóságot ! Sokáig nem tud-
tam , a' gazdaságbéli Autorok mié-
akartak mondani az ugy' neve-
zett Parafzt-királyal. Így neve-
zik az olly embert a' faluban ,
ki az ő véle egy faluban lévő
lakosokat leg jobban nyomorgat-
hatja. Ki méréfzli tehát őket
büntetlen nyomorgatni? Vigyázzon
csak az ember egy kevesé a' fa-
luban , és valamennyire a' Pa-
rafzthal vessen barátságot , azután
figyelmezzen , és ne engedje , hogy
a' tettetéssel paláffolt Kain ember
a' nyomorodtaknak sírásokat és pa-

naszohat lárájával felyül haladja, tehát elég érthetöképpen megmondja a' fanyarodott Parafzt, hogy ötet ki-nyomorgatja. Kinek jobbitson a' Parafzt egy darab szántó-földet, valamig kapsi ragadozó farkafok lefelkednek, hogy azt vagy el-rontfák, vagy azé fokfzor elég otsmán szin alatt el-vegyék? Egy darab földnek jobbitása, valójában a' leg bizonyosab' mód, azt el-vefzteni. Már azt kérdem: hát az a' Parafzt, vagy az ő Szomfzedja a' más kárán meg-okosodván, még-is folytatfása - é a' földnek jobbitáfát? Oh valójában annak a' balgatag Parafztnak még is van annyi efze, hogy ő más kárán tanul. És ki tulajdonithatja ezt néki vé-

teknek? ki pirongathatja és büntetheti ötet ezért? De csak egynehány kemény példát mutatna az ember, az illetén község, javainak háborítóin; mert elő-állatok, rendelések és kemény parantsolatok valójában a' gonoszt egészen el-nem háritják. Ha tehát a' fáradhatatlan szorgalmatos Paraszt saját földjét szabad's önnön tetzféseképpen dolgozhatja biztosan, és nem kell néki ezen aggodni: a' mit ma jónak tefzel, annak holnap más veszi hafznát, ki se kezét se lábát nem tette reája; így ofztán, de valóban nem előb, így ofztán nem leszíz héjánofságunk a' buzgó Parasztokbul. Ha pedig az eddig olly tunya és balgatag Paraszt magát valamiben

jobbítani kezdi, tehát el-távoztatásék, hogy ő a' nehéz adó és fanyargatás által ismét kedvét ne veszejtse. Kik mindenkor tfak a' Parafztnak tunyaságát, oktalanságát, engedetlenségét, nyakasságát káromolják (mellyet én éppen nem tagadok) tekintsék-meg előb jobban, és tudakozzák-kí: ha annak a' tunya, oktalan, engedetlen és nyakas Parafztnak vagyon é annyi pénze és tehetsége, hogy próbát és jobbulást kezdjen, és azt bé-is tellyesítse? ha ehez elegendő értelme és tapasztalása vagyon é? És mellyik próba, mellyik jobbulás vétetődött fel-valaha pénz, értelem és tapasztalás nélkül? mellyik lett szereztsés?

Én ezt a' materiát egy ditsé-
 retes Autorunknak szavaival feje-
 zem - bé. A' mit ő a' nevelésről
 mond, az igen reá illik a' mi ed-
 dig való paraszti gazdaságunkra :
 „ Az a' melly szerezént mi mind
 „ eddig gazdálkodunk , a' parasz-
 „ ti gazdaságban lévő vezérlő mód-
 „ nak éppen nem meg - mutatott
 „ és tagadhatatlan fundamentoma,
 „ hanem rész - szerezént homályos
 „ értelem, rész - szerezént reánk ma-
 „ radott rossz vélekedés és bal ité-
 „ let , melly sokszor olly vastag,
 „ hogy az minden bé - hozott vilá-
 „ gosságot meg fojt, sokszor olly
 „ érzékeny , hogy minden hozzá-
 „ ja való érést ki - kerül, sokszor
 „ olly sáros , és egész kerületé-
 „ ben olly öszve zavarodott és

„ erősen öfzve - fonyódott, hogy
„ azt a' leg gyakorlottab, leg
„ okoffab és bátrab kéz fem fzag-
„ gathatja - el egymáftul ; rézf-
„ fzerént meg - kell ezt is fok-
„ gyors embereknek mentségekre
„ vallanom!, hogy a' mi fzokott
„ gazdaságunk nem elhárítandó kö-
„ vetkezése a' mi eddig való inté-
„ zésünknek, és az így tehát az
„ el - kerülhetetlen fzükségnek
„ munkája. „

NYOLTZADIK OK.

Régen bé-hozatott igen káros szokások és igen mélyen bé-gyökerezett rossz módok a' Parasztot nagyon le-verik, és fel-emelkedni nem engedik.

Az illyetén káros és rossz szokásokból már fok izben fok meg-tiltatott vala, ezt nem tekintvén azok még-is mindenkor fen-tartatnak.

Az előtt a' lakodalmak 3. 4. 5. napig tartattak, és most is annyi ideig tartatnak. Meg-házafodik valamelly vagyonos Paraszt, ez magát mutatni akarja; ha pedig ezt maga nem akarná-is, tehát

az ő nyalakodó ehés attyafiai és rokoni mind addig a' nyakán tsügnek lognak néki, miglen az ő nagyon reá esett kunyoráláit elunván halgatni, végre reá-adja magát. Az egész atyafiság hivatalos a' lakodalomra; ha pedig valamelly mezfzirül való atyafi bé-nem hivattatik, azontul harag lesz belőle. Azután 3. 4. 5 nap is dobzodnak, pazarolnak és korhelkednek, valamig 4. 5. 6. 10. akos hordóban egy tsef bort éreznek. Meg-házafodik más valamennyire szegényeb' Legény, kinek, példának okáért, 4. marhátskája vagyon; egyet le-vágat, talám a' leg jobbikat, hogy a' vendégeket meg-tisztelje; a' máfikat el-adja, hogy a' lakodalom-

ra bort vehessen; a' harmadikat is el-veztegeti, hogy a' Mufikufokat és más kelletlen költségeskedéseket ki-fizethessen; a' negyedik talám a' leg roszabbik, mellyet senki sem akart meg-venni, tehát az egész fundamentom és első foka a' jövedöbéli gazdálkodásnak. Ha pedig ez el-esik, tehát mindjárt oda lesz az ujj házaffaknak egész jó állapotjuk. Ofztán a' lakodalomnak végén lankatt nyelvel elegen rebegik közföntéseket, és még más is következik, a' mit én gyermekségemben a' Grammaticából tanultam, de még akkor nem értettem: *Paupertas cum profapia, famesque fitisque.* Az az: A' szegénység minden rokonságával, éhség és izomjuság.

Ha ofztán mindjárt az első eſztendőben a' fzés kis ſzegénység, és egy pár eſztendőben még egy pár gyermeketske is, oh már itt igen meg-tanulja az ember a' ſanyaru bajt fujni ; azutan egy keveſet nyalakodni, kitfínyenként lopotgatni, 's el-korheledni. Mi ennek és más fok gonofznak kutfeje? A' hafzontalan lakodalom. Vegyen-fel az ember egy nagy parafzt Gazdát, kinek fok fijai és leányi vagynak, kinek minden eſztendőben majd lakodalmat, majd paſzítát és tort kelletik tartani, ha ez a' valóságos ſzerenſétlenség ötet gyakorta meg-fzálja, tehát ámbár minden üdvözlés között is, a' minéműek az illyetén eſzem iſzomnál és kortyándisko-

kodásnál csoportosan adatnak el,
 kell - néki romlani. Én esmér-
 tem egy közönséges gazda em-
 bert, ki 10. esztendőök előtt még
 jól állott, ötet femmi kiváltkép-
 pen való fzerentsétlenség, fem
 tüz, fem viz, fem marha dög
 nem találta; Egyébként pazarló
 nem volt se maga, se felesége, se
 gyermeke; de az ó fzokásnak el-
 borító ostromátul ő is el - ragad-
 tatván, a' fok lakodalom, paszita
 és tor által ugy meg - romlott, hogy
 öfz fejü vénségében (az egyébként
 bizonyára tisztelséges öreg) mi-
 dőn a' koldulást fzégyenlené, e-
 gyik fzomfzédjátul - ki, a' máfik-
 hoz be - lappangott, és, ha ki-
 mondjam - e' ? — Kenyeret lopott

A' pasziták is meg - tiltattak ,
de még is mindenkor fen - tartat-
nak. A' Gazda - afzfzony , mint
gyermek ágyas , gyenge és beteg
az ágyban ; a' Szomszéd - afzfzony
a' konyhában, kamarában és pintzé-
ben. A' mi a' paszitában el - nem
kél , az alattomban el - harátsolta-
tik.

A' tor , való hogy keménnyen
meg - tiltatott de el - töröltetett
e' ? Még mind ekkoráig ugy va-
gyon , mint annak előtte. Oh
vajha fok nemes gondolatu em-
berekkel meg - esmértethetném azt,
hogy a' fok és kemény tilal-
mak és következesek között ,
leg aláb a' faluban , annyi köz
vagyon , mint az ég és föld kö-
zött,

Ke-

Kegyés Olvasom! gondold meg ezt a' szomorú történetet. Az atya 's anyja meg-hal ; a' hátra maradt árvák azt , a' mi nekik Isten után leg drágáb és szükségeseb' volt , a' temetésre költötték. Mostanság a' fájdalomtul és butulle - nyomattatván szomoruan térnek vissza a' kályibába. A' bánattul majd meg-reped a' szívek , midön meg-látják a' halotnak üres helyét. A' fájdalom ujjul ; azomban utánnak tudulnak a' szomorodott atyafiak és szomszédok , ezek között pedig a' szemtelen kortsos ifjom-efzemek is. A' megtett vizsgálás után a' sztalhoz ülven széket padot meg - töltenek , hogy azt a' szegény árvákra hátra - maradt tsékélységet fel - falják

ják 's dulják ofztán fel - puffatt
 halsal, égő ortzával, rebegő nyelv
 vel ajálják az Isteni - gondviselés
 alá a' még szegényebbé tett árvá-
 kat, a' toros háztul valo el - bu-
 tfuzáskor pedig a' bánatnak 's
 könyvnek özönébe merült árvák-
 nak vigasztolásokra keresztényi
 módon áldást kívánnak a' házra
 és a' kiüresített kamarára.

Hazánk Attyai ! Könyörülje-
 tek az illetén szegény árvákon ,
 kiken a' testvér atyafi nem szá-
 nakozik , és üfsetek tellyes ha-
 talommal erre a' pogány képtelen-
 ségre ; irtsátok - ki hatarjaitokbul,
 mivel tehetségtekben áll , ezen
 tséltfapóságokat , ezen dükösködő
 ellenségit a' ti jobbágyitoknak ,
 hogy

hogy ne pufztítsák még tovább-is
fenyíték nélkül fényes nappal is
a' ti jobbágyitoknak leg hasznof-
sab részét , és az ő jószágokat ,
egészségeket ne rontsák. Munká-
lódjotok , hogy ez a' Keresztény-
ségnek gyalázatos motska a' ti
hatalmas szavatokra már egyfzer
el-enyészen. És te Világ marad-
vánnya ! el-hízed - e' , hogy né-
kem még 1784dik esztendőben
ezen jó tselekedetért könyörög-
nöm kellett.

KILENTZEDIK OK :

A' Parafzt nem adhatja - el
a' mit szorgalmatofsága által szer-
 zett, és ha el-adja, még ezen
 tsekély el - adás is fok aka
 dályokkal köteleztetik.

Kevés Várafolk vagynak, és
 az ettül következő távol-
 valóság és az utnak nehézsége.
 Mig **a'** Parafzt az ő gabonáját
 oda viszi, tehát annak árrát meg
 szolgálta: mig az ő kevés sajtját,
 vaját, 'sirját 10. 12. mérföldnyi
 vásárra viszi, tehát oda haza töb-
 bet el - mulatott, mint az uton
 nyert.

A' Magyar Országi Lakosnak élet-módja igen együgyü, a' mint is a' Magyar - Országnak természet-adományi. Azokat, a' melyek vagynak, nem fordítja az ember illendő helyre; és a' melyeket az ember kevés fáradsággal nevelhetne, azokról nem gondoskodik. Egy jég - eső a' Parafztot egész esztendőbéli kenyérétül és marhájának eleségétül megfosztja. Mitsoda jó némelly tartományban a' Német Parafztnak az illyetén esetekben. Ha a' mezőn a' vetés vagy gabona, és a' réten a' széna meg-femmisedett, tehát magát a' földi - almával káposztával, répával, kertbéli veteményével, más egyéb marha tápláló fűvel vigasztalja, mellyek-

kel

kel mind maga , mind marhája élhet , 's leg aláb fogyatkozását va-la mennyire enyhítheti. Az alatt pedig a' Magyar Parafzt itt áll , kezeit öfzve kaptfolván , könyv-be merült fzezeit törölgeti , 's két-ségbe esni akar. Mi fziükségeseb a' Parafztnak , 's leg kivált az ő egélségére nézve mi hafznofsab , mint jó elégítendő kerti növedel-mek ? Még a' meleg nyárnak kö-zepében is kintelenittik ő tfak' fza-rafz kenyeret , fzalonnát , fok-hagymát és veres hagymát nyer-fen enni ; a' többi kerti vetemé-nyek nélkül el - kell néki lenni. Hogy minő kívánatos ő gyerme-keivel ez eránt , azt meg - muta-tja a' tapafzталás. Ámbár valaki tfak a' leg rofzfab még éretlen gyü-

gyümölcsöt, falátát, ugorkát, és káposztát a' faluban árul, tehát majd egymáft tépik és izaggatják rajta. És melly fok parafzt Afz-fzony el-fetséli gabonáját a' gyümölsért, ofztán néki gyermekeivel együtt éhséget és izükséget fzenvedni kelletik.

Kevés Fabrikák és kézi-mesterségek vagynak az Országban, mellyek az Orzágnak természet-béli adományit munkálódnak, és mellyek által kiváltkép a' télben a' dologtalan emberek az ö henyélésektül el-mellőztethetnének, ellenben pedig betsületes élelményre és bizonyos jutalomra hozatathatnának. Ebben a' tartományban, hol én lakom, éfztendő-

ként egynéhány ezer máfa gyap-
 jak adatnak - el, innét a' Tifzán
 és Dunán tul 4. 5. 6. napi járó
 földre vitetnek, (*) mivel az e-
 géfz tartományban fenki sem ta-
 lál-

(*) És el-hihetni-é, hogy ez a'
 gyapjut vivő ember minekelötte
 egy mérföldnyire halad, három-
 szor kell neki ezen a' vizen által
 menni, és háromszor vámot fizet
 ni, egyedül azért, mivel némelly
 bizonyos okokbul, a' közönséges
 uton egy gáton való hidat nem a-
 karnak meg-igazítani; ez pedig
 nem tsak egynéhány napoktul fog-
 va, hanem már egynéhány eszten-
 dőktül fogva ugy vagyon.

láltatik , ki azt fel-dolgozná , no-
 ha ezer 's meg ezer henyélő em-
 berek vagynak. Való hogy nyér
 a' Parafzt valamit a' fzekér-bér-
 bül ; de fokkal többet fzolgalna ,
 ha felesége , leánya , gyermeke ,
 Szolgállója a' gyapjut othon dol-
 goznák , és a' gazda az alatt a'
 fzolgával a' földet jobban mivel-
 né , a' juhoknak jobban gondjo-
 kat , vifelné , mig a' mezfze és
 nehéz uton egynehány forintot
 keres , és a' marhábul , fzekérbül
 és zferfzébül , fokfzor még a'
 maga egéfségébül is még annyi
 kárt vall.

Hogy az idegen Fabrikák és
 kézi munkák a' mi pénzünket az
 Országbul ki-'s arolják , az az

egész Világnál tudva vagyón ;
 hadd forogna az a' jó Magyar
 pénz a' szomszéd Országokban ,
 csak bár ismét visszafra forogna.
 De mindenkor csak ki , és igen
 ritkán ismét bé ; bizonyára — mi-
 t'oda ? éppen nem találok illendő
 szót , az Olvasó gondoljon oda ,
 s' azt , a' mit akar.

A' nehéz vámok és harminz-
 adok , mellyeket a' Magyar Or-
 szági adományokért kell fizetni ,
 már amá bölts és ember szerető
 JOSEFnek uralkodása alatt nem
 sokáig fognak tartani. A' mit itt kel-
 lenék mondani , azt egy Bétsben
 ki-jött könyvetske igen szépen
 adja - előnkbe , ezen tilulus alatt:
 Borschlag , wie dem gehemten Aus

fuhr

fuhrhandel aus dem Ungarischen und
 Deutschen Provinzen des Hauses
 Oesterreich aufgeholfen werden könn-
 te. Ez a' munka azután Pofony-
 ban jött - ki Deákul, illy titulus
 alatt : *Propositio, ex animo patriæ
 studio profecta, quam ratione do-
 mestica producta in exteras regiones
 exportari — — — possint.* Limp
 Josef Úr által.

Az eddig - valo népesítés és
 a' külső Országbeli Parasztnak
 bé - szállítálok keveset vagy sem-
 mit sem használt a' régi Paraszto-
 nak élelménybeli gyarapodásoknak
 rész - szerint, mivel a' nemzet-
 beli gyűlölség a' Magyar Parasz-
 tokat hátra - tartóztatja a' Néme-

teket követni ; rész - szerint , mivel a' Németek véletlenül a' fozokott gazdaságbéli rofz módot megszeretvén követték ; rész - szerint mivel ezen népesítés által tfak az Orfzágnak termékenysége , nem pedig az Orfzag' termékenységének el - adása 's el - költése többítetett vala , mert [minden ujj meg - szállott Nép fzükséges képpen többet keres munkája által , mint sem el - költ.

Magyar Orfzágnban több költőknek kell lenni , az pedig a' Városbéli lakofoknak fzaporodáfok által léfzen - meg. Valamig gazdag Várafok nintfenek , mind addig nem is lehet gazdag Orfzag , fe gazdag Falu. A' költés,

és a' termékenységnek a' közel
lévő Városokban való könnyü el-
adása által kell a' Parafztnak
azt meg-fzerezni, mellybül adó-
ját és szükségre valóját ki-fizet-
hesse. De miképpen virágozzanak
a' Városok a' jobb kereskedés nél-
kül, a' jobb Mester-emberek, Ké-
zi Mesterségek és Fabrikák nélkül?
Még is Istennek hála! úgy tet-
szik, hogy a' forompo-fa (le-
eresztő fa zár a' vámakon) fel-
huzattatott, melly a' külső Or-
szágiaknak és Hazafijaknak az ut-
jokat el-rekesztette volt, hogy
az ő talentumokat Magyar Or-
szágnak javára tellyesítsék és for-
dítsák. De még nem csak a' Pa-
rafzt, hanem a' Mester-ember
és a' Kalmár is főképpen a' pénz-

nek héjánofsága miatt panaszko-
dik ; talám némellyek tsak azért
is panaszkodnak , mivel most a'
panaszkodás módi ; talám mások
azért , mivel a' pénznek héjánof-
ságát bizonyára érzik , és az ö
valóságos érzékenységeket nem ta-
gadhatják. Mások ditsöitik Ma-
gyar Országot , 's kivált minden
Lakóit boldogoknak állitják , ta-
lám azért , hogy ez is szokásba
vétetett , talám hogy éppen olly
embereknek rendiben állanak ,
kik a' nevelkedö nyomoruságot
leg késöbben érzik , leg tovább
viselhetik. Talám több pénz fo-
rogná a' Parasztok között , ha
a' Földes - Urak , kik a' nyil-
ván való Tifztség által ebben
nem akadályoztatnak , nem a'

mez.

mezsfze lévő Városokban , hanem
faját Uraságokban laknának, és az ő
fok pénzeket ott költenék, egyfers-
mind tulajdon fzemekkel látnák
és ki - tanulnák , hogy az ő job-
bágyinak egy átaljában minémü
fogyatkozások vagyon.

TIZEDIK OK :

Falubéli rendtartások hibáznak.

Rövid, de bizonyára igen fontos oka a' falubéli romlottságnak. A' jó és a' meg - jobbittott paraszti - gazdaságnak illendő falubéli rendtartási még nagyobb részint hibáznak, és bizonyára a' fenn álló jól el - kézzítettett falufi - rendnek még kevés példáját találjuk. De miképpen lehet egy egész Országnek jó rendbe lenni, mind addig, míg annak részei rossz állapotban vagynak, és jobb rendbe nem tétetnek? A' falubéli rendtartás alatt én egy olyatán rendet értek, melly a'

falunak Lakosit arra vezérelti ,
hogy annak idejében és illendő
rendelt helyen minden annak mód-
ja ízerént ugy menjen - végbe, a'
mint azt a' Köz-jónak elő-moz-
dítása , és mindenik Lakónak jó
állapotja kívánja.

Ebbül ki - tetfzik , hogy olly
közönséges falubéli - rendtartást ki-
nem lehet gondolni , mellyet min-
den helyre fordítani lehetne. Egy
jól ki - dolgozott falubéli - rendtar-
tás , azon falunak , a' melly-
nek ízámára ki - dolgoztatott, olly
tulajdona legyen , hogy az másra-
éppen nehezen alkalmaztathassék
Látsa - meg az ember , a' mit
Monteskiö Úr leg inkább ezen do-
logrul olly ízépen és fundamento:

mosan ír. (*) Mindazonáltal a' közönséges fundamentomos regulákat mellyek a' Népnek Ország- és Polgárságnak törvényibül erednek, szükségesképpen elől kell helyheztetni, mellyeken mindenik falubéli rendtartásnak, az ő helységbéli környül-álló-dolgaí és szükségei szerint kelletik építetödni. Egy illyetén regula ez : A' kárt, melly következhetik, vagy látzfatóképpen majd következni fog, minekelötte meg-történik, meg-kell akadályoztatni, és annak eleit-venni, hogy ne kinteleníttesék az ember az

el-

(*) *Montesquieu* I. Buch von Gesetzen im 3. Kap. S. 12.

elkövetett gonofzért" a' vétkeft meg-büntetni, mivel azonki-vül is az illyen esetben a' jobbulásra és a' kárositalanításra töbnyire kevés a' reménység.

A' ki-ezen olly üdvöfséges falubéli-rendtartáft a' mi Hazánkba fel-tenné, bé-hozná, meg-erősitené, és azt mindenik helységnek fzüksége fzerint bé helyhez-tetné, az bizonyára nagy jól-tévöje lenne az ö véle élő embereknek, a' mint is a' jövendöbélieknek. Az Országhoz illö falubéli böltis rendtartásnak fundamentom' vetése és annak meg-erősítése, minden vetekedés nélkül azokhoz illik, kik az egész dolgot tfak egy fzempillantáfsal is

ál.

által-látják, és az Isteni-gondviseléstül az egész Ország és Nemzet-javának szorgoskodására rendeltettek. Ennek bé hozása, és közeleb' való el-rendelése igen hasznos és bizonyára a' Nemes Vármegyénekés Földes Uraságnak csak eleinten lenne nehéz dolog.

Ezen falubéli rendtartásnak fen-tartására és valóságos végbevételére, az én tsekély értelmem szerint, nem csak a' Parafzt, hanem leg főképpen a' falusi Pap, Biró, és Községnél rendelt Uraság' Tisztje és az Itélő-szolga leg inkább legyen köteles. Az ilyen fontos dologrul valamennyire hofszab magyarázatot téfzek.

Kegyes Olvasóm! én egy ollyan
 én tartományban lakom, a' mel-
 lyben a' Parafzt egy jól kézfiztetett
 falubéli rendtartás által majd fel-
 fegittethetnék. A' Parafzt itt eb-
 ben a' Tifzántul való tartomány-
 ban (melly a' Parafztnak gazdag
 fzántó - földet és áldott marha ne-
 velést a' természetüil rendelni lá-
 tszik) más ezereknél fokban nyer-
 teseb. Ezt meg - mutatja ama'
 külső jó állapot , mellyre Baro
 Haruker Ur' jószágának ujj Lako-
 fi valami 50 esztendőök alatt, Ma-
 gyar Országának fok egyéb Lakóin
 fel - emelkedtek vala.

Midön Istenben boldogult Ba-
 ró Haruker 1716dik esztendőben
 el - kezdé ezt az 1685diktül fog-

va majd pufztán és ürehsen álló jószágot meg - szállítani , tehát itt eleinten fenki sem akart lakós lenni , mivel az ember a' minden - kori háboruságnak vérengzésétül félt. De ez a' békefészes tüdő Úr tudott utat 's módot találni , hogy Magyar Országának minden tartományibul , sőt még némelly idegen Országokbul is , ugmint Sváb - Frank - és Ráina kerületeibül is ide embereket hívott. A' Vallásnak szabad gyakorlása megengedtetvén az ujj Lakóknak ; minden féle Nemzet , Magyar , Német , Tót , Rátz és Olah barátságosan fel - 's bé - vétetett ; mindazáltal mindenik Nemzetnek , mindenik Vallásbélinek különösen ki - mutatott helyen kellett megte-

telepedni. Már ez által is ezer-
féle károsító Procefsufok el-hárit-
tattak. Igen kevés helységekből
esett keveredés. Ezt a' ditséret-
re méltó példát az ő édes fija
Baro Haruker Ferentz is követte,
ez*, az ő Attyának érdemes ele-
vény képe.

Haruker! Ez az ő jobbágyi-
nak még a' sirban is mindenkor
drága és fzerető Földes Urok,
minden jobbágyának Attya 's ol-
talmazója. Ez az Úr igen kevés
adót 's robotot kívánt tőlök; el-
lenben az ő fzerető jobbágyinak
vig kedvel tett fizükséges szolgál-
latjokat örömmel szemlélte. Az
Uraság' részére tartozandó adónak
's dolognak kézf pénzbeli-fizeté-

sét önnön magokra bizván, az ő jószágán izállott ujj Lakóit a' ki - fizetés és gyarapodás eránt olly erős fundamentomra hely heztette, melly még mái napig is fenn-áll. Ugy az Uraság' Tifztjei között, valamint is az ő jobbágyi, között, leg - hafznofsab rende léseket fzerzett ; de még többet tfelekedett : mert azt is végbe vitte, hogy az ő rendelései fze rént kellett az embernek élni, ha jó kenyeret akart enni.

Ez által, a' mint a' követke zésbül ki - tetfzett, az Uraságnak böltfen ki - gondolt regulája által a' jobbágyok majd olly állapotban helyheztettek (leg inkább' a' meg izállott igen szegény emberek)

hogy

hogy minden Uraság részére tar-
tozandó adót, rabotot, tizedet és
jószágbeli bért, kész pénzel ki-
fizethették; és kevés esztendők
alatt a' pufzta üres fel-fogott jó-
szágon 15. majd egészen ujj hely-
ségek épültek - fel, melly azok-
nak hihetetlenül tetfzik, kik a-
zokat nem látták volt. Ott hol
az előtt 50. 60. esztendővel egy
füstös gulyás gunyho, valami tö-
rök ferdő, Örmények' szállása 's
majorja állott, ott mostanság 500.
600. 800. és 1000. házokbul álló
helységek vagynak, mellyek 5000.
6000. és 8000. lakókkal - is bő-
völködnek. Ez előtt 50. eszten-
dőkkel alig egynehány ezer em-
berek helyett, most 60. és 70000.

emberek is élnek ezen a' Háruker jószágon.

Ama' Török - és Keresztény vértül imitt amott meg - hizott és roo. esztendöktöl fogva nyugodalomban állott föld , tfak tfekély munka és fáradsággal - is a' leg szebb gabonát termette ; a' Paraszt tfak egyfzer szántott, még is a' leg szebb buzát aratta. Marhája ollyatén füben legelt , mellybül a' Magyar Országgi ökörnek , ha azok száz számba együtt feküttek , nyugottak , tfak a' szépen ki - nőtt szarvaknak hegyek látszott - ki. A' Paraszt , kivált a' meg - szállásnak elein , szánthatott és kaszálhatott , hol néki leg - jobban tetstett ; mert szántó - föld ,

rét és mező elég volt. Baro Haruker jobbágyinak jó állapotjuk annyira fel-fzállott, hogy azt mind az idegen mind az hazabéli irigyek meg-orrolták, és az ember ezt a' tartományt, majd leg inkább Magyar Kanaánnak szokta nevezni. Egy bizonyos Ur felső Magyar Országban mindenkor így szokta az innét való utazó embereket kérdezni: Nő mint vagyjon Jerusálem körül?

Mindazonáltal, a' mint közönségesképpen szokott lenni, midőn egy bizonyos dolog valamű poltzra hágott, tehát egybe filledni kezd, kivált ha az ő tovább való gyámolítása és fen-tartása héjános; az ide való tartomány-

béli Parafztnak is így van állapota. Én éles vigyázattal lévén, látom ötöt, és ő véle együtt az én Hazám' egyik jobb részének jó - állapotját is ingadozni. Így tehát halgatsak - é ? vagy talán csak panaszkodjam ? Nem, éppen nem akarok panaszkodni ; az én szívem nem termett a' panaszkodásra ; de kémlő értelemmel vizsgálom - meg, miért hogy az én kedves Parafztnom téteményesen nem segítetik ? Azt a' kut - föt ki - nyomozom, a' mellyből boldogtalansága foly.

Ezen értelemre, ezen helységbéli állapotra való nézve ítélje - meg a' jó Olvasó az én irásomat. Én nem vagyok a' Község' igazgatóinak

ren-

rendekbül való, mindazonáltal aⁿ Községnek egyik tagja. Remény-
lem, ez az Jus tölem el-nem i-
degenítettik, hogy érzés, emberi
érfélem 's érzékenységen ne lé-
gyen, midön körülöttem panaszol-
kodókat hallok és ne kérdezzem,
miért panaszkodnak? meg-ne vis-
gáljam, ha vagon é és mennyi-
re való fontos oka légyen a' pa-
nasznak, vagy nintfen? és ha ezt
az okot nem találok tökéletesen
a' Patafztban magában és az ö
maga - vifeletében, sem a' Földes
Uraságban és az ö Tifztjeiben, sem
a' N. Vármegyében, sem a' tar-
tománynak minéműségében, hanem
valamelly bizonyos dologban ta-
lálnám, a' mellyet nem tudok
meg-nevezni, a' melly egy szó-

val magát nem engedi nevezni 's határozni ; és ha éppen meg-kel- lenék is neveznem , egy káros és a' Parasztnak jó állapotját ron- tó ok s' környül-álló dolognak öszve - zavarodott és erősen ösz- ve fonyodott tsmónak nevezném. Ezt a' tsmót most nem lehet nem is akarom az én tartományomra való nézve ugyan széllyel vágni , sem egészen fel - oldani , hanem csak valamennyire meg-tágítani , meg-mutatván azt azoknak , kik- nek a' széllyel-vágásra és fel-ol- dásra hatalmok vagyon hogy az ember a' szabott regula nélkül abban miképpen munkálódhatnék.

A' helységek látfszatóképpen fokasodtak : de ingyen sem olly igen , hogy egyik helység a' másikat nyomta volna , sőt még most is

jó két, három mérföldnyire fe-
 küsznek egymástul. Mind az ál-
 tal a' Parasztnok és az Örmények
 kezdik egymást ellenkezőképpen
 nyomni, mivel az ő közönséges
 hasznok az erős népesedélen szen-
 vedni kezd. A' Paraszt, ki az
 előtt a' kövér nyugott földet csak
 egyszer szántotta, és még is sok
 esztendőig mindenkor szép búzát
 nyert, most is csak egyszer akar-
 ja szántani a' meg-sorványodott föl-
 det, és így a' búza és árpa helyett
 vadótzot, vad-borsfot, reptzét és
 bogáts-kórót nyer. Így tehát nints
 kenyere. Ha valami száraz eszt-
 endő fordul rája, és az illetén
 roszszul mivelte föld az olly kevés
 nedvességet sem veheti jó bé, te-
 hát mind az embernek mind a'

marhának élelménye nagyon meg-
 szükül. A' vizeknek ki-öntések
 és ki-tfapások is igen károsak a'
 Parasztnak. Az előtt a' Vizeknek
 ágyok fokkal mélyebbek voltak ;
 mellyek esztendőről esztendőre meg-
 tellenek ; a' Helységek - is magok,
 mellyek a' folyó - vizeknek part-
 jain fekszenek, fokféleképpen tölt-
 tik a' folyó - vizeknek agyait.
 Az ollyatén káros posványosságok
 és álló bűdös tavak, ez által meg-
 fokasodnak. A' Marha - legelő
 hely esztendőről esztendőre roz-
 szab' lesz ; a' jó füvek el-vész-
 nek , és a' rozszak szaporodnak.
 A' Paraszt , ki töbnyire igen ren-
 detlenül épült és távol lévő he-
 lekben lakott, napról napra mind
 jobban tapasztalja , hogy ebben
 a' természettől annyira meg-álda-
 tott

tott kanaánban, már nem olly jó lakni, mint annak előtte; de maga sem tudja, hogy ez honnét jön. Panaszkodik majd az Isten ellen, majd a' rosz esztendő, majd pedig a' termékenyetlen föld ellen: és így elegendő ok nélkül, majd ez, majd amaz ellen zúgólódik. Az ő távol-eső gazdaságának időről időre, fokkal több költséggel, marhája' fáradságával, idő-vesztéssel, és más száz féle ötlet valóban fanyargató terhel kell gondját vifelni; mert a' helység mennél többet szaporodik a' Lakosoktól, annál inkább kintelenítettnek távol való mezőt és jószágot ki-árendálni. A' Paraszt által látja azt, hogy lehetetlenség a' háztul olly igen távol mező.

zönök és gazdaságnak illendőkép-
pen gondját-vifelni; ez által akar
magának segiteni, hogy a' falutul
1. 2. és 3. mérföldnyire is, ugy-
nevezett, szállást, házat és iffal-
lót épített, a' hová gabonáját a'
mezszre való jószágul s' mezörül
öszve-hordatvan, marháit is ott
telelteti; rövideden, majd min-
den gazdaságbéli dolgait ott viszi
végbe.

Le. irjam é mind azon rosz
következéseket, mellyek ezekből
származnak? Ez már rész szerént
a, fellyeb le-irt okokban elő-ho-
zatott. Már az ott elő-hozattakat
még más egynehányal rövideden
és mint egy futva ide írom. Egy
a' kettő közül meg-esik. A' Pa-
rasz

Paraszt az ő gazdaságának távol-lé-
 tén el-kedvetlenedik, rest és gon-
 datlan léfzen, vagy egész eszten-
 dőt által feleségével, gyermeké-
 vel és tselédivel a' szálláson la-
 kik; és itt mind az ifju, mind az
 öreg, mind a' Izegény, mind a'
 gazdag-el-vadul, és igen el-fa-
 jult embertelen természetet véfzen
 magára. Illyenképpen az ifju
 Paraszt a' tudatlanságban és bal-
 gatagságban fel-nevelkedvén, sem-
 mi némü jobbító módot sem ja-
 vallást el-nem hiszen, mivel oda-
 ki mindenkor tsak a' régi és mégis
 fzerentsés rofz gazdálkodá snak mod-
 járul beszélleni hall, és az egész-
 dolgot minden öfzve-tartozan-
 dóival együtt meg-fontolni alkal-
 matlan; az Ifjuság meg-térithe-

tet-

tetlen és nem elégképpen fájlalható kárral el-vonyatik az Oskolátul. A' Vének el-jönnek ugyan ollykor Vasárnapokon a' Templomba, de inkább alunni és nyugodni, mint sem a' Népnek oktatását halgatni. Nem tfuda, midön a' munkás Parafzt, ki heted-szaka éjelt, nappalt a' dologban egyet tett, ofztán a' Vasár-és nyugodalom napján a' tfendes Templomnak kellemetes árnyékában fzunnyadoz és alufzik, kivált, ha az Isteni szolgálat 3. 4. óráig is tart, és ő ez alatt semmit sem gondolkozhatik.

Ha a' sütő Napnak melegségétől (mert itt egynehány mér-földnyire sem lát az ember zöld

fát)

fát) alétozik vagy roszul lefzfz ;
ha a' feje szédeleg ; ha meg-izza-
dott testét hirtelen hidegíti , és
ehes meleg gyomrát étellel meg-
terhelli — tehát mindjárt eleinten
a' betegségnek kezdete tfak által-
nézetik és el-mulasztatik ; a' beteg
le-fekszik vagy a' melegre , vagy
valahol a' fzellöre a' melly
kazol fzenát elsöben ér , annak
az árnyékában ; az ujj fzenának
a' göze , vagy valami bűdös víz,
mellyel ötet enyhíteni kívánják ,
vagy a' meg-emészthetetlen ke-
mény ételek öregbítik a' betegsé-
get ; azutan szekérre tétetik a'
beteg , és hogy a' haza - vitelben
fok idő ne teljen , nyargalva vi-
szik haza , és othon olly nyomo-
rult módon látnak hozzá , hogy

ő egynéhány napok alatt fege-
 dem nélkül - el eped, 's meg - kell
 néki halni.

Illyenek az ide való Parasz-
 nak gazdaságbéli, természetbéli,
 és erköltsbéli környül - álló - dol-
 gai. Nem tagadom; a' Parasz-
 itt e' tartományban még most - is
 fokkal, igen fokkal jobban áll,
 mint más Magyar Országi - a' mint
 is más Nemzetbéli hozzája hason-
 ló Parasz-
 tok. De egy átaljában
 majd az egész tartományban ural-
 kodó rendetlenségek okozzák,
 hogy ez a' Sok is, napról nap-
 ra kifesebbedik, és esztendő-
 eztendőre keveseb' hasznát lehet
 néki venni. Így áll az ide való
 egyébként olly boldog Parasz-
 is

majd

Majd az ő jó állapotjának tzeljén, és
 arról napról napra aláb száll. Miné
 lehet tehát más helyeken, midőn
 itt, ebben bizonyára a' természet-
 tül olly igen meg-áldatott tarto-
 mányban, ebben a' híres neves
 Magyar Országi Kanaánban, olly
 tartományban, a' mellyben a' Pa-
 rafzt illy kegyes Uraságnak Ha-
 rukernek birodalma alatt, falusi
 napjaít olly vigan és békefégefen
 élte; itt, hol egyébként a' Pa-
 rafzt a' nagy ádo nélkül, a'
 bútul és nyomoruságtol ment lé-
 vén, Földes Urát nem ugy
 mint Urát, hanem mint Attyát
 tisztelte; hol az előtt az irigy-
 ségnek magának-is vallást kel-
 lett tenni: *Aldott föld az mellyet*
Báro Haruker bir! mi bajjok az ő

jobbágyinak, ők azt sem tudják, mit fő-
da a' jobbágyság 's nyomoruság! Ha,
mondom, midön már a' Parafzt-
nak jó állapotja lassan lassan nyo-
moruságra hajol, hát mi nem tör-
ténhetik más helyeken a' mi mo-
ftani intézésünknek és majd a'
romlásnak közönségesen uralkodó
okainál?

Mind abból, a' mit eddig elő-
hoztam, elegendőképpen ki-
teszik, hogy az, a' mi még ez
előtt 50. esztendőkkel jó, illendő,
igaz, hasznos és igen nyereséges
volt, nem csak meg-fziúnt az len-
ni, hanem annak most bizonyára
fok jobbításra és segítségre nagyon
szüksége. Minthogy pedig ez igen
valóságos, hogy az Országnak

mostani kormányozása alatt a' Népnek fokasága rövid időn megszaporodik, és kell is, mivel ez a' szaporodás a' leg jobb Fejedelmeknek kívánsága, és minden egyes szivű Hazafinak reménysége; midőn a' Banatuli mostanság vett jószágokban bizonyára már uj helységek épülnek; midőn külső Országok és ide Hazavalók kíváncznak ebben a' még puszta tartományban jószágokat szerezni; tehát, igazság szerént, senki sem ítélheti balul, hogy ha bátorkodom, azt, a' mi az én gyenge értelmem és tapasztalásom szerént ezen tartománynak romlására és épülésére lehet, szabadon ki-nyilatkoztatni.

És ha, ámbár több próbált 'd
 Országat esmérő Hazámfijai ez
 hányának fzememre, hogy nem
 egyebet, hanem naponként való
 és már régen észre-vett tárgya-
 kat állítottam fel, tehát még is
 mérészlem bizonyosan azt erősí-
 teni, hogy még ingyen sem an-
 nyira esméretes a' Magyar Pa-
 rafztnak fzerentsétlensége, mint
 talám kellenék lenni, másképpen
 bizonyára már régen azon gondos-
 kodtak és leg aláb' azon iparkod-
 tak volna, hogy annak ki-ter-
 jefztésében és fokasításában aka-
 dályt tévén, elejét-vették volna.

De ámbár ez úgy légyen, hogy
 én, az én Hazámfijainak semmā
 ujjságot és esméretlenséget nem

mon-

mondottam legyen, tehát tudom még-is hogy némelyeknek azok közül, kik vagy a' Banátusban jószágot állítottak-fel, vagy a' mostani kegyesen való egybe-foglaláskor magokat Magyar Országban házi-gazdaképpen le-teszik, az ide való tartományoknak helységi környül-állásokról kevés esméretségek vagyon. Ezek egy gazdag, de még igen miveletlen földre akadtak; elég materiát találnak a' meg-jobbitandó szántóföldhez, és elég miveletlen természet' adományát, (*) a' melyek-

---

(*) Minthogy már a' Magyar Országi természet' adományának sokaságáru emlekeztünk, tehát nem esik rosszul, ha én azokat, melyek-

lyekben az ő jobb esmértségeket és tapasztalásokat, a' paraszti gazdálkodás, mesterség, kézi-munka, Fabrika, és kereskedés által az ő tulajdon a' mint

---

lyeket az Országban rész szerént esmérek, betű szerént fel-jegyzem, A' természetnek és a' Cameralis tudományoknak jobb esmérői igen sokkal többet találnak Magyar Országban.

Alma, Anismag, Arany, Árpa, Aszu szőlő-bor, Atzél, Bab, Baratzk, Bial-bőr, Bik-fa, Borsó, Botetzet, Botánfü, Buza, Büdös-kő, Bükköny, Czikoria, Czinobriom (veres festék) Czitrom, Deszka, Diszno-szalonna-háj,

mint is az Ország' javára igen
 hasznosan lehetne fordítani és gya-
 korolni ; amazok ha talám ujj
 helyeket meg - szállani szándé-
 koznának , gondolják - meg, hogy ;

Q 4

ha

*Dinnye, Dio-fa, Dohány, Drot,
 Eleveny-kéneső, Épületnek-való-
 fa, Eper, Értz, Értz-kő, E-
 resztelen Ezüst, Farkas-bőr,
 Fagyú, Fenyő-fa-mag, Festék,
 Fejér-föld, Fenyés-bogár, Foghagy-
 ma, Föld-gyomrában-termőkövek,
 Földi-edény, Füstös-hus, Fűszer-
 számos füvek. Galitz-kő, Gesz-
 tenye, Gödény, Gyapju, Gyertyán-
 fa, Gyömbér, Gyümölts, Hal, Há-
 ló. Hajdina-kása, Hamis portze-
 lán, Hamu-'sir, Hur ; Jászmin-*

annak az ujj helységnek virágzó
 állapotban kelletik fenn-tartatni,
 tehát egy Planumnak kell funda-
 mentomul tétetödni, melly által a'
 mostani romlandóság' uralkodó és
 erő.

---

virág , Jávör-fa , Javós - fü ,
 Jegenyé . fa , Iglitzetövis , Ihar-
 fa , Irha , Kámfor , Káposzta ,
 Karó , Karvály , Kasza , Kender-
 mag - olaj , Kénköves - vizek , Ker-
 ti - vetemény , Ketsége - hal , Kome-
 lö , Kukoritza , Kutya - bőr , Kö-
 les - kása , Kömény - mag , Köröm ,
 Körtvény , Kötél , Legeltetö - hely ,
 Len - mag - olaj , Lendek , Len-
 tse , Liliom , Liszt , Ló , Lud ,
 Magnes - kö , Majoránna , Mak ,
 Mák , Mártz , Matska - bőr ,

erőszakos okainak idején korán
 eleje - vétetődjék, és mindjárt kez-
 detekor ollyatén rendelés tétetöd-
 jék, hogy az Országnek, az Ura-
 ságnak és a' jobbágyoknak bol-
 dog.

Q 5

---

*Magyaró, Márvány - kö, Medve-
 bőr, Méh, Méz, Mesz, Mondo-
 la, Mustár - mag; Napra - forgó-
 kis - virág, Narants, Nyárfa
 Nyalogató Orvosság, Nyirfa-
 viz, Nyul - bőr, Ón - fekete, Ón-
 tisztogató - fü, Olaj, Ökör, Ösz-
 vér, Palánk, Pamuk, Papiros,
 Páva, Piskoltz, Pisztráng, Ponty,
 Poris, Posztó, Pulyka, Puszpáng,
 Rák, Repülő - állatok, Retek, Répa,
 Réz - fazek, Róka, Ros, Ro-
 szinka, Sáfrán, Saláta, Szamár,
 Szappan, Sárga : répa, Sárga*

dogságok virágozzék , és az az Ő
idejében bizonyos gyümölsöt hoz-
zon.

Illy

Szekfü , Sárga - liliom , Szarvas-
bör , Gomba - nyelvü - fü , Saletrom ,
Sajt , Savanyo - viz , Szederj , Szén ,
Széna , Selyem , Ser , Sertely , Se-
prő , Szilva - pálinka , Sindely ,
Só - hegy , Szurok , Szőlő , Sző-
nyeg , Szőr , Tál , Talp - bör ,
Tekenyős - béka , Tej , Termett-
kő , Tseresnye , Tserfa , Timsó ,
Tsik , Tsigá , Terpentina - fü ,
Toll , Tüzre - való - fa , Tzompó ,
Tsuka , Tokai és sok másféle
borok , Török - bors , Ugar ,
Ugorka , Urgomba , Uti - fü ,
Úrge , Üröm , Üveg , Zab ,
Zap , Vargánya , Varja .

Illy Planumot kívánt már re-
 gulta az én szivem. Meg- val-
 lom, ez még olly mint az *Embrio*,
 mellynek ki- fejtözése, ábrázalat-
 ja és tökelletesé léte az idő, ez-
 tendő, értelem és tudós Mesterek-
 nek kezek által munkálódtatik-ki.
 Én meg- tselekedtem ezen *Embri-
 o*nak első kezdete és létele- véget
 azt, a' mit az én tehetségemnek
 mértéke és az én mostani értel-
 memnek tulajdonsága fzerént tehet-
 tem. Hogy én fok ezttendőtől
 fogva tapasztaltam, és nagy fi-
 gyelmetefségemet fordítottam reá-
 ja, azt talám nem szükség meg-
 mondani. Némelly jó barátimnak
 barátságos oktatáfokat lehetőkép-
 pen hafznomra fordítván nyilván-
 való szivbéli közfönetet téfzek né-
 kik

kik érette; vajha háládatosságommal
 nagyobb mértékben önthetném - ki
 előttök! Azon helyfégeket, mellye-
 ket jól esmérek, állapotjok és
 környül-álló dolgok fzerént fze-
 melen meg-visgáltam; az ott ta-
 palztalt rofzizat, nem tsak meg-
 fontolás által, hanem rész-fzerént
 faját próbálládom, rész-fzerént
 pedig bizodalmas kérdezöskedé-
 sem által, a' mennyire tsak tölem
 ki-telhetett, szoroffan ki-nyomoz-
 tam, és arra intéztem leg-inkáb'
 figyelmetefségemet, hogy ha, és
 miképpen lehetne az illetén hely-
 ségbéli rofznak, valamelly falusi
 rend-tartás által, ámbár a' régi
 Falukban nem is, de leg aláb' a'
 most szállott vagy szálló ujj Fa-
 lukban elejét-venni. Ezt a' nya

Morgató roszszat meg-kissebiteni,
 vagy a' mennyire lehet azt egé-
 fzen el-fordítani, az én értelmem
 szerént, ez emberi és keresztényi
 kötelességünk. Mivel pedig ez leg-
 inkább' az uralkodó Fejedelmet, a'
 Vármegyét és a' Földes Uraságot
 illeti, tehát azoknak Valóságos
 hasznokat az ujj Lakóknak bol-
 dog és jó állapotjokkal lehetőké-
 pen egyesíteni kerestem.

Való, hogy ez a' le-rajzolt
 Planum, az ide-való Parasztnak
 csak valamelly bizonyos környül-
 álló-dolgain fundáltatik, mellyek
 nékem ez vagy amaz Puszta mel-
 lett való jártomban tűntek sze-
 membe. Az ujj Lakóknak és a'
 meg-szállandó helységeknek kör-
 nyül-álló-dolgai némelly válto-
 zást

záft okoznának a' Plánban ; mert,
hogy egy olly közönséges Plant,
melly minden helységekre és kör-
nyül-álló-dolgokra illenek , nem
lehet tenni , értetődik magatul-is,
a' mint már erről emlékeztem.
Azonban nem kell az embernek
mindjárt minden valóságos vagy
képzelt akadályért , mellyet a'
bölts gondvifelés, vigyázás, fárada-
hatatlan szorgalmatofság és mun-
ka által, ha ma nem, még-is hol-
nap, ha 100. kéz által nem, még-
is 1000. kéz által , el-háríttathat-
ni , a' Plántul meg-ijjedni, melly-
nek szerezés végbe-vitele olly
igen fok közönségesen uralkodó
roszszat el-mellőztethetne , és a'
Fejedelemnek, az Országának, Vár-
megyének Uraságnak és az uj

Lakóknak nem csak háfzonnal kedvezne, hanem valóságos tétéményképpen munkálódhatnék.

Előre-való Emlékeztetés

A' Plan-vagy Rajzolatnak magyarázatja eránt.

Első Emlékeztetés. In az ujj Falut nem rajzoltam - le egész állapotjában és ki - terjedésében minden házakkal, utfázakkal, izántó - földekkel, és marha - legeltető - helyekkel, hanem csak egy pár fő utfázát a' fáluban, némelly elkerülhetetlen épületekkel jegyeztem - fel, hogy az Olvasónak szeméit, a' rendbe - vett Falunak képzelésén valamennyire legeltesse. Így, a' mint ezek az utfázak és

épti-

épületek a' Rajzolatban le-írattak, így kellenék a' többinek is ki-mérettetni a' Faluban.

Második Emlékeztetés. Mivel a^o bé-hozatott Urbarium szerént a^o Parafztnak házához tartozó Sessioja egy hold-földnyi légyen, tehát ezt az Urbális rendelést így tettem fundamentomul, hogy a^o ház-helynek széle 25. és a' hossza 48. vagy 50. ölet tegyen. Ha pedig az ujj Faluban a' jó gazda Parafztnak, kinek egy Sessional több földje volna, a' szükséges gazdaságbéli épületeken kívül, szénájának, szalmájának el-tévése a' házához tartozandó azon egy holdból álló fundusnak végébe (ha lehetséges lehet) füves

kert-

kertnek még egy holdat hi-mérni lehetne, tehát még annál jobb volna; mert mennél több helye vagyon a' Parasztnak a' háza körül, annál könnyebben adja magát az ő kedves szállításának elhagyására, és a' házánál közel-levő füves kertet etetni való füvekkel bé-veti, és leg aláb az illy hasznos takarmánnyal téfzen kezdetet, mellynek hasznát, azután tapasztalja, midön a' jelenlévő próbák által a' bal-itéletek és közben - vetések meg-femmisítettnek. Ezen olly tsekély látfszatu javallásnak végben-vitele ezer meg ezer henyélő kezek tétetnek munkálodókká és szorgalmatosfokká. Sok szálláson, főképpen télen, szinte ugyan forr a' fok szegény dolog-

talan ember, kik egy pár mar-
 hátska mellett egész holnapokat
 henyélve töltenek, és ugyan azért
 othon semmit sem kereshetnek,
 mivel oda - ki az ő kevés marhá-
 joknak, fokszor elég nyomorul-
 tan, gondjokat kell viselniük. A'
 mit a' szegény ember a' három
 nyári holnapokban keservesen ke-
 reftett, azt el-költi a' dologtalan
 6. téli holnapokban; mert ugy
 viseli egynéhány darab marhájá-
 nak gondját, hogy azt soha sem
 vakarja 's tisztogatja, hanem csak
 kétfzer napjában imigy amugy
 meg-eteti 's itatja, és egész nap
 egyebet nem téfzen, az éjtszaká-
 nak hozfszát pedig trágár beszé-
 dekkal, vagy hazug mesékkal és
 henyé-

henyélléssel tölti, hát ezt lehet é
réteménynek nevezni?

Harmadik Emlékeztetés. A' fák-
kal béültetett utszak' széleltsége-
nek leg aláb 13. ölnök kell lenni.
Ha pedig az Uraság meg-enged-
né, tehát külömbféle igen fontos
okokra nézve 20. vagy 24. ölnyire
is rendelném szélét a' falubéli
utszáknak. És mivel a' meg-jegy-
zett utak minden reájok forduló
földeket 12. úgy nevezett nyomá-
fokra el-osztják (terjeszfe tsak
az ember gondolomképpen a' fel-
jegyzett utat a' Rajzolat' arcussá-
nak egész széleire, így a' térség-
nek 12. fő részei világosan tűn-
nek fürkésző szemeibe) tehát az
én másnak regulát nem szabó jae

vallásom ez volna: A' Parasztnak a' szántó-földe olly közel adásfélk a' házához, a' mint csak lehet; változtassa a' rétet és legeltető helyet, a' mennyiféle azt az idő és a' környül-állások kívánják; ha pedig a' földnek valamely feloltott része sem rétnak sem legeltető helynek nem alkalmas, tehát az egynéhány esztendőben szántsa-fel, vesse-bé utolsó esztendőben tavaszi gabonával vagy etetni való tüvel, tehát olly rét leszfz belöle, minémüt a' Magyar Paraszt még nem kaszált vagy nem is látott. És mig ez a' szántó-föld rétté vagy jövődöbéli legeltető helyé léfzen, botsássa az ember márháit az előbbeni szántó-földre legelni; ha pedig legel-

tető - hely elég vagyon , mivelje az ember a' földet az utolsó esztendőben a' fellyeb' említett javallás szerént , és tegye azt rétté.

Tudom hogy ennek a' javallásnak külömbféle akadályokat téfsznek ellene ; én ezen akadályokat mind öszve, az én javallásomnak hafznaival együtt egy-néhányszor a' mérő serpenyöbe vetvén, az akadállyal való mérő-serpenyöt mindenkor fel-emelkedni láttam, főképpen ha a' térségnek változtató részei mind szélére 's hofzfára egyarányoffak ; mert így a' rendbe ültetett fák a' földnek mindenkori ujj ki-méréseit szükségtelenné teszik.

Negyedik emlékeztetés. Hogy ha a' Földes - Uraságnak egy vagy két Sessio vagy egész fő - osztás, melly a' 8. dik Numerónál van, a' jobb és balrul mellette lévő kertekkel; gazdaságbéli épületekkel, reá - forduló legeltető - helyekkel, szántó - földekkel és rétekkel odamérettefsék é, azt valóságosan elnem rendelhetem, mivel itt minden az Uraságnak és rész szerént az Ország' Fejedelmének tetsző rendelése szerént megyen végbe; az alatt a' Rajzolatban egynehány földeket az Uraságnak és az ő Titztjeinek használatjokra kell kimutatnom, ne talám ennek elhagyásával valaki nékem olly igen ártalmas gondolatokra fakadna e tántam, mint ha az Uraságnak

hasz.

hasznára éppen nem aggodtam volna,

A' Papnak, Mesternek, és a' Község' más szolgainak földjököt ki-mérni, az hasonlóképpen az Uraság' rendelését illeti; én a' Rajzolatban egyedül csak a' ház-helyeket, a' fő épületeket és hozzá-foglalt kerteket mutattam-ki. Talám jobb volna, ha nékiök, és mind azoknak, kik dézma nélkül való földet birnak, az ő földjök mindjárt az utfiának ellenébe a' 3. dik fő részén a' 4. 5. 6. Nume-rónál mind öszve ki-mérettetnék, hogy ez által is némelly egyébként elő-fordulandó héjánosság el-há-píttatnék.

Ötödik Emlékeztetés. Mivel é
 Rajzolatnál a' régi Országunkbéli
 gazdálkodás az ujj külső Ország-
 béivel öfve-kaptsoltatott, tehát
 ez volna az é. regulát nem szabó
 javasládom, hogy vagy maga a'
 Földes Uraság az ő helyben lévő
 Tisztjei által, vagy az Uraságnak
 engedelmébül a' Pap és Mester
 egy közönséges Polgár Sessiohoz
 hasonló Portán tenne első próbát
 a' szántással, etetni való füvek-
 kel, iftállóbeli élelménnyel, sze-
 der-fákkal, és a' jobbitott parasz-
 ti gazdaságnak más hasonló részei-
 vel, és azt tsak az ezen ujj Sef-
 sióhoz tartozandó tselédekkel és
 marhákkal, hogy a' Parasztt végre
 egyszer a' jelenvaló szemébe tűnő
 próbák által nyilvánosságossítsák,
 hogy

hogy akarminémü kis földet is mi-
esoda haszonra lehet fordítani. Ha
pedig a' Földes Ur ezen probát
egy nagy uraságbéli Majoron sok
tselédekkel és rabotofokkal tfinál-
ja, és az még ha annál jobban
esik is, a' Paraszt még is minden-
kor zugolódik: Jól vagyon, az
meg-lehet a' nagy földeken, az
Uraság könnyen teheti azt; de-
nem teheti a' szegény Paraszt az
ő egy vagy fél Sessióján. Ez a'
zugolódás sokszor meg-botránkoz-
tatja őtet, szemeit meg-homályo-
sítja, kezeit meg-kötözi, és lá-
bait meg-bénnitja, úgy hogy nem
járhat, vagy leg aláb továb' nem
akar menni.

Hatodik Emlékeztetés. A' fértály Sessió, vagy ha az Uraságnak tetfzenék, még kifib' rész is az olly Mester - embereknek és Lakóknak, kik nélkül nem lehetünk, és kiknek csak 2. vagy 3. marhájok vagyon, következőképen egy házatskát, istállót, gyümölsös - káposztás - vagy füveskertet birni akarnak, vagy birhatnak, ugy tetízik nékem, 's máskép' nem is lehet, hogy igen szükséges és hasznos volna, rész szerént, hogy a' Mester - embernek a' Faluban valamelly segedelme lenne, ki egyébként az ő földjének távol való léte által a' mesterségétől igen hátráltatik, és káros kéfedelembe keveredik; rész szerént hogy a' szegényeb' Pa-

rafztok gyermekeikkel együtt naponként munkát nyerheffenek, és szükséges táplálásokban segittesse- nek.

Bé-fejezésre még egy közben- vetést kell elő hoznom. Magyar Országban nem illeti a' tiztség nélkül való személyt, hogy falusi rendtartást tfináljon. A' falusi Bi- ró sem tulajdoníthatja ezt magá- nak; a' jól vélekedő Papnak sints tellyes hatalma erre, nem is adat- hatik néki magánosan. A' törvény sizerént leg főképpen a' Királyi Tanács Helytartóságot illetik az Ország' igazgatási; a' Nemes Vár- megye és Földes Urak a' rendelé- seket véghez vitetni tartoznak, és magános igazgatásbéli példát is te-
het-

hetnek; így tehát falusi - rendtar-
tásokat tenni, nem a' tisztség nél-
kül való embernek kötelefsége ,
hanem ehez mind azoknak egyet
értések, reá-állások, és közönsé-
gesen való munkálódások tarto-
zandó, kik erre rendeltettek, és
kik ehez szükséges értelemmel ,
es néretséggel és meg-kivántatás-
tal bírnak.

Ezen közben - vetés eránt rész-
szerént már emlékeztem a' x. dik
Oknak le-írásában; tsak még ezt
tűszem hozzá: Ha ez az egyet-ér-
tések és reá-állások azoknak, kik
erre rendeltettek, és az ehez va-
ló szükséges dolgokkal bírnak ,
illendő tzelra vezettettek volna ,
tehát már régen kellett volna meg-

job.

jobbított falusi rendtartásokat
 nem csak a' papiroson latinunk, ha-
 nem be is hozatunk. De nékem úgy
 tetszik, hogy az egész oda fel-
 lyeb' említett gyülekezet a' dolgoz-
 s' Statistákra bizzák, a' Statisták
 a' Törvény-tudókra, a' Törvény-
 tudók a' Cameralistákra, ezek a'
 Földmérőkre, ezek pedig a' Gaz-
 dákra, mivel ezen Urak közül
 mindenik azt erősíti, hogy a' job-
 bitott Falusi rendtartáshoz vete-
 kedhetetlenül való hatalmas közö-
 vasyon; és illyenképpen marad
 mindenkor a' reá-bizáson, azért
 is az illy fontos dolog soha sem
 állittatik helyre. Én a' jobbitott
 Falusi rendtartásnak rajzolatja ál-
 tal semmiféle embernek fundamen-
 tomos jussába nem akarom maga-

mat ártani ; távol légyen az tö-
lem ; hanem tsak , mint az Or-
szágnak egyik Polgárja , az én
regulát nem szabó gondolatomat
ez eránt ki-tárlom és elő-adom ,
hogy az én Polgár társaimat olly
dolog eránt tegyem figyelmetesé ,
mellytül Magyar Hazánk' egyné-
hány Milliom Lakosinak boldog
és boldogtalan állapotjok függ.

Az én Képzelésem

Egy jó rendbe vett Falu eránt.

A' jó rendbe vett Falunak raj-
zolatjában nem lehet min-
dent olly tzikkelyesen el-intézni,
a' mint az itt vagy amott leg-
hasznosab volna, A' Regulamen-
tumnak Plánját az Ország' törvén-
nyé.

nyével és a' valóságos politica tudománynak fundamentomával, öfzve kaptsolva kell le-rajzolni, a' N. Vármegye- és Földes-Uraságtul a' jó rendbe-veendő Falunak állapotjához és mindenkori szük-ségeihez kell alkalmaztatni, illendőképpen ki-terjeszteni, ki-dolgozni, éppen hozzá szabni, és nem tsak nyilván helyén hagyni, hanem az Elöljárók által meg-is erősíteni.

Talám femmi jól gondolkodó ember barát fem magyarázza azt nékem rofzszul, ha azt erősítem, hogy a' köz-jót illető magános rendelések által (mellyeknek szük-séges- és hasznos létét egyebként femmi egyenes gondolatu ember

fem

fem tagadhatja) mellyek gyakor-
 ta külömbféle már fellyeb említ-
 tett okokból, gyakorta pedig a-
 zért, mivel azok ez vagy amaz
 Falunak helységére nem illenek,
 éppen nem követtetnek, vagy leg-
 aláb' nem ugy követtetnek, a'
 mint azt a' köz-jó, és a' min-
 denkori fokfzor a' jobbágyoknak
 igen külömbféle szükségei kíván-
 ják, a' mellyek ma ki-adatnak
 és holnap ismét el-selejtetnek:
 mondom, hogy az illyetén közön-
 séges rendelések által a' mint a' ta-
 pasztalás tagadhatatlanképpen meg-
 mutatta, az ő rövidségek miatt,
 az illyetén igen külömbféle álla-
 potnál a' Paraszt azon végre még
 nem érkezhett, a' mellyen én
 őtet ugy magának mint a' köz

ség-

ségnek javára lenni kívántam: Valamint minden magános és igen különbözőféle betegségek ellen nincsen egy közönséges orvótság; úgy egy közönséges rendelés is az Országnek minden tartományban uralkodó Roszat és Szükölködéseket el-nem háríthatja. Az illy régi nyavalyák fokkal nagyobb' erőt vettek, hogy sem azokat egy vagy más mód által tökéletesen meg-lehessen gyógyítani. Mélyebben fekszenek gyökerei, hogy sem azokat közönséges emelő-fával fundamentomibul ki-lehetne szaggatni. A' közönséges rendelések fokszor csak tetfzető-módok, mellyek a' nagyobb károkat rövid ideig meg-akadályoztatják és tartóztatják, (ezek is

gyakorta elkerülhetetlenül szük-
ségek és hasznosak) de a' Rosz-
nak vad gyökere mindenkör benn
marad, és rövid időn egy vad
veszsző helyett, több nevelkedik,
és a' töke (a' Község) fzenved
mindenkör ez által. Hogy a' Rosz
mind gyökereftül együtt fudamen-
tomból kiirtatódjon, tehát a'
vad veszszőket lehetőképpen ha-
szonra kell fordítani, azokat a'
fa oskolai rendbe ültetni, gondjo-
kat vifelni, mefterség és szorgal-
matofság által természetek fzerént
való hasznos gyümölts-fákká ne-
velni. Illyenképpen, ugy tetfzik
nékem, lehetne és kellenék a'
Községnek illy kártékony vad
veszszőit a' jó egyet értő rendtar-
tás által olly haszonra fordítani,
hogy

hogy a' helységbéli leg jobb rend által a' rendetlenség' további káros ki-hajtásának valóban elejétvetődnek, és a' Rosz el-hárítatnék minekelötte az fel-növe, és a' Községnek fattyu ágai az Elöljáróknak szorgalmatosságok és egyengetések által, a' közönséges hasznu rendtartások által, a' Községnek javára, tellyes erejek és állapotjok szerezént lehetőképpen neveltetnék.

Talám még sem nyomtam-kü értelmemet elegendőképpen; azért gondolatomat egy példa által világositom-meg. Tegyük-fel, az Ország' Fejedelme látja a' közel lévő héjánofságát a' fáknek; legkeménnyeb parantolatot ad-ki,

hogy fákat ültessenek, és az ültetteket meg-kéméljék, hogy a' szükségnek idején korán eleje vétetődjék: látja a' Parafztnak jó állapotját olly igen károsító következésit a' gyermekek' rossz nevelésinek; hogy a' Parafzt gyermekeit jobban nevelje, jobb iskolai rendtartások tétetnek, és a' Parafztnak keménnyen meg-parantsoltatik, hogy azokkal hafz-nosan éljen gyermekeinek javokra, és gyermekeit meg-ne házasítsa, miglen azok a' szükséges iskolai és Elöljáróknak bizonyítá-fokat elegendőképpen meg-nem mutathatják, hogy ők, mintegy alkalmas tagjai az ő Polgári tárfainak számba bé-vétethet-nék, Ezek az egész Országban

két jó, igaz, hasznos közönséges Fejedelmi rendelések, mellyek nélkül a' leg jobb szándéku természet- és erköltsbéli Palántálók- nak és Nevelőknek minden fázadófokbul kevés vagy semmi sem lesz. De a' helységbéli regula ezt az hasznos Fejedelmi rendelt a' Faluban miképpen erősítheti- meg elegendőképpen, hol a' Paraszt a' Fejedelemnek leg jobb szándékát a' fa-ültetés- és az iskola jobbitásnak ujj rendei eránt meg-nem esméri; a' fa hejánofságának a' mint is a' roz nevelésnek öregbedő ártalmas következt érti ugyan, de nem látja; a' jobb nevelésről niuts tudománya. Itt, ugy gondolom, hozzá kell adni magát a' helységbéli Re-

gulának, és a' helységnek szükölködése fzerént ezt vagy más hasonló rendelést tenni. Minekelötte a' Fiu házafodik, vagy a' Leány férjhez megy, és kezét fog, három Elöljáróknak jelenlétekben az oskolai - a' mint is az Uraságtól - vagy annak falubéli Tisztjé-
 tül való bizonytságot mutasson-elö. Ha az Fiu, tehát bizonytsági megmutatásák, hogy ö a' falufi oskolában a' tudományokat mind addig gyakorlotta, miglen alkalmasnak esmértetett azokat használnal el-hagyni; hogy ö 6. vad és 6. fiatal gyümöls-fát faját kezeivel ültetett; hogy ezek a' fák ötöt magasságokkal meghaladták; hogy ö egy hold földet illendöképpen szántott és bevetett;

hogy

hogy 6. kévét igen jól kötött; egy boglya szénát úgy, a' mint kell, rakott; egy öl fát jól elhasogatott. Ha az Leány, tehát (Mösernek javallása szerént) 3. Nap légyen az Uraság' házánál, és ott egy darab kendert fonnyon, egy réf vásznot szűjjön (a' hol már az efféle eszközöknek kézzen kell lenni) egy üngöt varjon, 3. tál ételt főzzön, 6. kenyeret süssön. — Ha pedig ezt nem tudják, tehát az Uraságnál mind addig ingyen szolgáljanak 's dolgozzanak, míg ezt meg-nem tanulták, oltán házasodjanak.

Az illy és hasonló Köz-jót illető rendtartások által a' Fejedelmi Rendelések fel-vétnék és

emelkednek, a' leg restjeb indu-
latban is munkálódnak, és fel-
indítják a' buzgóságot, hogy azt
magánoffan is követik, a' mi kö-
zönségesen parantsoltatik.

Hogy pedig a' jó rendbe vett
Falu eránt való képzeletemet a'
kegyes Olvasónak világosan elei-
be adjam, tehát magamat köze-
leb való elő-beszéllésre kell bo-
tsáttanom.

Minden Faluban 3. már ezen
kívül is emlétett fziükséges Elöljá-
rói a' Községnek, ugy szintén a'
Vármegye-vagy Uraság' Tisztje,
a' Pap és Biró legyenek kötele-
sek e' következő 4. Fő-fziükséges
dolgokat a' Regulamentum által
fen-tartani.

Első

Első Fő - szükséges dolog : Az uttzáknak, utaknak, nyilván való és magános épületeknek és földeknek a' le-írott Rajzolat fzerént lehető kép-való hafznos gazdaságbéli el-osztása.

Második Fő - szükséges dolog : Szükséges tanítása a' Parafztnak, hogy a' falusi Rendtartás által, jó állapotjának minden részei előmozdittassanak.

Harmadik Fő - szükséges dolog : Az ujj Regulamentumnak politikabéli bé-hozása.

Negyedik Fő - szükséges dolog : Az ezen Regulamentummal egybe kaptfolandó Maximáknak és következéseknak regulázása.

Első Fő - szükséges dolog.

Az utszáknak, utaknak, nyilván-
való és magános épületeknek és
földeknek a' le-rajzolt Plánum
szerént lehetőképpen való
hasznos el-intézése.

I. **A** Falunak helye : Itt lehe-
tőképpen arra kell néz-
ni, hogy a' meg-szállandó Falu
valamennyire dombos helyen épül-
jön, hogy a' rossz gőz a' Lakó-
foknak egészségeket meg-ne vesz-
tegeffe. A' tiszta Levegő - ég és
tiszta Viz az egészségnek meg-tar-
tására igen sokat használ. Az is
igen hasznos, ha a' Helység a'
viz-áradástul nem fél. Ha lehet-
séges, tehát a' közel lévő folyó-

viz

viz igen fokot használ a' Falunak gyarapodásában; ha pedig ez helyet nem lenne, tehát leg inkább azon kell lenni, hogy a' Helység, a' mennyire lehetséges a' térségnek közepette álljon. A' gazdasági fudamentumokat erre való nézve elő-hozni, felettébb való lenne.

2. *Az el-öszítés maga.*: Itt a' Lakófoknak könnyüségekre kell tekinteni. Az utzák finorral kimerítettvén szélesek, és mindenik felül fákkal bé-ültetve legyenek, hogy a' történendő tűz ellen mindenkor oltalomul szolgáljanak. Az épületeket úgy kell fel-állítani, hogy két fő épületek sohol se érjenek öszve, hanem egymástól

távol legyenek. A' kutak a' mennyire lehet több gazdának is közönségesé tétessenek, kik azoknak készitési- és fen-tartási eránt egyenlő fejedelemmel legyenek. Minden Gazdának a' kertje a' házá-
nál legyen; még a' szántó-földet, és rétet is, a' mennyire lehet a' házhoz közel ejtsék. A' legeltető-hely úgy osztásék - el, hogy a' rétet és legeltető-helyet gyakorta meg-lehesse változtatni, hogy a' füveknek jó nemei el-ne veszfzenek. Hasonlítson az ember ahoz, a' mi az 5. dik okban a' legeltető-hely felől monda ott,

MAGYARÁZATJA.

A' Rajzolatban elő - forduló szá-
maknak.

1. Szám. Utszák, mellyek a'
Falut külömbféle lakások-
ra, a' térséget pedig 12. ré-
szekre osztják. Az utzáknak
széle leg - aláb' 13. öl, ha pe-
dig lehetséges a' fő utza 20.
vagy 24. ölnyi légyen.

2. 2. 2. Szántó - föld, rét és
marha - legeltelő - hely. Lásd a'
harmadik emlékeztetést.

3. 3. Uraságnak és a' Községnek
földjei.

4. Falu - háza.

5. Notarius - háza.

6. Azon

6. Azon Község' szolgájának háza, ki egyfzersmind a' gabona-tartó-helyre is gondot vifel, mellyben esztendőnként az ó gabona az ujjal ki-tseréltetik. A' ki ujj gabonát hoz és érette ót véfzen, az fel-jegyeztetik, és annak a' történendő gabona szükségekor első jussa léfzen. Lásd a' 30. dik rendelést.

7. Az Uraság' háza; vagy ez helyett a' Vármegye' háza.

8. Az Uraság' majorja egyéb mellette lévő Uraság' épületeivel, szántó-földjeivel és rétjeivel együtt.

9. A' Templom.

10. A'

10. A' Pap' háza.

11. Az oskola - ház, a' hozzá foglalt gyakorolandó gazdaság-béli kertel. Itt nem kívánok nagy és drága épületet, tsak egy oskola kertet, mellyben az Ifjuság a' hasznos etetni-való - füvekrül, fa - és méh-nevelésrül, felyem-munkárul első oktatását — — a' zöld fák között a' tavaszi és nyári időkor a' szellős árnyékban vehetné.

12. A' szegények háza, ugy, a' mint fellyeb' a' 4. dik oknál meg-irattatott. De a' fundus! a' fundus! honnét? — Honnét veszti az ember a' naponként való alamisnát a' henyélőknek, erős

ke.

kezes lábas nap - vesztőknek ,
egészséges utza - futkozóknak ?
Ezeknek lehet kell is keresz-
tényi szines szzeretetből na-
ponként valamit félre - tenni ,
hát a' valóságos szegények-
nek tiszta szzeretetből nem ad-
hat é ember valami keveset
egy esztendőben 2. 3. vagy
leg : fellyeb' 4. szzer ? Ehez
egyedül csak valóságos embe-
ri szzeretet, értelem, figyel-
metesség [, el - tökélet kez-
det, tellyes végbe - vitel, bölts
rendelés és nem a' maga - ha-
fzon - keresés kívántatik, te-
hát itt az egész fundus. A'
naponként való alamisnának
negyedik részével az illyetén
ház bizonyára fel - készülhet ,

és a' valóságos szegények ;
 ifjak és öregek gondviseelés
 alatt vagynak. Itt az Olva-
 sónak egy kitfiny de hasznos
 irást ajánlok, melly Augsбург-
 ban ezen titulus alatt jött ki :
 Zufällige Gedanken über Zucht
 und Arbeitshäuser. u. s. w.

13. A' falusi Barbélynak háza.

14. Az Isputály. Bizonyára egy
 Falunak sem kellenék Ispu-
 tály nélkül lenni. Melly nyo-
 morultan viselik gondjokat a'
 betegeknek kivált a' mezei
 munkának idejekor. Egy a'
 kettő közül : vagy a' beteg-
 nek vagy a' mezei dolognak
 kell miatta szenvedni. A'
 betegek' házának Planumját

nem szükség le - rajzolni.
 Ö Felsége Második Katharina
 Mofzka Tzárné ezt némelly
 parantsolatjaiban igen szépen
 le - irta. Való, hogy azon
 Planum hofzszas és a' mi Ma-
 gyar faluinkban drága lenne,
 de tsak azt, a' mi nékünk
 szükséges és hafznos, belöle
 ki-kölsönözzük, tehát meg-
 vagon a' Betegek' házának
 Planumja, melly minden igaz
 emberi-barátnak segítségét és
 gyámolítását meg-érdemli, és
 bizonyára az ujj Falunak be-
 tsületére, fegedelmére, vigafz-
 talására és ajánlására szolgál.

15. A' Mézfárszék.

16. Tsapfszék vagy Vendégfogadó,

17. A'

17. A' falusi Gazdáknak házaik
 A' Rajzolatban tsak egész- és
 némelly kevés fél-helyeseket
 vettem. Azt vévén tekintet-
 be, hogy az ujj Colonisták
 nem tehetők több Seffiok-
 kal birni; am' Romai bizo-
 nyára gazdaságbéli Köz-mon-
 dásrul - is meg - emlékeztem :
Modicum Colito! Az ujj meg-
 szállott Parafztnak eleinten
 kevés föld kell; idővel több-
 re leszűz szüksége, kivált ha
 fiaí lesznek, és a' szántó-föl-
 deket köztök meg - osztani
 kellek; azután drága a' jó
 tanáts. Tegyük-fel: Öt fiai
 vagynak, és tsak egy fél Sef-
 fioja, mint osztja ezt-fel? Az
 én regulát nem szabó gondos

látom ez volna : ha lehetséges, leg - alább' némelly földet úgy kellenék mérni, hogy az idővel a' többinek öszvekeveredése nélkül meg-hozzszabbíttathatnék és szélesíttethetnék, ha azt a' Parasztnak szükölködései kívánják.

18. Istállók, pajták és egyéb mellette lévő épületek.

19. A' szükséges és mindenik Faluban (valamig a' Városok olly távol fekszenek) a' nélkül lehetetlen Mester-embereknek házak, úgy mint :
Mészáros, Molnár, Kovács,
Bognár, Kötéljártó, Szabó,
Varga, Tzizmazia, Takács,

Ko-

Kosár-tfináló, Üveges, Tégla-égető, Kö-mives, Áts, Ház-fedő. Ide számlálok főképpen egy kertészt; ennek az embernek kellenék mindenféle ifju fákat, kivált szederfákat nevelni, külömbféle kerti gyümöltsöket teremteni, hogy az ujj Lakókat azzal meg-gazdagítaná, egyedül csak a' kerti dologban kellenék néki munkálódni, hogy a' Parasztnak a' töbnyire még igen esméretlen fortélyt és fundamentomot az ültetésnél, metszésnél meg-mutassa, és a' szederj-fával, a' mint is más fákkal és külső Országi hasznos termésekkel való bánást vélek meg-esmértesse. Ez az

Ember még a' gyakorolandó gazdaságbéli kertben - is segítségére lehetne az Oskola - mestereknek.

A' Pásztoroknak, Nappali 's éjjeli vigyázóknak (*Wachter*) Sirásóknak, Harangozó és más efféle embereknek, kik magokat a' szántásnak és mezeidolognak fokáig - tartóságában nem avathatják, vagy más nagyobb' gazdáknál - is kézi munkájok által kenyereket nem kereshetik, lehetne az én ítéletem szerént, a' házakhoz közel egynéhány holdnyi kerti földet, kendernek, lennek, kukoritzának, dohánynak, káposztának ki mérni, hogy

hogy az ő feleségek és gyermekek naponként munkálódásokat találják, és ha a' Gazda valahol dolgozik, ők fehenyéljenek, a' kenyeret othon ingyen ne egyék, és az udvar körül a' minden napi szükség véget egy pár marhátskát is tarthassanak. Az efféle emberek által lehetne az ujj meg-fzállandó faluban az iftállóbeli eledelt legelsőben bé-hozni és elő-mozdítani, és ugyan e' lenne a' legnagyobb fortély, mellyet ezek a' szegény emberek a' Magyar Hazának okozhatnának, melyek egyébként csak valamennyire vagyonosoknak-is naponként terhekre vagynak.

Burgundiai és más répa nem kíván olly tágas földet, és a' gyakorolandó gazdaságbéli Oskolában bizonyára mind az Ifjak mind az Öregek majd jó kedvel meg-tanulnák az illetén főzelékes füveket saját haznokra teremteni. Sőt illy reménységben élek, hogy az iftállóbeli eledel a' jó rendbe vett Faluban fokkal előbbé-hozattathatik mint másutt; miért? A' Paraszt' feleségének kezénél vagyon a' kert; a' káposzta 's répa, főzni való zöldség — az ajtaja előtt. Az illetén szép tápláló füveket nem kell néki egy mér-földnyire keresni, és nagy fáradsággal öszve hordani. És

ha marhája 's borjuja ezt az istállóban vagy kétfzer megkóftolta, valóban keveset kívánkoznak a' meleg legeltető helynek száraz-füvére, 's inkább az istállóban maradnak, ha tudják, hogy oda haza kertbéli fzelid füvel tápláltatnak. Ezt itt a' maga helyén akartam elő-hozni, hogy azon közben - vetéseknek, mellyeket olly fokszor kell hallanom, ellent-tegyek; hol vegyen az ember tehát kövér marhát, hogy ha a' pufztákat ujj Lakofokkal meg - fzállítják? Erre így felelek: Az istállóbul, a' mellyben az istállói eledelt gyakorolják. Az én időmben le - vágatott

egy ifjállóban hizlalt ökör Nüf-
rembergában, melly 17. má-
sát nyomott; illy nehezet még
az egész Magyar Országi pufz-
tákon 's legeltető helyeken
sem láttam.

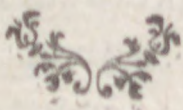
20. A' házzal és udvarral egybe
foglalt kertek.

21. A' kutak a' háznál és a' me-
zön.

Miért én ezt így és nem más-
képpen osztottam - bé? Ez nem
azért esett, mintha én ezt éppen
leg jobbnak tartanám. A' Planum-
nak rajzolatjakor egy ujj meg-
szállandó pufztát forgattam sze-
mem előtt, mivel tudom hogy egy
pufztán az ujj Falunak rendbe-

vevéfe fokkal kevessebb' nehézség-
 re 's akadályra vagyon ki-tétet-
 ve, mint valami régi Faluban,
 hol már a' rendetlenség mélyen
 gyökeret vert. Ha az ember idő-
 vel a' rendbe-vett Falunak hafz-
 nait tapasztalásbul esmérni tanul-
 ja, tehát még talám olly nagy ne-
 hézségek által sem engedi magát
 hátra tartóztatni, és a' régi hely-
 ségekben is leg aláb annyit tészen,
 a' mennyit tenni lehet. Hogy pe-
 dig én a' Planumnak rajzolatja,
 kor azon tartományban, a' melly-
 ben vagyok, lakó Parasztnak
 helységbéli környül-álló-dolgai-
 kat és kiváltképpen való szüksé-
 geiket vettem tekintetbe, az vi-
 lágofan ki-tetszik az öfzve-ha-
 sonlításbul, mellyet én utoljára

fogok helyheztenni. Egy szóval csak azt kell most is mondanom, hogy a' Parasztnak gyarapodására való leg jobb ki-gondolt javallásoknak mindenkor a' helységbéli környül-állásokból kell származni, és azokat a' Parasztnak szükségeihez jól alkalmaztatni, így tehát a' környül-állásoknak és a' szükségeknek változási szerént a' Földes-Uraságnak hasznos rendelkezései által meg-máfoltassanak, jobbittassanak és tökéletesebbé tétessenek.

Második FŐ szükséges dolog.

Szükséges tanítása a' Parasztnak,
 hogy a' falusi rendtartás által, jó
 állapotjának minden részei
 elő- - mozdíttassanak.

Mivel azt nem várhatni, hogy
 a' Paraszt maga magát rend-
 be - vegye, és az ő munkálkodá-
 sának folyamatját úgy intézze,
 hogy önnön magának, a' mint is
 a' Községnek javában mindenkor
 munkálodjon; mint akar és mint
 tud az olly ember, ki kötelelsé-
 gét, mint gazda és társaságnak
 tagja még ingyen sem esmérí, ki
 a' munkálódás határazatját, mel-
 lyet néki a' természet és a' vilá-
 gi, tudomány rendelt, által - nem
 látja; mint akarja és mint tudja

ő azon kötelefségeket tellyesíteni,
és miképpen akar ebben az egész
határozatban munkálódó lenni?

Miképpen akarja az 1783.
esztendőben választott falufi Biró
azon parantsolatokat és rendelé-
feket fel-jegyezni, és az ő fel-
jegyzéseit tiztsége szzerént követ-
ni, a' mellyek 83. dik esztendő
előtt hirdettettek, és mellyeket ő
soha sem hallott, vagy leg aláb'
nem értett, és azt sem tudja,
hogy azok még meg-vannak é?

Hogy tehát a' Paraszti ezen
néki olly igen szükséges és hafz-
nos értelemre segittessék, szüksé-
ges volna, hogy némelly bizonyos
napok az esztendőben (talám a'

ren-

rendelt innepek , különös okokból , leg alkalmatosabbak lennének arra) rendeltetnének , melyeken e' következendők vitetnének . végbe .

Először : A' Községnek Előjárói és Vénei a' Vármegye - és Uraság' Tisztjeivel egyetemben a' Falu - házatul a' Templomba menének , és a' Királyi parantsolatot rövideden ki - huzván , a' Vármegye - és Uraság' rendeléseit a' Falusi - rendtartással együtt magokkal vinnék . Ezt a' Község' Protocolmját a' Biró az Oltárra tenné .

Meg - jegyzés : Az ebbéli ki - huzásnál főképpen a' Községnek javára kell tekinteni , hogy azon

ren-

rendelések, mellyek a' Községnek, az Uraságnak, és a' Falvának javára leg inkább tzeolznak; főkéllentes értelemben hozattaffának - elő: P. O. Ebben a' tartományban a' mellyben én lakom, é következő Királyi - rendelések lennének főképpen szükségesek: Az erdőknek, hársfáknak, a' mint is más szaporán nevelkedő fáknak ültetésirül, a' főzni-való-zöldségeknek palántálásirul; a' tselédnek jó rendben való tartásokról; a' hofszantartó lakodalombéli - torbéli - paszitabéli dobzódásoknak el-törlésokrül; a' koldulásnak el-távoztatásáról; a' tüzet illető rendelésokrül és vízi fetskendőkörül; a' marha-dögrül és annak okozásáról; jobb Bábáknak

és alkalmatosabb falusi Barbélyok
nak tételekrül; illetén és más
Köz - haszonra tzielzó rendelések-
rül és intézetekrül a' Parafztnak
semmi képzelése fintsen; azt gon-
dolja, ez tsak a' lajha nagy U-
raknak haszontalan fondorlozat-
jok, kiknek egyéb dolgok fints,
hanem tsak hogy a' szegény Pa-
rafztokat fanyargafsák. És kitso-
da az, ki öket jobban tanítsa?
Ki alkalmatos arra? Ki hivatta-
tott arra? Kitfoda más, mint a'
falusi Pap és Mester? És ha a'
Parafzt jobban nem taníttatik, ha
örömmel követheti - é a' néki adott
rendeléseket? Ha lehet é jó hiv-
séges Jobbágy és egy hasznos tag-
ja az emberi tárfaságnak? És ha

Ő nem az, tehát mitfoda házigazda? mitfoda kerefztény?

Plátó már annyira megvilágosodott, hogy azt szükséges volna Bévezetőül a' törvények eleibe tenni, mellyben nem tsak az Igazság, hanem annak hafzna is a' leg nagyobb világosságra tétetnék. Lásd: Sonnenfels (Herrn v.) Grundsätze der Polizei 1. Th. S. 46. A' 'Sido-Község igazgató törvények mái napig is fennállnak a' Kerefztény Bibliában, ámbar kötelező erejek nints-is nekik, de hát hol vagyon megírva a' Kerefztény Község-igazgatásnak törvényre? és miképpen tarthatja magát az ő kötelező ereje? — —

Másodszor : A' tanításnak fundamentoma , mellyrül a' falusi Pap a' rendelt napokon predikáljon , olly szabad igébül vétetődjék fel , hogy az igen közönséges és gyakorlott értelemmel menjen végbe , melly által a' Parasztoknak előre képzített hamis vélekedések el-mellőztettség , ellenben pedig a' rendeléseknek szükséges voltokrul , illendőségekrül , igazságokról és használatjokról taníttassanak és nyilvánosságosíttassanak , mellyek nekik most a' reggeli és dellyesti órákban a' Mester vagy Notarius által érthetőképben elő-olvasztassanak. A' Kinabéliek ebben már régulta például járultak előnkbe. Az ő Mondorinusok és Előljárájok predikátziok által

minden éftendőben kétfzer mágyarazzák és benne meg-erősítik a' polgári erköltsöt és a' jó rendnek törvényét. Lásd. *M. du Halde.*

A' Predikátzioknak a' tárgyok és Textufok rész-szerént ezek 's ezekhez hasonlók lehetnek: A' leg jobb törvények sem munkálódnak ingyen is annyi jót, mint a' jó rendelések. — Miképpen az ezerféle nyomoruság a' jó rendtartás által ha el-nem hárítottatik is, de még is meg-kisfebbítettik. — Midön egyszer az oltalmazandó rendelések meg-tétettek, tehát azoknak a' szükség' törvényeivel, mellyek alá természet szerént vetettünk, egyenlő munkálódások

vagyön. — A' Hazának szerezésérül vagy az ugy nevezett Patriotismusrol. — Minő jó állapota vagyön a' Parasztnak, midön ő valamely jó Elöljárónak oltalma alatt tsendes és nyugodalmas életet viselhet? — Mérges kuffejei az olly káros hijábanvalóságának: A' nagy Urak tsak a' Parasztnak fanyarusági. — Mellyik a' leg bizodalmasabb' ut és mód, melly által nyugodalmas életet nyerhetni? — A' jó rendbe vett Falunak szép tekintete. — A' jó rendbe vett Falunak jó állapotja. — Nem jó ott lakni, a' melly Országban vagy Faluban rendetlenség uralkodik. — A' szép rendbe intézett háznak ékes tekintete. — Az egyenes erköltsü

Birónak tisztes tekintete. — A' jó és hiv Polgárnak képe. — A' derék Házi - gazdának képe, ki az ő házi-tselédjeit jól igazgatni tudja. — A' derék Házi-gazda-fzornynak képe. — A' jó Atyának képe, ki az ő gyermekeit jól neveli. — Az oskolák az Országnek palánta kertjei, vagy legalább azoknak kellenék lenni. — Más oskolai predikátziok. — A' derék falusi Parafztnak képe. — A' jó fzorgalmatos hiv Szolga. — A' jó fzorgalmatos hiv Szolgálóleány. — A' Tselédeknek rendtartásáról. — A' Községnek javáról. — A' Köz - jó miképpen mozdittafsék-elő? — Ezen közmondásnak képtelensége: Hadd legyen minden, a' mint vagyom,

mert

mert az ember a' Világot jobbá
 nem teheti, mint most. — Az
 illendőségrül, igazságrul, és más
 polgári erköltsökrül. — A' kár-
 tékonyságrul. — Minden ember-
 nek rende-'s hivataljabéli mun-
 kálódásárul. — Ki-ki magát az ő
 erejének mértéke szzerént alkalma-
 tofsá tegye az ő munkálkodására
 és kötelefségére, és azután magát
 olly hasznosnak lenni keressé, a'
 mint tsak lehet. — Mivel tarto-
 zik egyik szomszéd a' másíknak?
 — A' Parasztt embernek hibáirul.
 — A' Paraszttoknak babonáságok-
 ról. — Minő jó dolgok lenne a'
 Paraszttoknak, ha a' tanátfolást
 és segitséget fel-akarnák venni!
 — Mellyek a' Paraszttoknál a' kü-
 lömbféle nyomoruságoknak okai?

— Mint lehet a' fzegényeknek leg jobban fegíteni? — A' nyilvánvaló fzegényeknek el-intézéfekrül. — A' Tutoroknak Kötelességekrül. — Mivel tartozik a' Község az atya - 's anya nélkülváló árváknak? — A' Parasztnép között való betegségeknek közönséges okokrul. — A' Parasztnép egétségének meg-tartásárul való gondoskodásrul. — A' méltatlan Orvofoktól való meg-menedésrül. — Mennyire vagyonszüksége a' Községnek a' jó Pásztorra? — A' gorombaságrul és tisztelségrül. — Mennyire igaz és hamis, az a' Közmondás: Az Isten kárt és szerentsétlenséget bocsátott reám? — Az embereknek az Isten-termélfzet-idő-és Elöljarok

ellen való hafzontalan panaszolá-
kodások. — Mint kell és lehet
a' Parafzt-népet a' reftségtül, pa-
zarláftul és babonaságtul el-fzok-
tatni? — Mint lehet a' Parafzto-
kat a' fzorgalmatofságra, gazdál-
kodásra, deliségre fzoktatni? —
A' józan éfzfzel való igazán élés-
rül. — A' betegnél való gond-
vifelésrül. — A' fáknak ülteté-
sérül. — Honnét jön az, hogy
fzokfzor a' leg nagyob' parafzti
gazdák el-romolnak? — Mint
emelkedhetnek - fel a' fzegény pa-
rafzt-gazdák? — Azoknak nagy
vétkek, kik az ő gyermekei-és
házi tselédjeirül nem gondoskod-
nak. — A' bor italtul követke-
ző nagy kárról a' Parafztok kö-
zött. — A' házaflak közt való bé-

kefégrül. — Az adásban és ve-
 vésben való tsalárdság ellen. —
 A' Parafztoknak rosz szokások
 ellen, hogy minden kitfinységért
 szidkozodnak 's eszküfznek. —
 Az oktalan állatokhoz való kö-
 nyörületélségrül. — Az idegen
 vallásbéliekkel való jó egygye-
 ségrül. — A' játék ellen. — A'
 tulajdon bozfzú - állásnak fen-
 tékjérül. — Azon nagy ufora el-
 len, mellyet a' Gazdagok alat-
 tomban a' szegényektül ki-'sarol-
 nak. — A' szokásban való tu-
 lajdonság ellen. — Az Afzfzonyok-
 nak alattomban való lopások el-
 len. — s. a. t. — —

Kérdés. Hol találunk *Textust*
 és *Materiát* ennek a' tudomány-
 nak

nak ki-dolgozására? *Felelet:* Valamig Salamonnak gyönyörűséges példa beszédjeit, prédikátori könyveit és ama' jámbor házi tanító Siráknak könyveit olvassuk, mind addig nem kell félnünk a' Textus és Materia eránt.

Ezt a' Materiát bé-hozhatják, és az ő halgatóinak elő-olvashatják mindennemű vallásbéli Predikátorok az ő predikátziojokban akadály nélkül.

Harmadszor: Ugyan ezen a' Napon tanátskozzanak a' Vármegye-és Uraság' Tisztjei a' Pappal, Meesterrel, Biróval és a' Községnek más Elöljáróival, hogy a' Községnek jó állapotja miképpen elő-mozdításék, a' rendtartás fenn

tartásuk, illetlenségek el - hártá-
stáznak, és a' közelitő gonofznak,
mint lehessen eleit - venni? Ezen
tanátskozásnál kinek - kinek sza-
bad legyen (kell - is) gondolatját
meg - fontolva és illendő itélettel
ki - nyilatkoztatni. Ha olly dol-
gok jönnek - elő, mellyek a' Köz-
séget igen illetik, tehát a' fellyül
haladó gondolat éppen mindjárt
fel - ne vételsék 's ne engedtsék,
hanem az (ha egyébként az idő
és környül - álló - dolgok engedik)
a' leg közeleb' rendelendő napig
halasztásuk, illendőképven meg-
vizgáltásuk, minden ellenvetések
meg - halgattáznak, és azután
mint valóban meg - fontolt dolog
a' Községnek javára meg - erősít-
telsék, és a' közönséges különva-

16 Falusi-rendtartásba fel-véte-
sék.

Harmadik FŐ szükséges dolog:

Az ujj Regulamentumnak politi-
cabéli bé-hozáfa.

Ezek a' bé-hozások vagy ren-
delések, mellyek, a' miné
már fellyeb emlékeztünk, a' N.
Vármegyétül és a' Földes. Uraság-
tul meg-erősítteflenek, Prediká-
tzio után a' fenn-álló Népek
(az érdemes Öregek ülhetnek)
magyarán és érthetőképpen elő-
olvasztassanak. Ezen rendelések-
nek elő-olvasásánál nem tsak a'
Parasztnak magának, hanem a'
mennyire lehet, Feleségének, fel-
fer-

terdült gyermekének és házi-tse-
lédjeinek kell jelen lenni, hogy
az elő-adandó által-hágásnál fen-
ki fe mentse magát a' *Nemtudom-*
mal.

Ezen rendelkezésnek fundamento-
mául a' Fels. Királyi parantsola-
tokat tettem annyiban, a' mennyi-
ben azok esmértségemre lettek.
A' hol pedig a' Parafztnak ez
vagy amaz szükségei eránt K. ren-
deléft nem esmértem, és én mint
Tiftség nélkül való ember az Ar-
chivumhoz nem férhettem, tehát
a' Parafztnak állapotját ugy, a'
mint is a' természetnek törvén-
nyét, és más esmértes jó és hafz-
nos rendeléseket eszemben meg-
for-

forogtattam. (*) Tsak azért kérem még egyszer a' kegyes Olvasót, hogy ezen jóra tzélzott javallásokat, a' minéműt minden egyenesen gondolkodó Hazafi az ő Hazá-

---

(*) *Ha a' munkának sokasága között valami ollyas találatnak, a' melly reménységem ellen meg-ütkezést okozna, tehát leg-aláb' szántszándékkal semmit rossz végre nem irtam. — Vajha bár az ember az egész könyvet jónak esmérné, vagy kárhoztatná, és nem a' magános ki-nyomásokot. Ha az ember a' Könyv-írónak tzélját akarja ki-nyilatkoztatni, tehát azt sehol sem találhatja-meg jobban, mint az egész munkának intezésében. — Az én tudománybeli fun-*

vájának javára tehet, mint javál-
 lafokat, és nem mint valójában
 való kívánásokat, és hatalmas
 parantsolatokat, mellyekre én va-
 lakit szorítani szándékoznék, te-
 kin-

*damentomomat nem az én bal ité-
 letem szerént, hanem a' dolognak
 természeté szerént intéztem. —
 Sok igazságokat nem lát az em-
 ber mind addig, mig meg - nem
 látta a' lántzat, melly azokat a'
 többivel öfzve kapsolja. Az em-
 ber mennél tovább 's jobban vis-
 gálja a' külömbféle környül - állá-
 sokat, annál nyilvánoságosabban
 fogja lelmi a' tudományoknak va-
 loságát. Lásd Montesquieut In
 der Vorrede zu seinem Werk
 von den Gesetzen.*

kintfen. Én csak azon dolgokat mutatom elő, mellyekre az ember az én regulát nem-szabó gondolatom fzerént az illyetén Falusi rendtartásoknál tekintene, azokat próbákkal világosítom, a' valóban-való véle-bánást leírom, és kívánok ez által az igaz Hazafiaknak alkalmatofságot adni, hogy az illyetén hasznos dologrul tovább gondolkodjanak, más tökéletesebb Falusi rendtartásokat irjanak, hogy valahára ollyas Valamit végre-vigyenek, a' melly a' Magyar Nemzetnek kiváltképpen való betsületére, a' Parasztnak gyarapodására, a' Közjónak és az Országnek virágozására, a' Földes-Uraságnak hasz-

nára, és a' Faluknak bizonyos jó állapotjokra szolgáljon.

Első Rendelés: A' Falunak' minden Lakója azon iparkodjék, minden elő-adandó alkalmatosságnál a' Köz-jót ugy elő-mozdítani, hogy ő a' Magáét a' Községnek gyarapítására örömmel és jó szívvvel fordítsa; ellenben a' kárt és sérelmet lehetőképpen el-hárítani keressé; ha pedig maga nem alkalmas ezt tenni, tehát leg-alább csak az kívántatik tőle, hogy azt mentül előb az ő Elöljárójának bé-mutassa, a' mi az ő értelme fzerént a' Községnek kárára vagy háznára eshetik. P. O. Bé-tszó marha-dög; az utakban, gátakban, hidakban, vermekben

Való károk; a' Faluban tartózkodó rosz ember, — — —

Második Rendelés: A' Vasárnapot, az Istennek 's Országbéli Elöljáróknak parantsolatjok szerént ki-kí meg-törés nélkül meg-ülje; következendöképpen a' galiba-tételtül, dombérozástul, verekedéstül, jádszástul, a' veszedelmes tántztul és részegségtül magát ki-kí mindenkor, leg kivált pedig e' szent Napon szorgalmatosan meg-oltalmazza. Az ez ellen vétők, mint a' nyilvánvaló nyugalomnak rontói, minden személy válogatás nélkül az ő vétkek szerént meg-fenyíttesse nek, és egy vagy több napokon a' Község' dolgára hajtassanak a-

zok helyett, kik ez által az ő nyugodalmakban meg-bántatodtak.

Harmadik Rendelés: A' nyilvánvaló ugy nevezett Isteni szolgálatnál vagy gyülekezethnél ki-ki szorgalmatosan meg-jelenjen, hogy ott tanuságot vegyen, miképpen keljen magát, mint a' Községnek egyik tagja, mint Jobbágy az ő hivataljában 's rendében, és mint Keresztény viselni? Hogy pedig, a' Köznép magával azt el-ne hitesse, hogy az aitatóságoknak gyakorlásiban áljon az egész Isteni tisztelet, mellyel ő az Istennek tartozik, tehát véle világosan meg kell esmértetni, hogy csak az Istennek akaratja 's parantsolatja

fzerént, az életnek hafzonra való fordításában áljon a' valóságos Isteni tífztelet. A' templombéli gyülekezet Vasárnap kétfzer, és egész héten által kedden, tsötörtökön és fzombaton tartafsék, ez pedig nyáron tsak dél előtt. Hallotti predikatziok vagy intéfek tsak a' rendkivül való halálkor és valami érdemes Embernek temetéfekor tartaffanak. Egyébként a' holt testek minden pompa, hafzontalan költség és felettéb való tzeremonia nélkül viteffenek. ki a' firba.

Meg-jegyzés: És hát még, ha a' falukban az ugy nevezett hallottifzekerek fzokásba vétetnének, valyon ez által minden fzorongató

halotti tzeremoniáknak és hafzon-
talan költségeskedéseknek nem vé-
tetnék e' eleje?

Negyedik Rendelés : A' fzemé-
lyeknek a' mint is a' Jófszágnak
Conscriptioja , minden ki - telhető
igassággal menjen - végbe. Ki va-
lami hamifságban meg - tapafzta-
tatik , hogy az fzántfzándékkal
valamit el - halgatott légyen , te-
hát az el - halgatott Jófság a' Sze-
gények' házára fordittafsék.

Ötödik Rendelés : A' Tifzteknek
és Elöljáróknak tellyes kötelefsé-
gek légyen , hogy meg - tsorbítha-
tatlan hűséggel és buzgósággal az
Orfság' Fejedelmének N. Várme-
gyének , Földes Uraságnak , a'

Község⁹ javának, kéz akarattal, igazsággal, és a' Köz-néphez való emberi fzeretettel, okos engedelmelességgel, de minden lajha gondatlanság nélkül, a' Köz-jóra tzélzó mindenkori figyelmetellességgel igyekezzenek hivatalbéli kötelelességeket bé-telleyesíteni; kíváltképpen pedig arra vigyázzanak, hogy a' bé-hozott Falufirendtartást a' Községben mindenek jól és tsorbíthatatlanul megtartsák.

Hatodik Rendelés: Az olly személy soha se nyerjen tisztellességes hivatalt, ki magát az el-követett nyilvánvaló gyalázatos tselekedet által, rozz maga-viselet, hűségtelesség, részegeskedés ál-

tal s. a. t. rosz hir' 's névbe ke-
verte,

Hetedik Rendelés: Az Istennek,
a' Felsőségnek, Szülőknek, és
Elöljáróknak minden szóval 's
tselekedettel tellyes tisztetség és
engedelmesség meg - adásék min-
denkor. A' mi Vasárnap a' Fel-
sőségnek parantsolatjára az ajtó
előtt a' Notarius, vagy a' Predi-
káló székből a' Pap által hirdet-
tetik, azt fenki fe mérészellye meg-
gátolni, roszul magyarázni, vagy
belöle tsufot üzni, annál is in-
kább azt Szitok vagy gyalázó
szók által meg betstelenétteni. Ha
valaki ebben meg - tapasztaltatik
tehát az tartozik a' parantsolatot
kétszerte vagy háromszorta, is
vég-

végbe - vinni, hogy azután szabad nyelvét jobban meg - zabolázza.

Nyolctzadik Rendelés: Községbéli dolgok mindenkor a' Falu - házánál, Templombéli a' Templomban vagy a' Pap házánál, oskolabéli dolgok az oskolában az ehez tartozandóknak jelen léteekben szolgáltatassanak - ki. A' mi pedig miképpen, miért éppen úgy, és az nem máskép' végeződött mindenkor a' Kötség - Templom - és Oskola' könyvéből - világossan és elegendőképpen föl jegyeztessék, és a' jelen valóktul alája irattassék.

Kilencedik Rendelés: Semmi némi Házi - gazdának ne légyen szabad a' Felsőségnek, és Elöl - já-

róknak tudások 's akarattyok nélkül valamely Lakót, Atyafit, Szolgát, avagy Szolgálót, vagy ha az Attya, Anyja vagy testvére volna is házába bé-fogadni. Leg alább érkezésének egy órája után köteleztetik bé-jelenteni minden idegent a' Község' házánál, a' hol a' Község gazdája a' Notariusfal egygyütt a' Birónak jelen nemlétében a' passust meg vizsgálják, az idegen Személyt véle lévő marháival jófzágát is úgy, a' mint járatbéli okát írva feljegyezzék, és ha valamely gyanós tapasztaltatnék, azt azontul fellyebb köll jelenteni, hogy semmi tekergő, fzőkevény, és más roszfzaságu ember a' faluban tartózkodását ne keresse, ne is találja.

Tizedik Rendelés: Semmi némi Házi-gazda se mérézellyen a' szolgáknak nagyobb fizetést ígérni, mint az a' Felsőségűl elő-iratattva vagyon. Ez a' fizetés a' falú-házánál bé-irattatik. Minden dobzódó napok meg-szünnék a' szolgálatnak meg-változásakor. Az ígért nagyobb bérnek meg-tartása eránt való panasz, olyanképpen igazittatik-el, hogy az, a' kire panasz vagyon, és a' ki panaszt tett, ha ez eránt a' valóság ki sül, a' szabott fizetésen fellyül valót a' szegények-házának számára tegyék le.

Tizen egygyedik Rendelés: Semmi némi Házi-gazdának sem szabad valamely szolgát, vagy szolgá-

lót,

lót, vagy Lakót, úgy Mester-embereknek legényt fel venni, minek előtte amaz passzusát törvényesen meg-nem vizsgálhatta legyen. Ellenben szolgálatból febotsáttasék fenki is-el, minek előtte az el-váló vagy el botsátó levélben a' jó és rosz maga vifelet igazán és hűségesen fel nem jegyeztetik. Ezért a' levélért (erköltsbéli levél) mellyet minden szolgálatbéli változáskor kell váltani, ne legyen szabad két garasnál többet fizetni. Egy garas-a' Notariusé, a' máfik pedig a' szegények házáé.

Meg-jegyzése Sonnenfels Ur-
nak. (*) De ez az el való levél
nem hogy tsak tsupa izokásbéli
eszköz légyen, hanem az a' tse-
lédnek valóságos érdeme, jó avagy
rosz maga vifelete fzerént adat-
tásék ki. Ha a' rossz vifelet ben-
ne fel jegyeztetik, és el-váló-le-
vél nélkül senkinek sem izabad
tselédet fogadni, tehát igen izük-
séges lesz a' jó vifelet az olly
tselédnek a' ki elő akar menni.

Tizenkettödik Rendelés: Minden
tseléd leg alább 14. nappal az
esz-

(*) Sonnenfels Grundsätze der Posi-
tiven Wissenschaften 1. Theil.
S. 172. 173.

esztendeje előtt mondja - fel a' szolgálatyát; mihelyt ez meg lett, és nem előbb, szabadságában legyen az üres szolgálatott az Intelligenz - táblára fel jegyeztetni, és mindenik gazdának szabad az után, az illy tselédet fel - venni, mi nek utánna magavifeletét ki - támlta legyen.

Meg jegyzés. Hogy az Intelligenz - tábla a' Községnek javára és az oskolának hasznára miképpen hozzattatthatnék - bé, ki - tet - tzik a' könyvnek átollyuhoz ragasztott táblából.

Tizen harmadik Rendelés: A' nap - számbéli fizetés ebben a' fáluban nem a' régi szoláfs szerént

3. 4. 5. vagy 6. garaffal, hanem a' dolognak könnyü vagy nehéz mivolta fzerént, és napnak hofzfa, vagy a' dologra fordéttandó óráknak fzaamok fzerént rendeltésék. Egy krajtzár, 2. pénz, leg fellyebb 1. poltura 1. órára még a' leg nagyobb dologért is elég, kivált ha a' munkás e'-mellet ételt is kap.

Tizen negyedik Rendelés: Mindenik Házi-gazda köteles házi tselédjére, és lakójára vigyázó fzemmel lenni, hogy azoknak tellyes magok - vifelete minémü? Hogy keretik éltek - táplálását? Miben munkálkodnak? Kikkel barátoknak? ha éjtzaka oda haza vannak? Ha allatomban gyanus járások

fok nintse? Vagy más szabadságtalan dologban nem avatkoznak? Mihelyt illyest a' maga vagy szomszédjának házában észre veszi, tehát tartozik azt azonnal bejelenteni, hogy időnek előtte a' nevelkedő rofznak eleje-vétetődjék, és magátul meg semmiséttessék. P. O. Észre-vefzen a' maga' vagy a' szomszédjának házában olly embereket, kik nem dolgoznak, és még is ki tesznek magokért, esznek, isznak, dobzódnak, és éjtszaka öfzve gyülekeznek — tehát ideje azt megjelenteni, hogy a' Biró valami bizonyos vigyázót állitson, ki az illyetén gyanus embereknek minden lépe-nyomára szoroffan vigyázzon, és hogy az illyetén rofz ember a'

véteknek ösvényérül el - téríttesék, minek előtte a' zurzavarba annyira nem keveredik, hogy már ötöt belőle ki - nem lehet se - gétteni. Még egy példa! A' Házigazdának vagyon egy szolgája, ki femmi elő - állatás és fenyegetésre nem hajt, és az Iftálóban a' szalma és széna körül való do - hányozást femmiképpen el - nem akarja hagyni, sőt azt adja - elő, hogy lehetetlenség volna néki a' kedves pipátul meg - válni; inkább étel 's ital nélkül el - leszfz ideig óráig, mint fem pipa nélkül. Mit kell itt tselekedni? Hazi gazda ne várakozzék arra, még a' gondatlan szolga az iftálót fel nem gyujtotta, és azután haszontalan panaszkodik 's későn fir: nem

montam é én azt néked fok számtalanfzor, hogy mind engem, 's mind magadat fzerentsétlenné tefzed. — Nem így, hanem minnek-elötte a' fzerentsétlenség megtörténik, tehát annak elejét kell venni, és el-háríttását keresni. A' Biró és az Elöljárók megtudják az illyetén dohány-kéményt törni. Tsak 48. oráig nem kell néki enni adni, 's e-mellett nem kell hevertettni, hanem a' tűz-Cafsának számára keménnyen dolgoztattni, harmad napra dohányt kenyeret vizet eleibe tenni. Kitetzik azután hogy a' Dohány evő mellyikhez fog előbb nyulni. Így kell az olly embereket esmérettségre hozni, kik az elő-állatás által vezéreltettni és kormá-

nyoz-

nyoztattni nem akarnak. Ez többet használ, mintha ők az égés után egynehány holnapig tömlötzre zárattattnak, az után 50. páltzát kapnak, és a' fel égett falubul ámbár örökre ki - tiltattnak. Már most ideje a' ki - tiltásnak! —!

Tizen ötödik Rendelés: A' szülőknek éppen meg - kell tiltani, hogy gyermekeiket az utzán fel's alá haszontalanul futkozni ne engedjék, hanem őket othon külömbféle házi - dolgokra fordítsák, hogy henyélés és a' roz péld által el - ne romollyanak. Minden gyermek 6. Elztendő - Korában (de nem előbb) az oskolában szorgalmatossan járattassék; és ez nem tsak az édes szülőktül,

hanem a' Tutoroktul is el-mulafzt-
hatlanul - meg - kivántatik.

Meg jegyzés : Hogy pedig ez
a' rendelés végbe vitetődjék ,
tehát az olly fzüloknek és Tuto-
roknak számkra, kik a' gyerme-
keket a' meg - lett emlékeztetés
után Oskolában még sem küldik ,
a' Községnek 3. Elöl - járójátul
egy kiváltképpen való büntetés
rendeltetség, mert máskép látható
példa nélkül nehezen lehet kivá-
natos következeft várni. Némely
fzülok a' Parasztoz között az il-
lyen állapotban olyanok , mint a'
lovak és öszvérek , kiknek zabo-
lát kell a' fzüjokba vetni , ha
máskép nem akarnak.

Tizen hatodik Rendelés: Mivel a' jól el-intézett gyermek - nevelés nélkül a' Köz-embernek jó állapota lehetetlen hogy fenn állhasson, és mivel fokszor a' szülők sem tudják, hogy ezen fontos dologhoz miképpen kezdjenek, tehát egy igen közönséges és néphez illő nevelésnek módja, a' mint azt a' Paraszt meg-értheti és hasznát veheti, olvaftafsék-el minden kántor Vasárnap a' Predikáló székéből; a' Falusi - Pap az illyetén fontos nevelésbéli foglalatofságok eránt elő-adandó alkalmatofságnál az ő halgatóit arra a' módra is vezérelje, és nekik meg-mutassa, hogy az Ifjakat a' gonosztul időnek előtte el-idegenítsék, és a' jó erköltsnek való-

ságos szerezetére és tiszteletére
birják.

Tizen hetedik Rendelés: Semmi
némü Házi-gazdának sem szabad
olly szolgát, sem Mester-embernek
olly inast fel venni, ki az osko-
lai bizonyság levélét meg-nem
mutatthatja, ezt pedig annál is
inkább, mivel az ollyatén Ifjú,
ki az iskolában köteletségét tette,
és az iskolával egybe kaptsolt
gyakorlott gazdaságbéli iskolai
rendelésekben külömbféle hasznos
ujjabb értelmet vett, hasznosabb
fog néki lenni, mint más, ki
a' mindenkori utza futkozásban
mint felényire el vadult, és a'
gonofzságban-rosz szokásokban,
és igyekezetekben, meg erősödött,

és csak most változék által egy jó-
igyekezetű emberré.

Tizen nyolczadik Rendelés: Hofz-
fzan tartó lakodalom, paszita és
tor ebben a' faluban éppen meg-
szüntek és meg-tiltattak. A' La-
kodalom után való napon köteles
az Uraság' tífztje a' lakodalmas
házat egynehányszor meg-látogat-
ni, és-utánna látni. hogy ott,
vagy a' fzoyszédban ha nem dom-
béroznak é a' vendégek, és ha
ezeket ugy találja, tehát minden
személly válogatás, öregség- és
vagyonoofságra való nézve őket
a' falúházának számára harmad
napig dolgoztassa.

Tizen kilentzedik Rendelés : Ha ifjú személyek a' faluban öszve akarnak házasodni, köteleztettnek, minek előtte egy mást el jegyzik, az oskolátul a' mint is az Uraságtul vagy a' falubéli Tifztül bizonyság - tételt elő mutatni. Ha nőtelen legény, tehát azt meg kell néki mutatni, hogy a' Falufi oskolában addig járt, miglen azt hafzonnal el - hagyni meg - esmértett legyen; hogy 6. vad, 6. ifjú gyümölts fákat faját kezeivel plántált; hogy ezek a' fák öt magofságokkal meg - halladták legyen; hogy ő egy hold földet jól, a' mint illik, szántott és bé vetett; hogy ő 6. kévét tökéletesen jól kötött; egy baglya szénát, úgy, mint azt a' szél 's rosz idő,

kívánja, rakott; és egy öl fát rend szerént el-hafogatott. Ezt a' probát az Ifjak a' Faluban leg inkább az Uraság' vagy a' Község' dolgán tehetik, talám ez által a' szorgalmatofság és okofság, melly közönségesképpen az illy dolognál hibázni szokott, fel buzdittattatik, és szerentséffebben munkálodtatik, mint a' fenyegetés és büntetés által. Ha az Leány, tehát 3. nap az Uraság-vagy Faluházánál maradjon, ott az alatt egy rokkát le fonnyon, egy réf váznot szüjjön, egy üngöt varjon; háromféle ételt főzzön, 6. kenyeret süsön. Ha pedig az Ifjak ezen dolgot nem tudják, tehát az Uraság-vagy a' falu-házánál mind addig ingyen dolgozza-

nak, míg azt meg tanulták, az
után házasodjanak.

Megjegyzés: Még is meg kell
egy pár szóval jegyeznem, miért
én ebben, és más esetekben a'
dologt mint egy büntetést tanáts-
lom? Azért, mivel a' dolog a'
szorgalmatosoknak ugyan valosá-
gos örömök, de a' tunyáknak,
lajháknak, és korheleknek leg ér-
zékenyebb, de egyszersmind leg
hasznosabb büntetések; munkáló-
dik a' szorgalmatosságban, ösztönt
nyom a' túnya erőben, és mind
magának mind másnak hasznos.
Ha az Uraság' olly adakozó len-
ne, és az efféle büntetésbéli hasz-
not a' szegények' házának vagy
Kórháznak engedné, tehát ezen
olly

olly köz hasznu, és a' falunak olly szükséges épületjeinek mindenkortartó fundusa lenne; melly leg alább mind addig tartana, miglen a' galibák, korhelségek, tunyaságok - ki irtattnának, és ezek helyett rend tartás és egyenesség lépne - be. Így ofztán a' özvények - és betegek - háza eránt való más féle fundus tétel éppen nem lenne nehezekre,

Hufzadik Rendelés: Ha olly Ifjak vagy Özvegyek, kiknek jó özágok vagyon, özve házasodnak tehát a' hátra hagyott jó özág - gyermekek - és ladofságok eránt irásbéli fel tétel, vagy egyezés tfináltatásék, hogy a' történendő halál után Processusok, vetekedések, és

ellenkezések el-kerülteffenek. Az özvegyek, midön ismét meg házasodnak, köteleztetnek meg-mutatni, hogy ők alkalmasok magokat, előbbi és jövődöbéli gyermekeket el-tartani: ha ezt nem akarják, vagy nem tehetik, tehát jobb, hogy házasság nélkül el-lesznek, hogy sem mindenkori perpatvarral, veszekedéssel, és békefégtelen házasságban élnek, és az ő gondviseletlen gyermekekkel a' Községnek terhére leszenek.

Huszon egyedik Rendelés: A' helységbéli Pap mindenkör tartozik, ha olly szülök meg-halnak, kiknek gyermekei maradnak, a' Felsőségnél ezt bé-mutatni, hogy
azon-

Azontul ez eránt törvényes rende-
 lések tétetthessenek. Hogy pedig
 ez mindenkor meg-történhessen,
 tehát egy a' rokonok vagy a'
 izomszédok közül, ki a' meg-
 holtnak házbéli állopotját jól es-
 méri, a' halottat a' helységbéli
 Papnál meg-jelentse. Mivel pe-
 dig a' hátra hagyatott árvák kö-
 zönségesképpen igen roszul gond-
 viseltetnek 's neveltetnek, és
 fokszor az ő hátra maradott jus-
 fokot a' leg közelebb való testvér
 Atyafiak gyalázatosfan és égbe-
 kiáltó módon, tsalárdul el-fetsé-
 lik, tehát a' Községnek kell a'
 szülők' kötelefségeket tenni. Kö-
 vetkezendöképpen két árvák' At-
 tyát kell választani, kik még a'
 beteg szülőknek életekben, vagy
 mind-

mindjárt halálok után minden hátra
maradott jószágot a' közellebb
való Atyafinak, és a' Községből
egynehány Eskütteknek jelenlé-
tekben fél írják, és midön a' gyer-
mekek még kistfinyek és nevelet-
lenek, és semmi jó-akaró, gon-
doskodó, és az árvák' javán sziv-
bül buzgózkodó Tutort találnának,
tehát a' hátra maradott jószág
azontul el-adattasék a' többet igé-
rőnek, és a' Község a' pénze le-
hetöképpen való biztos interefre
adja, a' mellyből az árvák táp-
láltassanak; ha pedig jó lelkü Tu-
torok találtattnak, tehát ők nem
csak azoknak életek és egészségek
eránt, hanem rend-szerént való
jó keresztényi fel nevelések eránt
is szorgoskodjanak, és az Árvák-
nak

nak hátra hagyott jószágokrul minden fél esztendőben számat adjanak azon három Elöljárók' egyikének jelen-létében.

Huszon kettődik Rendelés: A' betegek, kiknek szülőjök, gyermekek vagy közelrül való attyok-fia nintsen, a' mint is a' szegény utafok, idegenek, özvegyek, és árvák, a' Községtül bé-vétettnek, és a' Falu-Ispitályában tápláltattanak. Az ő halálok után a' hátra maradott jószág az Ispitályé léfzen. Ha pedig a' megholtnak valami maradéki kerülnének elő, tehát az Ispitálynak költségeskedése helyre tétetik, a' többi pedig a' maradékoknak ki-fizette-rik. A' Templomnak ajtajára egy

kosár és egy pikfis fzegeztetik, a' mellybe a' Köz-nép az Ispitálynak számára kenyeret és pénzt tétzen. Nem külömben minden Testamentom tételnél házaságkötésnél, ház el adásnál-meg-kell emlékezni errül az Ispitályrul.

Huszon harmadik Rendelés: A' koldusok éppen nem szenvedtetnek ebben a' Faluban; ha a' Lakosok közül valamellyik szereintsétlenség által minden élelményétül megfosztatnék, tehát az a' Községnek minden tagjaitul annyira fegettetik, hogy szorgalmatos munkája által elő-mehet; ha pedig már a' dologra alkalmatlan volna, tehát a' szegények házába vétetődik bé, 's ott tápláltatik.

Akkor is, midőn valaki véletlen tűz által házat 's jószágát elveszti, ne legyen néki szabad az Országban kéregetni, mert az illyetén emberek az alamisna kéregetés mellet meg-szokják a' tunyaságot, korhelek léfznek, és az Ő fel 's alá való tsatangolások által magoknak több kárt tesznek mint sem a' Tűz által szenvedtek, és ezen kívül, az illyetén alamisna koldulásbul még igen kevés új házak építették volt fel. A' Községnek mindenik tagja, mikor a' for reá jön, segíti az illy megkárosodott lakónak a' házat s. vagy 3. nap is építeni; olly jó téteményü szivek is találtnak, kik más segedelem által való szá-
nokodásokat meg-mutatni el-nem

mulatják. Főképpen igyekezik a' Földes Uraság' az illyetén fe-
gítségből szükölködő szereztsétlen
Parasztot ingyen fával és más esz-
közzel meg-vigasztalni.

*Huszon negyedik Redelés : Az Or-
szágláftul már olly fok izben es-
méretesé tett tűzbéli rendelések
(mellyek, a' mint örömmel hallom
Sonnenfels Ur által a' faluknak
javokra ujjonnan ki-dolgoztattak)
ebben a' faluban tsorbíthatatlanul
meg-tartassanak ! hogy pedig a'
Parasztok ezt a' Rendelést jobban
fel vegyék, tehát igen szükséges
és hasznos léfzen, ha*

1. Némelly bizonyos időkbén
tűz oltásra való gyakorlások ren-
del-

feltetnének a' mellyeknél minden
 Lakos az előbb irt módra vigyáz-
 na , a' tüiz-oltó eszközzel bánni, és
 kötelességét meg- esmérni tanulná ;
 mert a' lármával , és az érthetet-
 len kiáltozással a' már nagyon
 égő tüznél keveset használhatni.
 Egy kevés gyakorlás fokkal töb-
 bet tészen a' Paráiztnál , miné-
 száz érthetetlen és leg nagyobb
 zuzavarban adandó parantsolat
 az égéskor.

2. Hogy ha egy tüiz Cassa ké-
 szítettnek , és a' házak bátorsá-
 gofsá tétetnének ; tehát az oltás-
 nál mindenik lehető- képpen ipar-
 kodnék , midön tudná, hogy a'
 kárt néki is kell szenvedni. Ez
 a' tüiz béli bátorság - tétel tsak

azokat illetné, azoknak használna, kik a' menykö-ítés vagy más eset által ártatlanul, és tulajdon magoknak gonosz okozások nélkül égnének - el. Ha ellenben a' szükség úgy hozná magával, hogy az égésnél a' szomszédnak épülete a' Köz.jóra való nézve, és hogy a' lángnak dühössége erőt ne vehessen, le-fzakasztatnék, tehát a' kárnak, vagy a' tűz Causából, vagy pedig az egész Községtől, mint egy bátorság-tétel, kell helyre állíttatni; ha egy vagy más falubéli lakónak nehezen esnék, az ő reá esendő részt pénzel fizetni, tehát az másféle segítség által is, mint kézi munka, vagy szekerezés és efféle, az új épületnél meg-történhetik.

Ellenben minden némü égés miatt
 való koldusok, vagy akár mint
 nevezteffenek is azok, ebben a'
 faluban egészen meg - tiltassanak.
 Ha pedig privilegiált koldusok jön-
 nének a' faluba, tehát a' tüz Caf-
 sábul annyi adattafsék nekik, a'
 mennyi ki - telhetik.

Huszon ötödik Rendelés: Gonosz-
 tévők, kik magokat éppen meg-
 nem akarják jobbítani, más mun-
 kásabb emberek helyett, a' gát
 és hid tfinálláshoz és árkoláshoz
 rendelteffenek, hogy a' Község
 ez illyetén rühes juhoktul meg ne
 rühesödjék, vagy ha ez sem hasz-
 nálna tehát azok a' *Tzukt* házba
 küldettefsenek.

Huszon hatodik Rendelés : Minden fontos dolgok és alkuk eskütt személyeknek jelen létebben véteszenek - elő, meg-ítélteffenek, és el-végezteffenek, az után a' Község Protocolomjába a' bizonyságoknak alája irások alatt be-iratassanak; hogy egyik a' másíknak igazságába ne keveredjék, és ilyenképpen fokféle perpatvar meghatároztafsék. Így kell minden mozduhatatlan jófzág, és tartandó jusf eránt való egygyezésnek modjávaal-is bánni; hogy leg alább ilyen képpen olly fok perpatvarnak eleje-vétetödjék, a' mellyre az alkunak homályofsága és határozatlansága olly gyakorta ad okot 's alkalmatofságot.

Megy jegyzés: Ezen törvény szerént való alkunak irásáért való fizetése nem máskép, hanem a' jószágnak, a' fáradságnak és a' papirosnak érdeme szerént menjen végbe. Ha a' Józág 50. forinton felyül nintsen, tehát elég 4. Garas; kettő az Iró-Deáknak, és kettő a' szegények házára vagy Ispitályra. Ha pedig a' jószág 100. forinton fellyül nem megy, tehát elég 8. Garas, 4. az Irónak, négy pedig a' most nevezett Közjóra.

Huszon hetedik Rendelés: Hogy a' Paraszt ugy a' pénzének kiadása eránt tökéletessen bizonyos legyen, a' mint is a' szükségte-
len Költsönözés által valamelly

idegen jószágok el-tékozlására ne vezéreltessék, mire nézve a' Falu házában egy ugy nevezett zálog-könyv tartásának; ennek egyik felén a' Parasztnak értéke 's jószága a' Conscriptio szerént jól bé-irattassék; a' másikfelén, mellyen ily titulus lehetne felyül: *Lásd, kinek költsönözöl?* A' Parasztnak minden adóssági bé-irattatnak. Itt mindenik, ki adni akar, meg-láthatja hogy kinek 's mennyit költsönözhet. A' költsönadóknak, történendő gyülekezésekkor a' be irattaknak el-perelhetetlen igazságok 's első-jussok vagy azokon felyül, kik alattomban költsönöztek, és fizetnek a' bé-írásért 1. forintul 1. krajtzárt, 2000. szotul kettőt, 3000. szotul hármát,

40tül négyet, 50tül ötöt. Ha a' summa ötvenen felyül vagyon, tehát az öt krajtzárt meg-haladó író-pénz a' szegények' vagy Ispitály Casájába megyen. A' gyülekezetkor / fizetnek az egészen meg-elégítették az Ispitály Casába 1. garast.

Ha pedig véletlenül valami hamis tsalárd találatnék, a' kálnokság és hamiság által máfokat, kivált ifju és tudatlan gyermekeket meg-tsalt legyen, ennek neve a' tsalárdoknak könyvébe iratik, és ha ez idő 's környüllévő - dolgok kíványák, a' Templom' ajtaja alatt nyilván kihirdettetik, hogy minden ember

meg-oltalmazhassa magát az illyetén tsalárd embertül.

Huszon nyolczadik Rendelés: Mind-hogy fok Parafztok vagynak kik a' szilaj és rendetlen élet által, dobzódás, részegeskedés, henyélés, adófság-tétel, bujaság által magokat, és egész házi eszközoiket, sőt még Feleségeket, gyermekeket is el-rontják, és az illy meg romlott familia azután Közönségesképpen a' Községnek terhére lépzen, tehát ezen Rosznak e' következő módon lehetne elejét-venni: Mihelyt egyik vagy másik a' közélrül való Atyafiak, rokonok, szomszédok, vagy eskütt törvénybéli személyek közül az illyetén tékozlónak rendetlen gaz-

dál:

dálkodását észre veszi, tehát azo
a' községnek ama' három Elöljáróinak bé-jelentse, kik a' dolgot
más Törvénybéli emberekkel meg-
vizsgálják, és ha azt ugy találják,
a' gazdaságát idején korán, még
belöle valami vagyon, a' Köz-bi-
rónak kezére adják. Az ő jószá-
ga három részre osztatik; egy rész
marad a' Rosz gazdának, hogy
azzal tanuljon jobban gazdálkodni,
más részt nyer a' felesége; a' har-
madik résznek, melly a' gyerme-
keknek rendeltetett, a' Község
viseli gondját, ugy hogy a' gyer-
mekeknek nevelések, és az ő juf-
fok jámbor tisztességes emberekre
bizattasék, kik a' gyermekeknek
magok viseletokrul, és jószágokrul
minden kántorban számot adjanak.

Igy a' füzölök, gyermekek, és az egész község eránt való fok rosznak eleje-vétetődik, és a' tékozló zabolán tartatik, hogy az ő fáját meg vesztegetésére, a' mint is gyermekeinek romlottságára mód ne adattafsék.

Huszon kilentzedik Rendelés: Hogy az el-vezett jószágok kevesebb fáradsággal, és költség nélkül ismét megtaláltaffanak, tehát a' fel eskütt falu kovátfa által a' házaknak numerojok fzerént egy bizonyos billeg üttetik mindenik házi és gazdaságbéli eszközökre, és marhákra. P. O. A' Falu-háza Nro. 1. gyel volna meg billeggezve, következőképpen minden valami az egész községhez tartoz-

zandó Nro. 1. gyel billegeztesék-
 meg, 's így tovább. A' ki pedig
 valami idegen billyeget magánál
 tart, vagy a' billyeget maga hatal-
 mábul meg-változtatja; a' köte-
 les, minek utánna ő ezen illet-
 lenség eránt nyilvánosságított,
 a' jószágok árát négyzerte meg-
 fizetni, mellynek egy része a' va-
 lóságos tulajdonának, más része
 a' tíz-Cafának, harmad része a'
 szegények-házának, és negyed ré-
 sze az Ispitálnak számára e fik.
 Ha pedig az illy ember másodszor-
 is mérészlene tsalárdul tselekedni,
 tehát az illy tsalfa, esztendőre,
 vagy ha a' jószág 10. forinton fe-
 lyül nintsen, rövidjeb időbéli gát-
 és árok sántzolásra, de tsak ke-
 nyéren és vizen, itéltesék, és
 egy

hétben csak kétszer legyen neki szabad húft enni. Kétség kívül nem bátorkodik harmadszor ilyen tsalárdságot elkövetni.

Harminzadik Rendelés : A' falu házához közel egy életes ház vagy *Depositorium* fog fel állittatni, mellyben a' Parafzt, ha ötöt a' fziükség nem nyomja, mindenkor gabonát, árpát, zabot, és kölest illendő áron béadhat; mellyből ismét fziükségnek idején valamennyivel nagyobb áron vehet; így a' mezei gabonának betstelen vesztegetését, és a' közelítő héjánofságot a' Községnek javára, hátra tartóztatja.

Harmintz egyedik Rendelés : A^o
 Templom, és az iskola között
 egy Intelligenz tábla készítettik,
 mellynek formáját, hasznát, és
 jövedelmét, mint mindenkor fenn
 álló iskola fundust, a' hátul hoz-
 zá foglalt táblából meg - láthatni.
 Ha a' Lakókok ennek a' Táblá-
 nak hasznát meg - látják, tehát
 kétség nélkül minden ki - telhető
 módon fognak azzal élni, és be-
 löle szokást tenni.

Harmintz kettődik Rendelés : Min-
 den Zenebona, vezedelmés tánc,
 főképpen a' nyilván való utzán
 télen, minden lakodalom, és Ka-
 rátsanyi lövöldözések, és éjtsza-
 kai lármázások nem engedettnek-
 meg, hanem az ebben vétők a'^o

a' korhelségnek mértéke fzeréne
 I. 2. 3. vagy több napi dologgal
 is büntettetnek. Verekedések ,
 rufolkodások, káromkodások, ha-
 szontalan esküvések, kézzel való
 ríttogtatások miatt a' falu vagy
 a' szegények' házánál büntetődje-
 nek - meg.

Harmintz harmadik Rendelés :
 Éjtszakai öfzve-gyűlésekre , bor-
 dély - házakra , tolvaj szállásokra
 az éjtszakai vigyázók , és az U-
 raság' hajdui nagyon gondoskod-
 janak , és a' tapasztalt illetlensé-
 gek minden halasztás nélkül meg
 fenytétsenek. A' se légyen est-
 véli harangozás után senkinek is
 szabad , hogy setét éjtszaka lám-
 pás nélkül csak az utszán által ,
 vagy

Vagy egy háztul a' másikkhoz is menjen. Dohányozni, égő gyertyával a' padlásra, vagy az Istállóba menni, dupla büntetés alatt tiltatik; a' büntető pénz a' tüz kafsába jön, és a' dolog a' szegények házánál vitetődik - végbe.

Harmintz negyedik Rendelés: Az Ország-utak a' faluban, és a' mezőn szorgalmatosán ki-jegyezettlenek. Ki az uton kívül jár, az egy pár napig az ut tfinálásra marhájjával és szekerével itéltetik.

Harmintz ötödik Rendelés: Mindennemü Pásztor mellé két gazda rendeltetésék hetenként, kik a' Pásztoroknak tsavargos utjokra 's bujdoklásokra jól vigyázzanak,

és őket ahoz tartásák, hogy a' marhákat napjában kétfzer illendöképpen meg itafsák, semmi némü Betyárt (tsavargót) kik ká tanult tolvajok szoktak lenni, nálak meg ne fzenvedjenek. Ezeknek az ide rendelt gazdáknak arrais kell nagyon vigyázni, hogy a' marha-dög honnét származik? És azt hogy lehet el-távoztatni? A' lovak és a' juhok soha se legeljenek egy helyen; a' marhákat soha se itafsák büdös potsétábul; mihelyest pedig a' dögnök jele látzik, azontul el-kell az olly marhát a' nyájbul választani, és a' Községnek költségén egy különös helyen legeltetni 's gondját viselni.

Harmintz hatodik Rendelés : Hogy azon szokásban való közben vétésnek, és bal ítéletnek, tudni il-
 lik, mint ha a' jószágoknak és
 pusztáknak meg-szállások által a'
 göböl-hizlalás hátráltatni, sőt
 végre egészfzen meg is szünni
 kelletik, eleje vétetődjék; tehát
 ennek a' falunak lakoi esztendő-
 dént egy vagy két göböl tsordáé
 meg-hizlaljanak; ha pedig az
 nékiek a' pusztának szük volta
 miatt nehezekre esnék, tehát azon
 iparkodjanak, hogy ama' hasznos
 istállóbéli táplálás által ezt a' he-
 jánoságot helyre-hozzák. Az If-
 fjuság ez eránt ösztönt és példát
 vészen a' gyakorlandó gazdaság-
 béli oskolákban. Ezt az ujj meg-
 jobbított falusi gazdaságnak

egyetlen egy fortélyát tanulni bizonyára sokkal hasznosabb a' Parafzt iffjuságnak, mint minden más oskolabéli *larefare* bolondságokat, mellyrül a' magyar valóban mondhatja, hogy azok a' parafztnak izükségeire való nézve, nem egyebek mint: *se sütni se főzni, se gyurni valótska!*

Harmintz hetedik Rendelés: Majmozó orvosok, hátán hordozó olaj-áruulók, Vásárkiáltak, kenyő fenyő banyák, kik ferdővel, és tzinóber füsttel szoktak tsábittani, és minden efféle privilegiatus, vagy nem privilegiatus Parafzt gyilkosok ebben a' faluban tsak egy óráig se szenvedteffenek, mivel az ő utállatos gyilkoló mester-

sterségeket, a' tsuda erejü orvof-
 ságnak szine alatt, keserves bün-
 pénzen adják-el; melly által szá-
 mos vigyázatlan Parasztnak vesze-
 delmes nyavalyába ejtenek, fok-
 szegény de a' Parasztnak és az ő
 tselédjének igen drága életét meg-
 rövidítenek, az országot népte-
 lenítik, és a' Parasztnak véres
 veritékkel kerestett pénzét el-
 tsalják 's lopják. A' pufztítás
 (ugymond Tiffot) mellyet ők az
 emberek közt okoznak, minden-
 kor tart, és ez által meg-mérhe-
 tetlen léfzen. Minden tudomány
 és tapasztalás nélkül valók, há-
 rom vagy négy féle orvosi eszkö-
 zökkel lévén, mellyeknek ter-
 mészeti tulajdonságok ő előttök
 éppen olly igen el. vagyon rejtet-

ve, mint a' betegségnek mi-volta,
a' mellyet gyógyítani szándékoz-
nak, melly orvofságok többnyire a'
leg erősebb természetűek, és ugyan
azért olyanok, mint a' dühös
embernek a' kezében az éles fegy-
ver, a' leg kisebb nyavalyát is
meg nehezittik, és azokat kik
egy kevesse erősebbek, éppen
meg ölik, kik magoktól meg-gyó-
gyultak volna ha őket a' Ter-
mészetre bízta volna, és még
bizonyosabban, ha jól gondjokat
viselték volna. Az után-álló ha-
ramia gyilkos a' meg oltalma-
zásra több féle alkalmatofságot ad
az Embernek, — mert vagy el-
szalad, vagy magát oltalmazza,
vagy más honnan segítségét kiált
's vár; de a' mérget adó, ki a'

betegnek bizodalját tsalja , és
ötet meg öli , száfszor veszedel-
mefsebb , és nem kevesebb bünte-
tésre méltóbb.

Harmintz nyoltzadik Rendelés :
Valahányfszor veszedelmes vagy
ragadó nyavalya tapafztaltatik a'
faluban P. O. Forró hideg , vér-
has , guga , himlő — — a' köz-
ség azontul hirt ad errül a' Vár-
megye Doctörjának , és attol ok-
tatást kíván , hogy a' népség mi-
hez tartsa magát ? Ez az oktatás
három vasárnap olvastatik - el egy-
más után a' Predikáló székbül.
A' Pap e' mellet szabad funda-
mentombul olly tanittást tészen a'
népnek , mellyben a' józan érte-
lembül , szent irásbul , és napon-

ként való tapasztalásbul a' ragadó nyavalyánál való szükséges és hasznos magaviselet közönségesen meg mutattatik. Így végre a' magyar Parasztok közül a' török *fatum*, és a' régi scitháktul maradt, és mind eddig tartott kegyetlenség ki-irratik, és a' Paraszt meg-izünik az Isten és a' gondviseles ellen panaszolkodni, midőn romlatságának és kinjának maga az oka.

Harmintz kilentzedik Rendelés:
 A' községnek - vagy a' Templomnak szántó földén való mindenféle dolog leg felyeb 6. órára rendeltessék; ha ez-el mulik, tehát minden munkások, kik a' 6. órát ki-töltötték, el-botsáttanak, és

a' mi a' dologból még hátra va-
gyon, azt azoknak kell végbe
vinni, kik vagy későn jöttek,
vagy a' 6. órát ki-nem töl-
tötték. Tsak az ember ebben
egyszer, kétszer keménnyen mu-
tassa magát, tehát minden henyé-
lök és lajha munkások faját ká-
rokon meg okofodnak, és ez után
a' dologra idejebben meg-jelennek.

Negyvenedik Rendelés: Mivel a'
kertekben és a' Földeken el-kö-
vető vakmerőségek és lopások
a' szorgalmatosságot annyira le-
nyomják, hogy azon rofzra való
nézve fokszor a' leg szorgalma-
tossabb Parasztnak-is gondolkod-
ni kell az ő erejét, idejét, és költ-
ségét a' földek mívelésére for-

dittani ; így tehát ezen illetlenségnek-háritása véget következő rend tartás vételsék-fel.

1. Ha valaki minden hivatal és törvény nélkül a' gazdájának tudása 's akaratja ellen a' szántó földön tapasztaltatik, tehát a' büntetésből két napot dolgozik kenyéren és vizen, egy nap a' föld' gazdájának hasznára, más nap pedig a' községnek, vagy dolgozóháznak számára.

2. Ha valaki a' másnak szántó földjén, kivált ha ez bé-vagyon vetve utat tfinál, az a' ki-fzabott büntetést duplán fzenvedje.

3. A' ki a' másnak gabonájában, földében, határjában, és ke-
rité,

ritésében leg kissebb kárt téfzen, ámbár az el.vétel, ki szagatás, elbontás, levetés, vagy más romlottság által történyen is, az a' fellyeb irt büntetéft háromszor szenvedje, az az 3. nap dolgozzék a' föld gazdájának, és három nap a' községnek.

4. A' ki marháját akar mi szin alatt is a' másnak vetésére, gabonájára hajtja, azon örizi, vagy reája botsátja, az olyan négy anyi büntetéft szenvedjen: öt anyit pedig, ha az kerített földön történnék; hogy pedig a' kárnak helyre tétele, akár fok, akár kevés légyen is az, a' vakmerövel mindenkor meg - esmértessék, és tetödik magátul is.

Az ebbéli rendelés eránt való hofzfzabb világofitást meg-olvas-
hatni Belső Tanátfos Urnak Schlet-
weinak iráfiban (*).

Negyven egyedik Rendelés : Az
olly emberek, kik valamelly vé-
teknek gyanuját magokra von-
fzák, vagy ha ez reájok bizonyo-
dott légyen is, nem tétetnek eb-
bül a' falubul fzaamkivetésbe; a'
fzaamkivetett gonofz tévő örül
azon, hogy olly könnyen meg fza-
badult; a' leg közeleb való falu-
ba mégyen, hol ötet fenki fem
esméri, és ott annál fzabadjab-
ban követi-el gonofz tselekedetit;
és

(*) Schletwein Archiv. 5. Buch)
S. 291. — 308.

és éppen úgy tselekedne a' közelebb lévő falubul számkivetett lurkó a' szomszédságban. Illyenképpen efik - meg a' tsere, melly egyébként büntetésnek neveztetik, és bizonyára a' közelebb lévő falunak büntetése is. Ha pedig valaki a' község közül számkivetettnék, tehát menjen oda, és árkot vájjon, (mert az árkok nélkül Magyar Ország, amaz országokat boldogítottó JOSEFnek Uralkodása alatt, nem fokaig marad.) És a' ki a' községnek kárt tett, az büntetésül, melly egyszer 's mind az ő javára szolgál, a' Községnek hasznot szerezzen.

Negyven kettedik Rendelés: Semmi lakónak sem szabad házat,
ka-

kamarát, pajtát, vagy istállót építeni, még az épület Inspector az új épületet a' Plán és a' házi gazdának szüksége szerént ki-nem mérte volt, hogy minden épületek rendesen essenek. Hogy ezt a' észelt el-érje, az épület Inspector egynehány esküttekkel és szomszédokkal az épületet úgy ki-szabja és le-rajzolja, hogy a' rendtartás és öfzve-mértéklés a' Közjóra elő mozdittassék, az új épület által a' szomszédoknak semmi kárt se okozzon, és olly fok perpatvarnak és örök bosszúságoknak forrása bé tapasztódjék, minnek-előtte el-kezd ki-önteni, gyulölséget és ellenkezést körülötte ki-terjeszteni.

Még jegyzés: Nem kell gondolni hogy én az épület Inspector által valamelly különösen fizetendő 's erre rendelt személyt értsék. Az Uraság' Tisztjében Tisztartóban vagy Ispányban az épület Inspectornak tisztsége alkalmasint egygyesíttethetik. Tsak az oskolákban kelletik a' szükséges dolgokrul rendelésekben tétetödni, hogy az Ifjak alkalmatóságot nyerjenek az ö jövendöbéli forok eránt jobb készülettal lenni. A' kezdete nehéz de az egyfzer jo rendbe vett faluban fokkal könnyebb leszsz, két vagy többféle tisztséget viselni, mind ez eddig való zuzavarban, hol a' parantfolatnak szitkozodásnak, és büntetésnek nintsen vége, és még is

mind

mind a' régi szerént marad. *Exempla sunt oliosa*, A' Peldák gyűlölségefek. Nem tudja az ember gyakorta, akaratja nélkül is hol valakit meg-bántana vagy illetve, kire az ember éppen nem is gondolt volna.

Negyven harmadik Rendelés: Minden kertek, szántóföldek, és mezők mindjárt a' ki mérés után vad és gyümölts hozó fákkal ugy környül ültetteffenek, hogy azután a' faluban az el-szántás, és az ebbül olly fokszor következő perpatvar ne okoztassék.

Meg jegyzés: Hogy pedig ennek a' Falunak lakói a' puszta és sovány székes vagy mind eddig

ter-

természetlen földnek jobbitására ;
 melly az ő Sessiojokban esik, fel-
 buzdiraffanak, és ne hogy a' jö-
 vendöbéli adónak fellyebb hágása
 és szabása által az olly igen drá-
 ga, faradságos és esztendőnként
 tartó jobbitástul el-ijedjenek, te-
 hát az ő izorgalmatofságoknak
 meg-jutalmazásával nékik az Ura-
 ságtul sub Authentico irásban ada-
 tik, hogy az egyszer Urbarium
 szerént meg-erősített Sessióbéli
 adónál fog maradni, ámbár az
 Urbarium szerént ki-méretett Sef-
 sióbéli puszta föld a' meg-jobbit-
 tása által tapasztalható képen
 meg-javult legyen is. P. O. Az
 egész Sessionalista fizessen az Ur-
 barium szerént ki-méretett 18.
 ember kaszáló rétért mintegy 8.

forintot ; ő pedig szorgalmatos gyarapittáfa által a' 18. kaszáló székes földből 24. ember kaszáló jó rétet csinált, azért ő a' mint maradékais még csak 8. forintot fizessen, szinte úgy, mint ha most is mindenkor a' ki mérés szerént csak 18. ember kaszáló volna. Egy más fertál Sessionalista beveti az ő 4. ember kaszáló rétyét marha tápláló füvel, és azt esztendőnként háromszor, négyszer is meg-kaszálja, de csak két forintot fizet esztendeig, úgy, mint ha csak egyszer kaszálta volna. Az ő tunya szomszédja ámbár vakarja is a' fejét, hogy néki az ő 18. ember kaszáló termő kis szénájáért négy annyit kell fizetni, mint a' szorgalmatos gazdának,

a' kī az ő 4 és 1/2 ember kaszá-
 lóján szinte annyi szénát nyert.
 Ha ez a' magyar Paraszttot szor-
 galmatosabbá igyekezőbbé nem te-
 rzi, tehát nem tudom, hogy őtet
 mi indítja fel, hogy az ő új gaz-
 daságbéli hasznának kezdésére fi-
 gyelmetefebb és munkássabb le-
 gven. Hogy pedig ez által a'
 község következőképpen a' Föl-
 des-Ur is nyer, azt nem szükséges
 meg-mutatni. Ki ezt meg-muta-
 tás nélkül nem hiszi, ugy is ne-
 hezen hinné, ha azt még olly
 tzikelyessen meg mutatnám is.

*Negyven negyedik Rendelés: A'
 Fűrő és Notarins kötelesek, min-
 den bé jövetelről és ki adásról az
 1782dik Esztendőben esmoretesé-*

tett mód szerént számat adni; a' nagyobb ki-adásokat az az erant írott Contractusokkal, Specificatiokkal, és perceptiokkal bizonyítani, és minden esztendőnként az Uraság' Tisztjének jelenlétében ugy a' magok a' mint is a' Templom-Oskola-és Falu számadását meg-tfinálni: és ha az jól találtatik, magoknak Absolutionalif adassanak.

Negyven ötödik Rendelés: A' Temetések a' leg felsőbb parantfolat szerént minden szükségtelen költségeskedés, és Tzeremonia nélkül mennek végbe; a' már egyszer koporsóban záratott test nem mutattatik ki többé, az illetlen pityergő nóták, és-más pogány

szokásbéli *lare - fare* képtelenségek meg szünnek; az Oskolabéli gyermekek el-mennek ugyan illendő rendben a' halothoz, mindazon által az Oskolabéli Tanítás, valamelly temetés miatt soha sem mulasztatik-el, mivel az mindenkör az oskolai órák után vitetőd-jék - végbe.

Meg jegyzés: Itt még egyszer elő hozom a' már tett kérdést: Hát ha az egész temetés-béli tzeremonia helet valami *halott-hordó szekér* vétetnék szokásban, és a' Pap a' Mesterrel egygyütt az alatt, hogy fellyeb 's alább véle sétál, más hasznosabb dologra fordéttatnék? Már ez régi kívánsága a' józan értelemű Haza fi-

jaknak, hogy a' fok tzeremoniák és állopotok, mellyek gya- korta nagy költségbül álnak, és még is semmit nem hafználnak, és a' mellyekhez a' Köz - nép olly babonás képen ragafzkodik, mind jobban 's jobban meg - hatá- roztaffanak. Egy jó barátom né- kem ezt javasolta: Mivel nyil- ván - való, hogy a' Parafztok kö- zött valamelly kerefztelésnél a' fok komáknak bé - hivatások által nagy illetlenség követtetik - el; hogy némellyik egy ezftendő alatt tífzer sőt töbfter is komának hi- vattatik, és néki mindenkor ko- ma pénzt, a' többi aprólékoságot el - halgatván, kell adni, melly által ő nagyon károful, hogy végre a' kerefzt atyák az ő árva-

ságra maratt kerefzt gyermekek-
 ről nem gondoskodnak, hanem
 meg - elégefznek azzal, ha mine
 kerefzt atyák az ő házafságokbéli
 lakodalmakra vagy halotti torok-
 ra bé hivattatnak: tehát az én
 regulát nem szabó javallásom ez
 volna, hogy ez ebben az uj fa-
 luban éppen máskép tartatnék.
 Hát mikép? Nem volna e' jó aze
 a' szokást bé - hozni, hogy két
 személynél több komák ne lenné-
 nek? ez által a' rosz el - nem mel-
 löztetnék; hanem leg jobb volna,
 ha a' most szokásban vett koma-
 ság éppen meg szünnék. Ez he-
 lyett más meg - erőfittetett és még
 is tzél szerént való komaság jó
 lenne. Tudni illik az egész Köz-
 ség lenne Koma az uj Faluban,

mivel ezen kívül is ennek köte-
 letségében áll, hogy az árvák
 éránt szorgoskodjon. Illyenkép-
 pen nem lenne szükséges Koma-
 pénzt fizetni, sem paszitát tartani.
 Két törvénybéli személy vagy ár-
 vák' Attya jelen lehetne bizonyosá-
 gul a' kerefsztségnél, és követke-
 zőképpen a' községnek nevében
 meg fogadni, hogy a' gyermek
 nevelésre, ha az talán árvaságra
 maradna, leg jobban fog gondos-
 kodni. Termélfzet szerént minden
 kerefsztséget a' Pápnak ingyen kell
 tenni, mire nézve is a' kerefsztlő
 pénznek el-vefztését jó szívvvel
 szemléljé. Eddig az én Barátom,
 én ezt teszem hozzá: 's illyen for-
 mán olly fok vezfedelmes Stola

pro:

processusok egyízerre véget ér-
nének !

Negyven hatodik Rendelés : Ezen Rendelések fzerént kell mindenik falubéli lakósnak élni, hogy minden időben minden alkalmatoítség- nál, minden helyen az ő kötelességének teljesítése és az illendő rendtartásnak fen-tartása által az Istennek áldása magára, házára, és az egész községre áradjon.

Negyven hetedik Rendelés : Ezek a Rendelések mindenik ujj meg- szállónak elő olvastassanak, kik mind áddik bé-ne irattassanak a lakóknak számokban, miglen egy Parola-ütéssel és alája-irással meg- fogadják, hogy ezeket szentül meg- tartják.

Megjegyzés. Ha ezen vagy más hasonló rendelkezések által ama' nagy tzelra lehetne jutni, hogy egy helység nem csak hatalommal és rendeléssel, hanem a' lakóknak ki telhetőbb békeféségekkal kormányoztathatnék; ha annak mint valami régen ki dolgozott igazság-
nak bé-vétetödni kellenék, hogy még a' leg jobb és hafznofabb rendelkezések is az időnek és helységbéli környül-álló dolognak változáfi fzerént, és az Ország-
nak, földes Uraságnak, Polgárnak és Parasztnak mindenkor fziükségei, és fokfzor még a' tárfaságnak ma-
güos tagja fzerént majd meg-változni és tzikkelyeffebben intézni, majd pedig el-rontani kelle-
tik;

(*)

(*) így ebből világosan ki-
 tetszik, hogy ezek a' rendelések is
 a' magános esetek, és helységbéli
 szükségek szerént meg-változtatt-
 hatnak, és mértékeltethetnek, a'
 mint

(*) *Amá' Russiának bölts maga Ural-
 kodóját, második Catharinát, nem
 csak Europa áldja az ő új tör-
 vény könyvért, hanem még egyéb-
 ként olly vad, most pedig az ő
 Császárnéjának bölts Királyi pál-
 tája alatt, az egyengetés, új
 törvények és rendelések által bol-
 doggá lett Muszka, érzi virágzó
 boldogságát az 'Ország' kormá-
 nyozásának meg-változtatásán, és
 már most háladatosképpen tsokolja
 jól tevő kezeit az ő bölts Ura-
 kodójának az törvényhez való új*

az időnek és helységnek környül
 álló dolgai véghetetlen kis változá-
 sokkal mindenütt elő forognak.
 Vegyen - fel tsak az ember egy
 falut, melly erdők és hegyek kö-
 zött

---

hozzá - adásokért, mellyek eránt
 annak előtte reszketett, és mel-
 lyek még is az első fundamentom-
 hoz, és az Országnak előbbi ál-
 lapotjához szabotott, de oktalanná
 és elégtelenné lett törvényekhez
 szükségesek voltak. Lásd: Den
 12ten Novemb. 1775. herausge-
 gebene und den Verordnungen
 des Russischen Reichs vorge-
 druckte R. Urkunde. Illyenkép-
 pen ama' Termeszettül meg-álda-
 tott Magyar Országnak boldog
 lakói is háladatosképpen fogják

zött fekszik, itt már fok rende-
lések kivántattnak, mellyek a'
róna földön felettéb valók volná-
nak. Én tsak rendeléseket gon-
doltam, ugy, a' mint azok az én
ér-

*tsokolni valaha jól tevő kezét a'
meg - jobbított bé - hozatásért,
és az ő Unokainak maradéki még
a' sirban is fogják tisztelni a'
bölcsen Uralkodónak hamvát, ha
egyszer az ő jól tevő Királyi-
páltzája alatt az érdemetlenné
tett, kisebbített emberiség az ő
meg - romlott, meg - vesztegetett és
felére el - veszett törvény igazsá-
gát ismét meg - találta, könyvező
szemeit meg - törölvén nehéz rosdás
bilintseit el - törte vala. N. a. D.
D. u. E.*

értelmem és által-látásom szerencs
 az én időmnek, Tartományomnak
 és szándékombéli új Falumnak
 szükségeire alkalmazhatóknak.
 Magyar Országának más tartomá-
 nyiban pedig látsák a' Hazafiak,
 hogy ott miképpen fegethetnek ;
 én tsak azon igyekeztem, hogy
 az én tartományomban való szüke-
 séges dolgot adjam - elő. Kérem
 a' jó olvasót, ezt az irást tsak
 ilyen értelemül ítélje - meg ;
 azért is kérem, hogy az ember ne
 várjon tőlem mindenik tartomány-
 ra illő falusi rendtartást ; mert ezt
 le irni nints az én tehetségemben.

*Si quid novisti reElius istis
 Candidus imperti, si non, his utere mecum.*

Negyedik Fő szükség- ges Dolog.

Ezen regulával öszve-kapcsolandó maximáknak és következtéseknek renbe-vételek.

Első maxima. Minden jövevények, Idegenek, akár mint nevezteffenek is azok, Ifjak, kik házasodni akarnak, szolgák, szolgálók, inasok, páfztorok, egy szóval mind, kik a' faluban ol-talommal, és igazsággal élni akarnak, parola ütés, és alája irás által tartoznak ezen rendelések szerént magokat viselni; kik pedig erre állani valamelly okokbul nem akarnának, tehát ebben a'

faluban lakhatások eránt való minden jussokat 's igazságokat elvezessék.

Második Maxima. Minthogy minden törvények, mellyeknél a' büntetés a' vétkes esetekben nints ki téve, hafzon nélkül valók; (S. Herrn von Sonnenfels Grundsätze der Polizei und Finanzwissenschaft I. Th. S. 192.) tehát azon rendeléseknek, mellyekhez a' büntetés ki nem tétetett, által hágoi, először valójában meg-intetnek, másodszor a' Fölsöségtül meg-fenyítettnek, és a' harmadik vétkezésnél, a' dolognak mi volta izerént, és a' mennyire a' feleségére 's a' gyermekeire való nézve lehetséges, a' községbéli jó

téteményekből a' mi nemü: szántó föld, mező, rét, legeltető-hely marha tartás, mind addig ki zárrattatnak: miglen magokat valójában meg-nem jobbitják. P. O. a' rosz portio 's adó fizető, s. a. t.

Harmadik Maxima. Ha egy vagy más következés ujj rendelést kívánna; tehát a' dolog a' községnél voltaképen elő hozatik, mitfoda állapotban? miképen? 'S mitfoda tzelra ez vagy amaz rendeltetésék? Erről közönségesképen a' község, és az ő három Fő Elöljárói téfznek végezést, és két harmadrésznek voxolása által bé fejeztetik az, a' mi igaz és való. Az olly dolgokban pedig, mellyek nyilván igazságtalanok és meg-

vetendők, a' község tagjainak minden egyesült szavai sem tesznek végezetet, sem kötelező erejek nem lesz, hanem a' Községnek három Elöljárói kötelezetnek, a' dolgot a' N. Vármegyének és a' földes Uraságnak elejibe terjeszteni, és onnét az utolsó végezést elvárni. Nem kell, nem is lehet a' N. Vármegyének és a' Földes Uraságnak tudása 's engedelmé nélkül valamely új rendelést a' protocolomba beírni.

Negyedik Maxima. Az új Község leg főképen azon légyen, utat 's módot ki-gondolni, hogy a' Köz-jó, a' jeles köz-hasznú dolognak 's tselekedetnek jutalmazása, és az ártatlanul esett kárnak

közönséges fejedelme által, kivált
 az Iollyan esetekben, hol a' meg-
 sértödöt vagy károsítottoknak ma-
 gán lehetetlen segíteni; meg pro-
 bált köz haszru végeztéseknek, esz-
 közöknek, és rendeléseknek bé ho-
 záfok által miképen mozdittate-
 hatnak. elő. P. O. A' Község va-
 lamennyifzer a' jutalmat, bért,
 és fizetést ki- szabja azoknak, kik
 a' Községet szolgálják, mindenkor
 azon légyen, hogy az ő jövedel-
 meket a' közhaszonnal, és az ő
 károkat a' Község' kárával leg-
 szorosabban egybe kaptsolja. Ugy
 a' tsőfz a' néki ki mutatott földet
 mindenkor a' szélen vegye; a'
 Pafztorok az el- esett marhának
 se bőrét se fagygyát vagy husát,
 annál is inkább a' fizetést ne yár-
 C c a ják.

ják. Ha a' gazda szenved, tehát a' Páfztor is szenvedjen véle, más-képen gyanúba esik, hogy a' Parafztnak kárában saját maga nyereségét vadáfsza. Ellenben egynehány forint vagy leg alább egy pár uj tfizma mindenik Páfz-tornak ajándékban, ki a' szarvas marhát egész esztendő^{tt} által a' dögtül meg-oltalmazta, nagyobb bé-nyomást okoz, mint még an-nyi kérések, elő-állatások, és fenyegetések. A' Páfztor ez által leg alább még neki valóban nagyon szokatlan gondolatokra fakad: miképen fogjak hozzá, hogy az én gulyámat a' dögtül meg-mentsem? Mert vajmi jó egyne-hány tallért, és egy pár uj tfizmát meg-izolgálni, és e' mellett több

betsületet mint mások. — A' Pász-
tornál is vagyon a' betsületnek
egy kis bimbója, melly tsak ki
fejtözéft kíván.

Ötödik *Maxima*. A' mennyire le-
het, nem kell a' roszszat olly
szorgalmatossan meg - büntetni,
mint inkább annak idején korán
elejét - venni. Ehez józan emberī
elme, tapasztalás és keresztényī
okofság kívántatik. A' ki ehez
alkalmaztatható javallást tfinálhat,
azt a' Község mindenkor jó
szívvel fogadja, és ennek minden
ki - telhető ségitség adattafsék; nem
külömben még e' felett az ő Elöl-
járóinak - is minden halasztás nél-
kül szükséges elő állatások tétel-
fenek.

Hatodik Maxima. A' Pap, Me-
 fter, Biró, Notárius, Esküttek, Bar-
 bély, Bába, Épületmester, Tuto-
 rok, egy szóval mind, kik köz-
 ségbéli szolgálatot tesznek, meg-
 nyerik az illendő instructiot az ö
 tisztségekben való bé-lépésekkor,
 hogy az ö tisztségeket hogy vi-
 seljék. Mert hogy az ember mind
 ezeket az Embereket az ö tizts-
 ségeknek által vételekkor meg-
 eskütteti, vagy talám eskünnä
 erőlteti is, hogy az ö tisztségeket
 hiven, szorgalmatoſſan, betsületes
 ſen és emberül szolgáltatók-ki,
 ez által ſe magoknak, ſem az ö
 tisztségeknak ſem pedig a' Köz-
 ségnek ingyen ſem ſegittenek. Mi-
 képen jár-el az ember az olly
 tisztségben, mellynek illendő ki-
 ſzol,

szolgáltatásáról még semmi esméretsége fints, és talám soha még azon gondolatra sem fakadott, hogy az miképen jól vagy rosszul szolgáltatathatik - ki? Hát a köz paraszt? Biróvá választatik, a' nélkül hogy valaha talám e' fölül gondolkodott volna, hogy a' derék Biró mitfoda, mi legyen és lehetne? És a' többi tisztségeikkel is így vagyon a' dolog.

Kérdés. De ki írja - le ezen külföldféle fok oktatásokat? A' Paraszt bizonyára nem, főképen valamég ő a' tisztségbéli értelem eránt hejános. Néki a' hofzizas tapasztalás, a' saját és a' község kára által kell meg okofodni; és alig kezd okofodni, már az Elz

tendő el-foly, és az ő tisztségét más nyeri el, kinek éppen ugy, valamint ő néki elöl kell a' tanulást el-kezdeni. A' község Elöljáróinak főképen pedig az Uraság tiszteinek a' Pappal, és a' véányeb köz emberekkel, kik már az előtt ebben a' kivatalban voltak következendőképen valamelly tapasztalások is vagon, kell valamelly könnyű oktatásnak ki-dolgozását magokra venni, és azt a' leendő meg-világosított esetek által tökéletesíteni. Az egyéb fontosabb oktatások olly emberek által készítetnek, kik az illy dologra termettek, és a' kik ehhez szükséges esmértséggel és tapasztalással bírnak,

nak. P. O. A' Barbélynak, bá-
bának, épület mefternek oktatója.

Hetedik Maxima. Ezek a' Ren-
delések, ennek okai és követke-
zései minden elő-adandó alkalma-
toságnál meg-világosíttassanak, és
nap fényre hozattassanak; főké-
pen kell ennek az olly Prediká-
tziokban meg történni, a' mellyek
é végre rendeltettek.

Nyolczadik Maxima. Senki se
hidje, hogy az elő irt falusi rend-
tartás, mint tökéletes, és meg-
jobithatatlan dolog adatik - elő.
Még tsak az elő-faragás, még tsak
az első kézi husáfok vonyattak,
még tsak a' rajzolatnak külső li-
niai, mellyek a' Mester - kézre

várákznak, hogy azokat festékekkel ki-ékecsse, és néki valóságos állást, világot, és árnyékot adjon. Ha a' jó rendbe vett falu 10. 20. Ezrtendeig állott, majd akkor meg-válík, hogy mitfoda 's mi légyen a' falusi rend-tartás. Talám vagy egy vagy más tudós főnek alkalmatosságot nyújtok, falusi rend-tartást, és a' Magyar Orszagi Paraszt' romlásának okát tovább nyomozni, az illy okokat valamelly nagyobb tapasztalás által jobban és bátrabban fel fedezni, mint sem én tehettem, és az illy romlásnak el-hárítása véget való modót mesterséges kézzel kidolgozni, leg kivált pedig a' nagy tudóssak és éles elméjű fejek örök érdemet-'s betset nyerhetnének,

ha ők Európának mostani Urakodó módja, és a' Magyar hazának tulajdon igazgatása között lévő politica Collisiot bátran megvilágosítanák, és utat mutatnának, miképen ez a' Gordiai tőmő vagy fel-oldatnék, vagy mint fel-oldatlan, jó móddal úgy egy mint máfik résznek sértése 's károsodása nélkül, két felé vágatnák. Ez volna egy munkának olly tárgya, a' mellyben az ember meg-mutathatná:

Quid valeant humeri, quid
ferre recusent?

Az én kívánásom.

Ezen rendbe vett Falunak fel-állításakor.

Ezek mind addig nyugodalmasan alhatnak 's aluszhatnak, míg az idő és környül-álló-dolgok az ő fel-serkentéseket nem okozzák. De egyet el-halगतni nem engedik azon környül álló dolgaimnak állapotjai, a' mellyekben most vagyok. Én az ujj rendbe vett falunak első fel-állítását fok különbféle okokbul Tiszán túl kívánám; és ezen okokrul még valami keveset akarok elő-hozni, hogy Olvasóimat, ezen kívánásnak meg-vizsgálására, és az

ő illendő vagy illetlenségének megítélésére, alkalmatofsa tegyem.

A' Tizán túl még a' leg több pufzták és földek miveletlenek mellyek az örmény lakóktul nem gyarapittatnak, a' szokásban lévő rofz mód fzerént rontattatnak. Itt a' nagy és népes helységek, mellyek tehetőfsek, mint a' gazdag kas méh, önnön magok károk nélkül ifju erős rajokat, és ujj szállottakat eresztteni, kik azon kívül is tfak, ha semmī orfzágot sem gyarapittanak, semmi tulajdon tartományokat felnem állithatnak, mint ehes méhek, és tunya dongó posz méhek, az idegen keresménybül örömeft élnek, és igen könnyen tolvaj méhekké léz.

léfsznek. Némelly Falukban és mező városokban egy és két száz lakók is taláttatnak, kiknek házak és marhájok vagyon, de szántó földök nintsen, azért is kivált télen, a' midőn pénzt nem kereshetnek, a' szükség és késértet által igen könnyen arra vetemednek, hogy azt, a' mivel hejánosak, vagy lopják vagy koldulják. Ezek az Emberek, — mint a' fiatal méhek az üres kosárban és az ujj virágos helyen a' szorgalmatofságra, buzgóságra, munkára, és gazdálkodásra fel-friséttetének, kivált mivel ez uj megfállottak között a' költsönözés es jó tétel henyélőket nem téfzen és még a' köztök lévő leg tunyábbakat is a' minden napi szüksé-

ges eszköznek héjánofsága fel-inda-
ditja bizonyára a' dologra ; mert
a' szükségnek ösztönei (ugy mond
Möser és a' tapasztalás) keményeb-
bek a' Törvénynél. Itt kérem a'
kegyes Olvasót, lássa-meg, hogy
Montesquieu egyik Könyvében (*)
mit mond.

Ha az új faluk már az Uraság
által fel-építettének, és így a'
kész házak az új lakókra ki-ösz-
tatnának ; tehát ezek a' jövődö-
béli lakóknak házi építéseknel,
kézi munkájok az épületre való
eszközöknek hordások és az élel-
ménynek el-rakása által, annyit
szol-

(*) Montesquieu von den Gesetzen
2. Thl. 23. B. 28. Kapitl.

szolgálhatnának, hogy leg alább az épületnek fele árát mindjárt az által vételnél le-tehetnék, és a' más felét Esztendőről Esztendőre annál könnyebben ki fizethetnék. Így nem lehetne attul tartani hogy ezek az új meg-szállottak a' szabad Esztendő után házokat 's jószágokat ott hagynák, mint az már némelly helyeken megtörtént való. Amaz Istenben boldogult Fölséges Tsáfzárné Királynénak azon 2319. német nemzet-sége közül, kiket ez előtt egynehány Esztendőkkel Tömösvárra küldött, mindenik uj lakó 208 $1/2$ forintjába tellett. (*)

Ha

(*) Schözers Briefwechsel 4. Heft.
S. 250.

Ha az Ember ezen 200 fő-
 űintokat valamelly hazánkbeli Fa-
 miliának meg-szállítására fordítani
 akarná az ujj Faluban, én ugy vé-
 jem hogy a' haszon fokkal bizonyos-
 sabb volna; leg alább a' Capita-
 lisnak fele mindjárt első elzten-
 dőben a' Caszába vizsgálja jönné,
 és a' másik fele jövendőben az
 Országnak és a' Földes Uraságnak
 nagyobb hasznot tenne, mint azon-
 Capitalisok eddig tettek volt. E-
 zen jövendőbeli erköltsős termé-
 szeti hasznot jobban öszve vetni
 és el rendelni, tölem nagy mé-
 réfzség volna. Ennyire ez nekem
 ki tsinált és meg-másolhatatlan
 igazságnak tetszik; hogy ez az
 Országnak gazdálkodására többet
 használna, ha illy hazabéli job-

bágyoknak, kik már lakófok, de elegendő élelmények és földjek nintsen, ez adatnék, mint ujj, idegen, és külső országiakat nagy költséggel meg - szállítani; hogy, ha ujj faluknak kellenék meg - szállítatni (a' mint már valóban meg - is történt) tehát mint az Országnek mint a' Földes - Uraságnak és a' Parasztnak fokkal hasznosabb lenne; jó rendbe vett, mint sem rendetlen falukat meg - szállítani; mivel a' jó rendbe vett falusiaktul több jövedelmet remélhetni, mint a' rendetlen béliektül. Hogy pedig ez a' *Több* mennyire menne, azt ki számlálni, most még leg alább nem az én dolgom. Nékem több üres időim mellett a' Paraszti gazdaságnak belsőbb rendeletével, és

az Uraságbéli szám adásokkal nagyon esméretesnek kellének lennem, ha ezt magamra vállalni akarám. Mig egyébként a' falunak állopotja, az ő Lakoinak száma, és az ő térségének nagysága valamennyire meg-nem határozott, addig a' jövedelemnek nagyságát is nehezen lehet meghatározni. Esmérek ugyan egynehány tartományokat, mellyekről én föllöttébb való bizonyossággal erőfíteni, és meg-mutatni mérészlem, hogy az ő meg-szállítások igen illendő egygyezés alatt minden kívánást felyül mulna: ezt a' tartományt pedig jobban el-intézni osztán lesz idő, ha a' le rajzolt Plán tetízeni fog, és nékem ahoz hivatalom lenne. De

ezt a' munkámat a' jövedelemnek
számadásával meg-tetfzetni, né-
kem leg aláb igen tsekély dolog-
nak tetfzik. Az én tzielom most-fő
képpen tsek ez, hogy a' Paraszt-
nak jobb rendbe vevése által az
ötet fanyargató nyomoruságnak bi-
zonyára remélyendő fogyatkozá-
sát meg-mutassam, és ha lehet,
az ő természetbéli erköltsös jó ál-
lopotjának gyarapodását végbe vi-
gyem; de még is mit irok, vég-
be vigyem? Tsek a' Magyar Köz-
séget ezen mindenekre való néz-
ve olly fontos és kívánásra mélt-
tó gyarapodáfnak tétéményes mun-
kálodására figyelmetessé tegyem.
Ha az egyfzer meg-tétetett, ofz-
tán a' Számtartó örömmel, és fok-
kal biztossabban fel-fzámlálhatja

mint

mint most, hogy ha az Ország és a' Földes Uraság a' gyarapodott tartománybul, és a' jó erkölcsü Parasztoktul több és bizonyosabb jutalmat és igazabb hasznot vészén é be, mint most a' Parasztoktul, kik gyarapodás és szorgalmatofság nélkül bizonyos nyomoruságban és szegénységben esnek, és valóban mindenkor mélyebben esnek, míg nem a' jól-tévő Fejedelem, a' leg főbb Ország törvényes helyeivel, a' Vármegyével, és Földes Urasággal kezet fog; hogy ennek a' szükséges, és hasznos emberi rendnek a' köz hasznu be hozott rendtartás által teteményesen fe-gittettsék. Az után valóban meg-mutatja a' tapasztalás, hogy

a' jól tévő kegyes természet tö-
lünk Magyaroktól, tiak azt fog-
ta meg, a' mit mi az értelem-
rendtartás, és a' szorgalmatóság
maga által nem akartunk meg-
nyerni. Azután ki tetszik, mitfoda
a' magyar Parafzt, és az mi le-
het?

Öfzve hasonlítása

a' vagy

Tulajdonságbéli látatja

Az ó és ujj rendbe vett

faluknak.

Meg-
jegyzes

Az ó faluban.

1. *Az Utzák.* Keskenyek, egyenetlenek, nevezetlenek, szeméttel, és ganéjjal tellyesek, imitt amott döglött kutya matska &c.

2. *A' Házak.* Sokszor a' Parasztnak meg-átolkodása fzerént keresztül kotsul leg nagyob rendetlenségben épittetik. Az ember némelly faluban esztendöt által lakhatik, és még is némelly házakra reá nem akadhat.

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

1. Széles, Sinorra epítettett, meg-nevezett, tiszta, Arnyékos fákkal bé-ültetett, mellyek a' vándorlóknak engesztelő hiveséget, a' lakóknak pedig még ezen fe-lyül hasznot, és örömöt okoznak.

2. Itt a' házak az Épület Inspectornak rendelése fze-rént forban építettnek, Nu-meréroztatnak, azért is kön-nyen rea akadhatni.

Még.
egyzés

Az ó faluban.

3. Az
Ura-
ság és
Első-
ség

Itt sem a' magoknak sem
a' jobbágyoknak hasznokat
vagy károkat által nem lát-
hatja, a' távul való és rosz-
szul osztott földek miatt,
hogy azokat gyarapittaná,
ezeket pedig el-mellöztet-
né; minekelötte itt az Ura-
ságnak vagy Felsőségnek
parantsfolatja, mellyet az
üdö, és a' környül-alló-
dolgok illy szükségessékké
tesznek, közönségesen es-
mértelessé léfzen, a' kár
meg esett, és a' haszon el-
kéfett. Való hogy a' köz-
haszonra tzelzó rendelés el-
olvasztatott a' Templom előtt,
de mikor jut az a' parantz-
nak

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

3.

Ellenben melly könnyen esméretesé teheti az ember itt a' Parantfolatott, melly által gyakorta, ha az ember azt izaporán végbe viszi, mind az Uraságnak, mind a' Jobbágnak kára el hárittatik, és bizonyára mindeniknek háfzna gyara-pittattik. P. O. Sásák esnek a' falu mezejére, mellyek meg- kívánják a' hirtelen való eleje- vételt; melly könnyü ezt az ujj rendbe vett faluban fel-találni, és melly nehéz az ó faluban?

Itt

Meg-
jegyzés

Az ő faluban.

nak érttésére a' távul való
nezön , és jószágon?

4. *Tem-
plom'
és osko-
lának
szolgái.* Az ő hivataljoknak ki
szolgáltatásoknál az uralko-
dó rendetlenség miatt fe-
lette való nehézségeket és
kellemetlenségeket szenved-
nek. P. O. Betegek láto-
gatásánál, halottnál &c.

5. *A'
köznép-
nek
szolgái.* Itt közönségesképpen tu-
nyák , korhelek lesznek ,
házi dolgokat el-henyélik ,
és el-romolnak. Egynek
kell szenvedni ; vagy a'
köznép' szolgálatjának, vagy
a' házi gazdaságnak.

Itt

Meg-
jegyzés

Az új faluban.

4. Itt mind az illetén alkal-
matlanságok el-mulnak.

5. Itt könnyen végbe vihe-
tik az ő házi-gazdaságokat,
és a' köznépnek szolgálatját.

Majd

Meg
jegyz

Az ő faluban.

6. Az oskolák Majd egy tömlőtzhez hasonlók, mellyekbül az igen szorosan ülő gyermekektől a' bűdőségnek göze, főképpen télen füstölög. Gondoljon az ember egy nem igen nagy, és többnyire fetétes szobában két, három száz gyermekeket együtt 4. 5. Óráig! — és még e' mellett a' nyomorult ó tanításnak modját!! — Télen az oskola telle vagyon, nyáron és tavaszal üres. Ambár a' Tanítottó még olly tudós és szorgalmatos légyen is, mit használ, ha az oskolák első tavasztul fogva utolsó őszi

na.

Meg.
jegyzés

Az ujj faluban.

6. Itt a' Normális fzerént való iskola világos, tiszta, és a' szellő által jár rajta, a' gyakorló gazdaságbéli kert mellette, hol a' gyermekek a' szabad árnyékos fák alatt örömmel tanulnak, és az ö jövendőbéli hivatalokra a' meg-jobbított tanításnak módja fzerént oktattatnak.
- Az ujj faluban az iskolai órák tavasza és nyáron reggel 4. 5. orakor kezdődnek, akkor leg nagyobb buzgosággal vagy a' gyermek; leg fellyebb 7. oraig tanulnak; az után a' Gyermekek az Attyának fegirhet

Meg-
jegyzés

Az ő faluban.

napig üresen álnak? A' Pa-
ralztnak szüksége van a'
gyermekre oda haza, a'
kertben, a' kender földön,
a' mezön, a' marha mellett,
és bizonyára a' rendelt os-
kolai órák idejében fokszor
nálá nélkül nem lehet. Akár
mi együgyü legyen a' Pa-
ralzt, gondolkodik még is:
Az én gyermekem olly dol-
gokat tanul az iskolában
mellyket néki tudni nem
szükséges, és a' mellyeket
ma vagy holnap, ha az osko-
lából ki ált, azon kívül is
él kell néki feleiteni.

Meg-
jegyzés

Az újj faluban.

oda haza a' kertben, a' ken-
der földön, közel való me-
zön, és a' marha mellett,
és a' gyermek nem tanul
azért hogy azt ismét el fe-
lejtse, hanem hogy egész
életében annak hasznát ve-
gye.

Meg-
jegyzes

Az ő faluban:

7. A'
Lakok
a) sze-
geny
parasz-
tok.

Itt nekik rosz kerestetek
vagyon; mert a' földek men-
tül meszszebb a' falutul fe-
küsznek, annál nehezebb né-
kik, az ő távol lévő darab
földetskéjeket dolgozni, szán-
tani baranálni, vetni, 's bé
takaréttani &c. Mivel az
olly fokféle munkabéli esz-
közöket oda hordani nekik
fárodtságos.

b) Gaz-
dag
Pa-
rajztok

Mennél távolab a' gazda-
ság, annál nehezebb és költ-
ségeffebb, szükségesképpen
a' reája való vigyázás is.
A' nap el-mulik minek elöt-

te

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

7.

Itt mindennemű dolgokat fele fárodsággal végbe vihetni, a' háznak udvarnak, kertnek, marhának, és mezőnek jól gondját lehet vifelni, a' nélkül hogy az ember a' mindenkori ide 's oda járással az időt és a' dolgot vesztene. Itt a' szegénynek több hasznot hajt egy tehén, mint amott a' gazdagnak három vagy négy.

Itt egy órában mindent által-láthatni, a' kárt észre 's ennek elejét venni, hasznot tenni, és mindent tselekedhetni a' mi szükséges.

E e s

Itt

Meg-
jegyzés

Az ő faluban

te a' Parafzt meg-tekinti
hogy a' gazdaság hogy va-
gyon.

s) Me-
ster
embe-
rek

Ezeknek minden képroszó
vagy van gazdaságok, vagy
nints. Az első állapotban
a' Parafzt ötet le-nyomni
keresi, és ötet irigységgel,
ellenkezéssel, ujjat-huzás-
sal, és perlekedéssel üldözi;
a' második állapotban, még
jobban nyomja ötet mivel
az ő kegyelméből kell neki
élni, és a' Parafzt kegye-
lem — !!!

Ezek

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

Itt a' Mester ember az ő
kis gazdaságának, melly a'
háznál közel vagyon, az ő
mesterségének kára nélkül
nagy haszonnal, és az ő
egészségének meg-tartásával
könnyen gondját viselheti:
és mivel mindene közel va-
gyon, nem szükséges, hogy ő-
tet az emberek, midön né-
kik szükségek vagyon reá-
ja, a' kertben, a' mezőn,
a' marháknál vagy méheknél
keressék.

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

d)
Gyer-
mekek

Ezek el - szilajodnak 's fajulnak. Vagy az Attya 's Anyja a' mezőn vagyon és a' gyermek othon marad, tehát azt tfelekeszi, a' mi efszébe jut, egész áldott nap fel 's ala futkoz a' más még szilajabb gyermekkel, hall, lát, tanul kényeséget, és gonofságot, és így már idején korán el-romlik; vagy a' szülőivel a' mezőre megy és a' szállásra, az oskolá-
tul távul lévén vadnak és oktalannak kell néki ma-
radni. &c.

Jaj

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

Itt mindenkor a' szülök-
nek szemek előtt vagynak ;
közel az oskolához, kitsiny-
ségétül fogva külömbféle
dologra hajtatik , és így
nunkás emberré nevelkedik,
és az emberi társaságnak
hasznos tagjává léfzen. —

Meg-
jegyzés

Az ő faluban.

e)
Tselé-
dek.

Jaj annak a' Gazdának, és Gazdaszszonynak, ki az ő tselédjeire maga nem vigyázhat, és nem gondoskodhat. Itt ez ugyan nehezen történhetik meg; való hogy az ember örömeft fegettenia-karja, de nem lehet, és így minden fzenved alatta.

f)
Pasz-
sorok

Itt a' mindenkori hen y lés mellett nékiek korheleknek kell lenniék, lopni-tanulnak, és a' dologtul egé-fzen el-fzoknak. Véskekre fajulnak. = =

Itt

Meg-
jegyzes

Az ujj faluban.

Itt ellenben a' Gazdának
's Gazdaszszonynak igen jó,
kiknek az ő tselédjek min-
denkor szemek előtt vagyon,
mindenkor közel dolgoznak,
ehetnek 's — alhatnak.
Minő könnyű ez tehát az
ujj faluban? és minő hasz-
nok nevelkednek ebből?

Itt a' Pásztoroknak az ár-
kot, melly a' szántó földes
a' legeltető helytől meg kü-
lömbözteti, kell valamelly
bizonyos - kevés fizetésére
szorgalmazni, és tisztogat-
ni; füz fákat ültetni és tisz-
togatni, a' kártékonyfüve-
ket ki-gyomlálni.

Meg-
jegyzes

Az ó faluban.

8. Itt a' Parafztnak a' Mar-
 Marha hája gyakorta egy mért föld-
 nyire is vagon a' falatul,
 az a' mi othon vagon, a'
 fok féle szekerezés, hajtoga-
 tás által igen meg fanyargat-
 tatik. Ha a' Parafzt ki-fog-
 ja marháját, tehát a' sütő
 verőfényen kell néki legel-
 ni, a' legyek és bogarak
 nagyon kinozzák, és tsipik,
 fárodva és erőtlen kívánko-
 zik a' szellős és árnyékos
 de mezfze lévő istállóba.

Ha

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

8.

Itt minden marha közel a' falu körül vagyon. Itt csak a' hasznos dolgon erőltetik a' marha, nem pedig a' haszontalan ide 's továbbó járáson.

Itt az Istálló közel vagyon; a' Paraszt akár szánt, kaszál, arat, bé takarít vagy nyomtat, marhaja az árnyékban legel, vagy a' hűvös istállóban nyugszik, és meg, frisseledik. Nem fél attul a' Paraszt hogy marhaja el-téved, kárt tesz, vagy azt el lopják.

Az

Meg-
jegyzés

Az ő faluban.

Ha a' legeltető - hely a' nyári munkának idejében sovány és ki afzott, tehát már nyárban is a' téli takarmánnyal kell pótolni, mivel az embernek semmije sincs, a' mit az ehes marhának elejbe vessen.

A' háztul távol lévő Marha igen roszszul teleltetik ki, és többnyire tavaszszal olly nyomorult, hogy majd a' szellő is el-dönti a' lábárul; alig mászkálkat a' legeltető-helyre.

Még.
jegyzés

Az új faluban.

Az árnyékos fák mindenkor élelményel kedveskednek a' dolgozó marhának.

A' háznál közel lévő istállóban a' Parasztnak szemei előtt sokkal jobban kitelt marha, job állapotban vagyon tavalzal; erősebb és tartóssabb a' dolog alatt, melyet könnyebben és jobban is el-adhatni.

Es mint jár, midőn tavaszszal kevés erővel kell néki szántani? Gondolja-meg az ember azt a' kinzó ezközti is, azt a' nagy ostrom az illyetén görhes marhához, Oh ha az a' szegény nyomorult marha beszélni tudna, mit mondana, fok kényes szolgának, ki tsak idő töltésbül is tsapkodja a' szegény ökröt.

9. Se-
lyem
eresz-
tés

Ez itt fok nehézségekkel, és majd meg-győzhetetlen akadályokkal kötelőztetik; mivel szederjfákat közel nem nevelhetni; mivel a' szőlő hegyek és mezők távol vagy-

nak ;

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

A' házi Gazdának szemé
a' szegény marhátul is fok
illetlenséget el-fordíthat.

9. Mind az ilyen nehezsé-
gek és akadályok itt el-
esnek ; szederjával és se-
lyem bogárral való bánás itt
fokkal jobban meg-világo-
sítatott ; és a' következés
meg

nak ; mivel a' marha mind
el-rontja ; mivel-mivel-mi-
vel még fok más , *Mivel a'*
kadályban vagyom.

10.
Méhek

Mennyi fárodtsága, gondja,
költsége vigyázatlansága és
kára vagyom a' Parafztnak
a' távul való méhekkal ?
Mig a' méhes gazda a' tol-
vaj méheket meg-esméri,
az egész raj vagy talán
több is el romlott. És melly
szük töbnyire a' méhnek
élelménye a' kopasz földön

fok

Meg.
jegyzes

Az ujj faluban.

meg fog tanítani, hogy a' jó rendbe vett faluban melly könnyü a' felyem munkával boldogulni, főképpen ha a' gyakorlandó gazdaságbéli oskola jó példával járul-elő.

10. Mennél több gondviselést kíván a' méh, annal könnyebb azt a' házhoz közel lévő kertben végbe vinni; és hol vagyon a' méhnek jobb élelménye, a' kopasz sovány földön, vagy a' külföldi fáknek szépen beültetett fokaságin az ujj faluban? A' közel lévő kertben a' közel lévő mezőn;

F f

A'

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

fok helységeken? Sokszor
ezer lépésnyire sem láthatni
egy virágotskát; hogy gya-
rapodjék itt a' méhgazda-
ság.

II. Szinte úgy félek utaz-
ni; ha valamely rendetle-
nül épült faluhoz közelitek,
nem tudom, hol kell bé-
menni 's ki jönni; ha azt
mondják, amott, a' mellett
a' ház mellett, malom mel-
lett, jobbra vagy balra, vagy
egyenesen ki a' falubul. Jól
van, úgy gondolom magam-
ban, néked ugyan egyenes,
de bezzeg nékem horgas; 's
az után a' sár, viz, melly-
ben

Meg-
jegyzés

Az új faluban.

A' tolvaj méheket könnyen el-lehet kergetni, ha az ember nintsen mezfize, és zorgalmatosan reá vigyáz.

- xx. Itten kivált a' 24. élnyi szélefségű utzában sem szemét, sem sár nintsen; az utza olly szároz, mint a' tagos mezőben; mert az eszterhárül nem tseppeg az utra. Az utazó örömmel utaz által ezen a' falun; és azt kívánja: ah! bár tsak mind illyen faluk volnának az Országban !!

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

ben a' ló és koffi el-merül!
Ha egy kerék, tengely vagy
más törik a' koffin, hol la-
kik a' Kováts vagy Bognár?
Egy Kováts lakik ugyan
amott a' falu végén, de Bog-
nár vagy kerékjárto nem.
Ekkor izzad az utas még
tél közepén is.

12.
Kato-
naság

A' Tifzt urak, ha a' quar-
télyokat vizsgálják, házakat
Conscribálnak, leg, jobban
tudják, melly alkalmatlan
az illy dolgot a' rendetlen
épült faluban, a' házok és
sáros utfák között végbe
vinni. És fokszor mély

nyo-

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

A' Vendég - fogadó , Ko-
váts , és Bognár itt mind
egygyütt vagynak.

12.

Annál könnyebb es alkal-
mátosabb ezt a' dolgot a'
jó rendbe épült faluban vég-
be vinni. Itt a' katona-
ságnak rendszerént építettett
istálló; egészségeseb és kel-
leméteeseb mind az Ember-
nek mind a' marhának.

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

nyomorult iftálók vannak a² házoknál, mivel a² Parafzét csak a² szálláson szokott jó iftálót építeni.

13.
Kal-
márok
s ke-
reske-
dők.

Melly nehéz azt a² mi el-
adni való az illy öszve za-
vart házok közt keresni.

14. A²
Bete-
gek.

Gondolja meg az ember,
ha a² Parafzét, vagy felesé-
ge, vagy gyermeke beteg,
kivált a² mezei dolognak
idejekor. Mit tselekedjen
az egészséges? A² betegnek
udvaroljon és vagy a² me-
zön dolgozzon? Egynek el-
kell maradni, vagy a² be-
teg-

13. A' javaslott Intelligenz tábla meg - könnyebítti tapasztalható képpen a' kereskedéft, az adás - és vevéft.

14. Itt a' mezei dolognak idejekor is gondját lehet vitielni a' betegnek, dolgozhatni is, mivel mindenik közel vagyon. Az olly betegek, kikre senki sem akar gondot vifelni, az Ispitályba adasnak. A' szükölködö betegek ingyen, a' vagyonosabbak

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

tegnak, vagy a' mezei do-
lognak. Az embernek ma-
gának kell az illyetén jajt
és bajt a' nyomorult Parafzt
kalyibában érezni, ha ar-
tól nyilvánosságos akar len-
ni, hogy a' betegségnek mi-
némü szomorú következési
lehetnek, lesznek is, ha
az tsak két hétig fog is
tartani.

Hát még ha a' Beteget a'
Rák, vagy a' Magyar - és
Tseh - országi Parafztnak
olly szokás szerént való
közönséges, igen fokáig tartó
iszonyu kelevénye kinozza:
mitfoda nehézséggel köte-
löz-

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

bak pedig illendő fizetéffért,
a' tartás és gondvifelés vé-
get; itt a' betegek házában
egy személy többekre is
gondot vifelhet; amott min-
denik betegnek egy gondvi-
felő kell, vagy e' nélkül-
étlen szomjan kell néki
egészzen el-nyomorodni. Il-
lyen esetekben kívánnám az
olvasónak az én tapasztá-
lásomat!

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

lőztetik itt a' betegnek esz-
tendeig tartó gond viselése?
Némelly faluban mig azt
sem tudják, hogy mit nevez-
nek Ispitálynak.

15.
Koldu-
sok. Itt szinte ugyan for gya-
korta a' koldus, henyélő,
nap vesztő, és így sokasul
a' gonosz napról napra.
Mennél több a' koldus a'
faluban, annál nehezebb a'
Parasztnak terhe; mert a'
koldus nem hogy a' terhet
segítténé viselni, sőt az
adózó portziozó parasztnak
még ezen kívül terhére is
vagyon.

15. Itt a' nyomorodott tson-
kák bennákat a' Községtáp-
lálja; a' tunyák pedig a'
dologra hajtattnak; a' tsa-
vargók éppen nem szenved-
tetnek, és így fok rofznak
's véteknek eleje-vétetődik,
minek előtte az végbe-vi-
tetődhetik.

Meg-
jegyzés

Az ő faluban.

16.
Mun-
kák

A' mindenkori hebehur-
gyaság akadályoztatják a' Pa-
rafztot mind fajtát mind pe-
dig az Uraság földét illen-
döképpen dolgozni.

a) A'
Község

Ha itt az Uraság, Vár-
megye, Katonaság, vagy a'
Községnek számára valamit
kell dolgoztatni, melly ne-
héz az ide 's tova el -szél-
lett munkáfokat szekerefe-
ket, kivált a' szükségben,
midőn az idő rövid, öfzve
hajtani?

Itt

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

16.

Itten több igyekezet va-
gyon az Uraságnak, a' fa-
ját maga földjének mivellé-
sére, és az a' mindenkori
ide 's tová való hurtzoló-
dás el-marad.

Itt az Ember, ló, ökör,
munkához való eszköz, min-
den kéfzen 's közel vagyon,
következendőképpen kön-
nyü mindent fel hajháfzni ;
mig amott a' mezze pufztá-
rul a' tunnya munkás-haza-
tsammag, itt addig a' do-
log meg-is lett.

Az

Meg-
jegyzes

Az ó faluban.

- b) Há-
zi mun-
kások
- Itt nehéz munkásokat ta-
lálni; a' munka el-fzellefz-
tetett, a' fok ide 's tová-
való járással egybe kaptfolt,
és gyakorta a' távol való-
ság miatt igen hátráltatik.
- 1.) A'
rétet
- Miképpen kellene 's le-
hetne az olly igen távol
való rétet jobbitani? A'
sültő verőfényben fzenát
gyűjteni, és azt olly mefz-
fzirül öfzve-hordani, minő
nehéz?
- 2.) A'
szántó
földön
- A' rétet, és szántó földet
lehetetlen itt árokkal kör-
nyül venni, és a' marhák-
tól

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

Az Intelligenz tábla elmellözi ezt a' roszszat ; minden némü dolgok közel az ide 's tová való járásnak , hozásnak , vivésnek idő vesztése nélkül vitetnek végbe.

A' közel lévő ganéj megkönnyebiti a' rétnek jobbitását. Ki nem dolgoznék itt örömmel a' szellös kellemes árnyékban?

Itten tízed részint sem kell fárodni 's költeni, hogy az egy szélben fekvő szán-

tó

Meg-
jegyzés

Az ő faluban.

tól meg-oltalmazni; a' Pa-
rafztnak minden jószágát
reá kellenék költeni, ha az
ő széllyel fekvő rétjét, és
szántó földjét így akarná
bé foglalni.

3.) Ve-
tés

Itt a' vetés fokára gya-
korta Novemberig, Decem-
berig hallasztatik; midőn
már a' ki-kelni való még
meg-nem foganadhatik; ha
egy szároz tavasz jön (és
e' tartományban többnyire il-
lyes a' Tavasz) tehát min-
den munka halszontalan.

a) A'
Buxa

Miért kintelenítették a' Pa-
rafzt aratókat fel-venni ?

→ Mi-

Meg-
jegyzes

Az új faluban.

tó földnek, és rétnek szé-
leit meg oltalmazza:

Gazda, szolgá, tselédék,
ló, ökör, szekér, eke, trá-
gya minden közel vagyon:
hát nem lehet é szántást,
vetést elég idején és jól
végbe vinni? és nem —
lesz sz é jó?

Itt a' maga tselédjeivel
aratthat, és öszve-horhat,

G g

és

Meg-
jegyzés

— Mivel az ő távol való földjeinek munkáját még annyi fok tselédjeivel sem viheti végbe. Ő néki pedig addig szénát kell hordani.

b) *Az Arpa* Itt még sütő délben is a' Gazdának kárával árpát kell őfzve rakni, ha máskép a' Paraszt nem akarja henyéltetni a' tselédjeit.

c) *A' köles* Melly gyakorta kell a' leg szorgalmatosbb Gazdának is meg nézni ha a' kö-

Még.
jegyzés

Az ujj faluban.

és még is előbb készén
leszsz, mint ott a' fel-vett
aratókkal.

Itt a' Gazda korán még
harmatos, az árpán dolgo-
zott, és ha olly meleg kezd-
lenni, hogy a' szemek ki-
törnek, tehát abba hadja a'
Gazda a' dolgot, és tseléd-
jeivel egygyüt a' közel va-
ló buza és kukoritza földre
mennek 's a. t.

Ha itt a' köles meg-érett,
azt a' Gazda tselédjeivel a-
zontul le kaszálhatja.

G g s

Men-

köles meg-érett é? Ha tsak egy két nappal későbben megy, azontul ki-verte a' szél a' szemeit.

d) A' Mennél tovább van a' kukoritzza a' háztul, annál soványabb az, A' munkásokbul szükös, de bezzeg a' tolvajokbul nem.

17. Leg több helyeken már Más 50. 100. és több esztendőktül fogva is legeltető hely a' Pa. vagyon, nem tsuda, ha raszt. minden jó féle fü ki fogyott nak. belöle. Ki ezeket a' so-

vány

Mennél közelebb vagyon az, annál jobb, és a' mi belöle el-kél, a' még is a' maga tselédjeinek hafznál, és ha minden embernek vagyon kukoritzája, hát miért lopna?

17. Itt minden Esztendőben változik, a' mi az idén rét, az esztendőre legeltető-hely lesz; és idővel ha szük-séges, vagy kétfzer fel-lehet szántani, ez a' földnek fokát hafznál.

a) Le-
geltető
hely

vány nyomorult legeltető helyeket némelly Tifzántul való falukban látta, gondolkodott, miért ezen az ennek előtte olly áldott gazdag fü-ellő helyen most illy rozz, sovány, nyomorult fü terem? És mint lehet ezeknek a' legeltető-helyeknek mind addig segíteni, míg azok legeltető helyek maradnak?

A' többi széna termőföldek is legeltető helyekké vesztegettetnek. Sz. György napig, fokízor tovább is legel a' marha; alig rakják a' szénát petrentzében, már

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

Itt a' községnek, a' mint
is a' magános személlyeknek
rétjekerant sokkal jobb rend-
tartás lehet.

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

a' réten a' marha; követ-
kezöképpen sarju sem leszsz,
vagy legaláb későn, és így
a' Paraszt el-időzi munká-
ját. Ha egyszer egy hátra
marad, az után a' többi is.

b) Ita-
tó ku-
tak

Itt a' marhának egy mér
földnyire kell a' kutra 's
itató helyre menni; az ide
's tová járással a' leg jobb
legeltető helyet is, öszve
gázolja. És a' naptul meg
melegedett viz miképpen
olthatja a' marhának szom-
juságát?

c)
Kerti
vete
mények

Ha a' Parasztnak kertje is
vagyon, a' távol lévő szál-
lás.

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

Az helyett hogy ide 's
tová mezfze járjon, itt a'
fáknak árnyékiban nyugszik,
és a' leg melegebb időben
is fris vízzel enyhitti szom-
juságát.

Ha tsak egy orátskányi ide-
je vagon is, még is 2. 4-

lásnál vagy szőlő hegynél,
 tehát azt nem igen dolgoz-
 tatja és kevés hasznát is
 veheti, hanem ha egész he-
 get rajta tölt; ez által is-
 mét oda haza és a' mezőm-
 lokat el-mulaszt.

- 2) *Fa.* Ez előtt még egynehány
 esztendőkkel a' Paraszt ke-
 vés mérföldnyirül hozhatot
 szük-

Meg-
jegyzés

Az új faluban.

6. kezek sokat tehetnek a' közel lévő kertben, kivált ha a' kerti munkához való időt válasszák arra, melly a' mezzsze lévő kertben lehetetlen. Még a' gyermekek is dolgozhatnak erejekhez képest a' közel lévő kertben, ez által őket az utzán való futkozástul el lehet szoktatni, és kitfinságékül fogva a' szorgalmatosságra és munkára hajtani, és az ő jövődöbéli forfokhoz képest nevelni.

Itt egynéhány esztendő alatt a' Parasztnak az ajtaja előtt lesz a' fa; és itt

a'

Meg-
jegyzes

Az ő faluban.

szükségére való fát; már most
7. 8. 9. sőt 10. mérföldnyi-
re is kell néki menni. Ritkán
nő-fel faluban tsak egy fa
is; a' marha mindenkör
hozzá dörgölözkedik, kell
is néki dörgölözni, mivel
foha sem vakarják, követ-
kezőképpen mindég víz-
ketegje vagyon.

e)
Mal-
mok

Vizhajtó malmok gyakorta
egynehány mérföldnyire is
vannak, a' szároz malmok
pedig a' marhának kénzói.

Meg-
jegyzés

Az új faluban.

a' marhát is a' közel lévő
istállóban könnyebb tisztó-
gatni, a' vizketegtül és bo-
garaktul meg oltalmazni.

Itt az Uraságnak vagy is
Községnek költségén jobb
száraz malmok vagynak és
ha lehető viz-malmok, szél-
malmok is.

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

f)
Tszap-
szek

A' kurta Kortsma itt min-
denütt szokásba vétetődött
és melly nehéz azt a' házak-
nak özvezavarási között
fel-találni.

g) Ba-
romfi

Itt a' rendetlen és sűrűen
özve zavart házak között
hamar el-vész a' baromfi,
melly által alkalmatosság
adatik a' perpatvarra 's a. t.

h)
Min-
denre
valo
gond-
viseles
a' gaz-
daság-
ban

Mint leheffen itt a. szem-
mel 4. 6. 10. darabföldet
által nézni? Ha az ember
most itt öriz, tehát amott
a' tolvaj: el-kergeti az
ember ötet amott, tehát itt
az alatt máfik lop.

Itt

Meg-
jegyzés

Az új faluban:

Itt a^o Tlap szék vagy vendég fogadó mindjárt szemébe tűnik az embernek, mivel az különösen az ut mellett szokott építtetni.

Itt a^o Gazdaaszszony mindenhez láthat, és mindennek könnyebben gondját viseli.

Egy darabban sokkal könnyebb az egész mezőt a földet által látni,

Itt

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

18. *Halotti eset* Itt ez által és véle-fzövevényes igen rendetlen ofztóók által ezer meg ezer ellenkezések, nemzetség bontások és örökké való perlekedések okoztatnak.

19. *Égés* Ha egy ház meg-gyullad, tehát fokszor a' házoknak egymáshoz való közelvöltök miatt, minden oltalom haszontalan. Az után a' felégettek koldulni mennek, e' mellett meg fajokják a' helyléft, korhelek lesznek, mint egy ország-futók haza jönnek, és nehezen veszik fel-ismét magokat.

Itt

Meg.
jegyzes

Az ujj faluban.

18.

Itt mind ez illy békéte-
enségek a' Protocolomba
irt vagyonság és törvényes
igazság által mindjárt kez-
detben meg-fojtnak.

19.

Itt nehezen ég el több
egy háznál és rendtartás
hozattatik - be , hogy az
el-égettet közönségesen se-
gítsék. Első héten 10.
Paraszt mégyen egy sorbul,
tégla tsinálást segíteni. Má-
sodik héten 10. mások öz-
ve-hordják a' téglákat. Har-
madik héten 10. más Pa-
rasztok , 's így tovább , il-
lyenképpen az el-égett

H h

há

Meg-
jegyzés

Az ó faluban:

Itt fok fáz mások büntelen szenvednek, ha valakinek gondatlansága miatt tűz jön ki, tehát a' fél vagy egész falu el-ég.

20.
Raga-
dó nya
valá-
ban

Melley könnyen bé tífusz-
nak azok itt, az illy igen
sűrűen lévő házok között,
meg-vezett és tisztátalan
levegő ég és más rosz ren-
detlenségek alatt. Itt egy
ganéj rakás, amott egy sze-
nét hányás, és közel mel-
lette egy bűdös dög.

Meg-
jegyzes

Az ujj faluban.

háaz majd ismét fel-állit-
tik.

Ámbár itt valaki a' tűz
miatt szenved is , tehát *
töbnyire tsak a' bünös ,
gondatlan és vigyázatlan
szenved.

20.

Itt fokkal könnyebben le-
het azokat meg-akadályoz-
tatni és el-hárítani ; Utszák
házok , kertek , friss szellő-
söt a' rendeléseknek és ké-
születeknek tellyes állopot-
jai arra tzéloznak , hogy
a' betegségek el-mellöztes-
senek , és a' lakók egészsé-
ben meg tartassanak .

Meg-
jegyzés

Az ő faluban:

21. Itt ez is bé-jön gyakor-
Marhata; oh az a' gondatlan pász-
dög tor semmit sem aggódik
eránta; a' marha-dög néki
nyeresége; míg a' gazdának
értésére esik, hogy marhája
beteg, és midőn segítségére
siet, már el nyujtózva fek-
szik. És mit használnak a'
szilaj marhának még a' leg
jobb orvosságok is a' távol
való mezőn? Kiadja be né-
ki azt? A' Pásztor örül,
ha egy darab el-esik, mert
sagygyut 'sirt, és a' kutyá-
inak huft is nyer.

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

a I.

Itt fokkal könnyebb a' narha dögekor a' szükséges rendeléseket ki szolgáltatni. A' Pásztor mindjárt megjelenti az esetet a' községnek 's úgy a' gazdának is, hogy a' marhán idején korán legíteni leheffen ; na pedig még is el - esik , tehát a' gazdájé léfzen a' nagygyu és a' bör. Ha ellenben bizonyos dög miatt vesz el, tehát azt mind szőröstül bőröstül el - kell tetnetni.

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

22. Ha leszsz, leszsz! Itt nincs
Sziük tfeu rendelés a' sziük esztens-
esztens-
dö es drágaság eránt,
drága-
ság

23. A' szélllyel fekvő földet
Tol- ket a' tolvajoktól meg-ol-
vajság talmazni, minő fárodság és
költség? Ha az ember itt
vigyáz, amott szabadon
lop a' tolvaj. A' tsőszöke-
gyakorta magok leg na-
gyobb tolvajok, kik nappal
vigyáznak, éjtszaka pedig
lopnak 's ragadoznak.

24. Vajha egyszer öszve ír-
El. ve. nák, hogy csak 5, Esztens-
dök

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

22. Itt a' lövendöbéli szükség-
eránt a' Községnek Depositi-
toriumja vagyon, mellyben
a' gabona naprul napra ne-
velkedik.

23. Itt a' tolvajt könnyen
élfzre vehetni; ha nappal
lop, magát el-árulja az ide-
's tova való járással; ha
éjtfzaka lop, tehát a' va-
lóságos gazdától mindenkor
jobban irtózni kell néki.
A' tsöfzökre is jobban vi-
gyázhat az ember.

24. Itt a' marha mindenkor
az iftállóban vagyon, vagy

Meg-
jegyzés

Az ő faluban:

szett
vagy e-
tevelye
dett
marha

dők által is a' Parasztt az
el-vezett 's meg-talált mar-
hákért mennyit fizetett?
Mennyit pedig éppen el-
veztetett, és soha reá nem
akadott? tehát el hülne az
ember belé!

85.
Pro-
cessu-
sok

Itten mindenkör vagyon
oka perlekedésnek majd a'
szántó földért, rétért, vagy
el-kezdendő épületért. Men-
nél több szomszédja vagyon
az embernek, annál több
a' Processusa. Tíz ide 's
tová el osztatott földeknek
közönségesképpen 40. szom-
szédjai vagynak; melly
könnyen eshetik itt perpat-
var?

Meg-
jegyzés

Az ujj faluban.

a' gazdájának szeme előtt,
ha pedig el tévelyedne is,
tehát a' billyegezett Nro.
meg mutatná, hogy kijé.

25. Itt a' Processusnak vége
vagyon. A' jó rendtartás
leg jobb 's bizonyosabb or-
vossága a' fokféle processus-
nak. Itt tsak s. 4. 6. szom-
szédok vagynak, és így s.
4. 6. között előbb el-távoz-
tathatik a' Processus miné
40. között.

Meg-
jegyzés

Az ó faluban.

26. A
tisztá-
talan-
ság.

Itt a' házok és utczák
öszve vagnak keverve,
melytül a' rendhez szokott
szem el-ijjed. Itt a' falu-
nak a' közepén, és a' vé-
gén bűdös sár, mocsár, és
tó vagon; ellen mondha-
tatlan meg-mutatása a'
szorgalmatotság héjánofságá-
nak! ez a' fok mérges be-
tegségeknek kut feje mind
az emberek, mind a' mar-
hák között.

Meg-
jegyzés

[Az ujj faluban.]

86. Itt a' rend-tartás, tiszta-
ság, mint gyönyörködteti a'
szívet 's szemet; még tsak
elmémben képzelem az ujj
falut, és már is tapfol szí-
vem annak jövődöbéli lé-
telén.

Bé-fejezés.

Ezek a' Károk, mellyek az ó falunak lakóit naponként érzékeny képpen nyomják; ezek egyfzer 's mind a' háznok is, mellyeket az ujj falunak lakófi magoknak fogyatkozás nélkül ígérhetnek, valamíg magokat a' Regulamentumhoz szorosan tartják. Minő áldás, nyugodalom és békelesség téfzi az illy falut, és az lakóit más milliomok felett boldoggá és szerentséissé; mihelyt az "csak rendbe vétethetik!" és hát ha a' jövendőt meg-tekintem; midön a' régiebb lakólok a' rendtartáshoz szokván, azt örömeft veszik; midön tulajdon tapasztalásokbul meg-esmérik és meg-tanulják;

hogy

hogy a' rendtartás melly boldo-
 gokká teszi az embereket: Midőn
 az Ifjuság idején korán a' Terem-
 tőnek és mindenek meg tartójá-
 nak esméretére, szerezetére és
 tiszteletére vezéreltetik; midőn ő
 az Istenek egész munkáját nem
 csak szemlélni, hanem tsudálni is,
 és azt okosán magának halznára
 fordítani meg-tanulta; midőn az
 emberi romlandóságnak forrását a'
 betegségnek okát — által látni és
 azt el-kerülni tudja — Ha — —

Oh ! akkor fog a' szegény
 Paraszt is életének örülni ; és
 akkor fogja tapasztalni, hogy az
 élet , jótétel !

Ha amott a' Rendetlen ó fa-
 luban a' békételen boldogtalan

Pa-

Paraszt , éltét meg . unván , a²
 Felsőség és az ő Urasága ellen ,
 Felelsége , Gyermeke sőt az Isten
 maga ellen is zugolódik , felére
 kétségbe esvén a' jövendőre nézel,
 kedvét veszti, komor szívvvel meg-
 gondolja a' nyomorgató fanyaru-
 ságot, foházkodik és panaszolódik;
 miképpen tanátskodik, és miképpen
 fégyéljek magamon? Az én nyomo-
 rult galyibám dülő félben vagyok,
 kertem 's kamarám üres; az én
 földem keveset vagy semmit sem
 termett, csak vad borsó, vadótz,
 és reptze vála; a' mi kevés buza
 's árpa volt, ezt ismét a' gazdag
 izomfédnek marhája öszve gázol-
 ta; az én munkám sovány nyo-
 morult; az Isten áldását el . vette
 rolam; adót portziót kell fizetnem a

Sőt még azon földért is kell fi-
 zetnem, a' melly nem termett ;
 azért is a' mellyet a' jég el-vert ;
 azért is a' mellyen tavaiztul fog-
 va Szent János napig a' ki tfa-
 pott viz álott ; egy pénzt sem en-
 gednek el ; gyermekeim kenyeret
 ruhát kérnek ; a' tél közelget ; az
 én Feleségem, kinek szülő orája
 is közel vagyon (oh Istenem, mi-
 ért adsz még több fanyargatót, mi-
 vel ezen kívül is elég és több mint
 sok vagyon) nem segíhet annyira
 dolgozni, mint egyébkor ; meg un-
 tam már nyomorult életemet ; ha
 az Isten úgy akarná, mint én —
 és még nagyobb bajjokra amott
 jön egy koldus is ! ha semmi
 sem adok néki, tehát azt beszéli
 felőlem : kemény 's irgalmatlan

volnék ; oh bártfak nékem valaki
adna valamit , én hozzám ir-
galmasságot mutatna ! Halál !
Tselekedjed te ezt , ha más fenki
sem akar rajtam könyörülni ; ha
meg-betegszem éppen nem ve-
szek - bé orvosságot ; mivel is fi-
zesse az ? fizesse , hogy ezen
buval tellyes életemet több szomo-
ruságra ki tegyem , vagy talán e-
lőbb meg-halok , és egyszerre min-
den butul meg-szabadulok.

Midőn az ó faluban így pa-
rafzolkodni hallanék , ugy tetfzik ,
hogy elmémmel látnám az ujj fa-
lunak vig 's örömmel tellyes la-
kófit (kivalt ha egyszer a' meg-
jobbított paraszti gazdaságnak
hasznát meg-esmérni , és véle élni

meg-

még-tanultá légyen) fel derült hom-
 lokkal állani, vidám ábrázattal
 szemeit az egekre emelvén az
 Istent hathatossan ditsérné mond-
 ván: Áldott légyen az a' szem-
 pillantás, az a' boldog óra légyen
 áldott, a' mellyben lábomat első-
 ben ebbe a' faluba tettem; minő
 szép sorban áll az én házam!
 melly jó nyugovás esik a' szellős
 árnyékba! Kertem, rétem, szán-
 tó földöm, marhám tselédem,
 mindenem közel; az én fáim,
 mellyeket kevés ezüstendőkkel ez
 előtt é pufzta földbe ültettem,
 hol talám soha fa sem álott, már
 szép gyümölcsöket hoznak; a' tör-
 pefák olly rakva kellemetes gyü-
 möltsökkel, hogy az ágai a' föl-
 det érik; az én földem, mellyet

én most, az előbbi dologhoz képe-
 pést, fele fárodsággal miveltem,
 bövem termett, a' marhám olyan,
 mint ha hizlalt volna; az én adó-
 mat hálá Istennek, ki fizettem;
 az Idegennek is, az utazoknak,
 özvegyeknek, az el-hagyatott
 árváknak is jót tehetek abbul, a'
 mit egyébként a' tunya koldu-
 loknak korhely ország futóknak
 szégyen szemérem miatt kellett
 volna adnom: az én gyermekeim
 örömin fegedelmin vigasztalóim,
 és ha az Isten őket meg-tartja az
 én gyámolim lesznek.

Kegyess olvasóm! Nem a' kép-
 zelés volt alkotója azon rosznak,
 a' melly eránt a' Parasz pana-
 szolkodik. Én azon kerületből
 vettem azt, a' mellyben a' Pa-

raszt ember mindenkor forog. Én
 a' Parasztot figyelmetessen meg-
 vizsgáltam, midőn jó állapotban
 lenni mutatta magát (jól esmérem
 ezt a' jó állapotját is) az ő kör-
 nyül-lévő dolgainak leg belsőbb
 részéig követtem őtet, az ő mo-
 stani állapotját a' tegnapival és
 holnapival öszve hasonlítottam;
 ott is halgatoztam reá, a' hol ma-
 gát egyedül lenni gondolta, az ő
 természetbéli és erkölcsi nyomoru-
 ságát, az ő jó és rossz napjait es-
 mérem 15. Esztendőbéli szoros ta-
 pasztalásom által. Majd azt mond-
 hatnám: én magam egyrézint Pa-
 rasztá lettem, hogy tsak valóban
 meg tudjam: Micsoda a' Paraszt,
 hogy az ő gondoskodásának mod-
 jat, az ő bal itéletét, az ő rossz

vélekedését, és az ő erkölcsét eszméni tanuljam; főképpen pedig hogy meg tudjam, miért ebben a természettől olly igen meg áldott Magyar Országban nem gyarapodhatik?

Ezt nem tékintvén tudom még is, hogy némelly rész szerént kemény szívű rész szerént gondatlan Olvasók, az én iráfomat megvetőképpen elvetik, és azt mondják: édes álmak! szép kívánások! jót gondolt, de nem egy könnyen végbe vihető javallások! képzelések egy szóval!

Leg alább engedje meg az ember nékem; hogy egy kellemetes Irónak illy szép engesztelő szavaival felehessek erre, mivel
most

most éppen alkalmatóffabbat nem
találok : „ Én ezt az álmot éppen
„ ezen tzelra való nézve közlöm
„ az én kedves Polgár társaimmal,
„ hogy azon mind addig mulatoz-
„ zanak álmodozva, míg az bé-
„ tellyefedik, és az után minde-
„ nik olvasóval azon nagy kü-
„ lömbséget az álom és valóság
„ között érezteti — olly remény-
„ ség, mellynek bé tellyefedésére
„ minden Hazafijának bizonyos
„ jussa vagyon. „

FORMÁJA AZ INTELLIGENZ TÁBLÁNAK.

El - adandó Házak		El - adandó Gabona		El - adandó Bor		Szekeresek Munkások	
Árultatnak	Kereftetnek	Árultatik	Kereftetik	Árultatik	Kereftetik	Találatnak	Kereftetnek
M. K. saját háza.	N. N. N. N.	T. S. tizta buza 30. mérő.	T. S. tizta buza 60. mérő.	A' B. Budai 50 akó.	C. L. Tokai 10. Átalag Szekszárdi 50. akó.	N. nevezetű. N. N. néli 3. lóval.	N. T. 10 szekerek gabona alá Pestig.
A. L. Árva'knak házak licitazio által.		S. T. egyes 25. mérő.	S. T. egyes 100. mérő.	C. D. Miskolci 60. akó.	Sopronyi 100. akó.	N. nevezetű. N. T. néli 4. lóval.	T. N. 6. szekerek vasat vinni Aradra, onnan pedig visszafelvezik.
		P. T. Arpa 15. mérő.	P. T. Arpa 80. mérő.	C. T. Ménesi 30 akó.		N. T. gyalog.	N. 6. napi munkás.
		T. P. Zab 50. mérő.	T. P. Zab 100. mérő.			T. N. két lóval.	

MÁSÍK RÉSZÉ AZ INTELLIGENZ TÁBLÁNAK

Szolgák kereftetnek		Szolgálatot keresnek		Marha és más egyéb			
Szolga	Szolgaló	Szolga	Szolgaló	Elvezzett	Megtalát	Veendő	Árulandó.
P. K. Keres egy nagy szolgát.	O. T. Keres egy kis szolgát.	N. a' T. nél.	M. az O. nál.	Egy ló nyergestül kantároftul	Egy kan-tza almás-izörü N. T. nél.	Egy par bé fogni való tinó.	30. itze vaj, N. nél.
K. P. egy kitfiny szolgát.	T. O. Egy nagy szolgát.	T. az N. nél.	O. az M. nél.	Egy kötés kuls.	Egy áfó T. O. nál.	150. darab fiatal fa.	Egy máfa fajt T. O. nál.
				N. T. nél.			Egy Te-hénbör T. nél.
							500. minden féle gyümölts fa.

Magyarázatja és Véle való
élése e' táblának.

1. **A** Mester ezt az Intelligenz táblát a' Templóm és oskola között fel tsinalja és gondját viseli; es egy nagyobb Deák gyermeket meg tanít, hogy a' Mesternek távol létében ez a' gyermek mindenkor jelen és ehhez alkalmazatos legyen.

2. Az Intelligenz táblának irá fáért és fel tsinalásáért 1. Krajtzárnál több nem fizettetik; ha a' Dolog nintsen 10. forint árú, tehát tsak egy pénz, ha pedig 5. forinton alul, tehát tsak egy fél Krajtzár fizettetik.

3. A' ki Tzélját ez által a' Tábla által el-érte , ha az Gazda, szolga, szolgáló, szekeres, Kalmár, tehát fizet az Intelligenz rzedulának le-vévéséért tsak egy Krajzart. Ha az Intelligenz táblának fejedelmével 10.tül 50. forintg való áru jofzág el-adatik, akkor tsak egy Krajzart kell fizetni ; ha száz forint áru 2. Krajzart ; ha százan fellyül tehát minden száztul egy egy garast ; következendöképpen 1000 forintul 10. garast kell fizetni.

4. Így a' köz jó és alkalmazhatóság, a' kereskedés, adás, vétés, meg könnyebbítettik, és előmozdittatik. A' Paraszt, Mesterenbe, kereskedő fok fárodságul is dologtul, költségül meg-mene-

ne:

nekedik ; mellyeknek most az ember magát az adásnál vevésnél alája vetni kintelenitetik, midőn azt néki gyakorta mezfze drágán keresni és venni kell, a' mit közel oltfobban vehetett volna, ha az Intelligenz tábla a' helységben ki lett volna tétetve.

5. Szükség volna kívánni, hogy a' rendtartás be-hozattatnak, hogy senkinek se lenne szabad valamit el-adni vagy venni, hanem ha az előbb az Intelligenz táblán fel-jegyeztetett volna ; így a' portékának, 's jószágoknak az ára a' vevőknek fokaságok miatt fellyebb hágná ; így a' lopott jószágok is könnyebben nap fényre jöhetnének, kivált ha a' Mester

az Intelligenz Protocolomban mindent szorgalmasan be írna. A' pedig valamit az Intelligenz táblának fejedelme nélkül el adna, az magát a' Tolvajság eránt gyánossá tenné; és a' ki az illy gyánus adót vagy vévőt fel adná, az az Intelligenz Casából egy garast nyerne, mellyet a' gyánus, a' dolognak mivolta fzerént háromszorta, vagy négyszerte is helyre tegyen.

6. Az Intelligenz táblának jövedelme bizonyos és állandó oskolai fundusra rendeltésék; a' Meffer minden nap estve a' tzedulán feljegyzett jövedelmeket általadja a' Papnak, és a' Pap minden fértályban a' numerált tzedulák fzerént számadását meg-
tíniál
ja,

ja, hogy mennyi pénz jött-bé,
és az az oskolának javára mikép-
pen fordittatott?

7. Minden tizedik forint a' Me-
steré minden huszadik pedig a'
Papé az ö farodságokért.

8. Ez minden Oskolára és ö szük-
ségeire ki-fzabatott, és valójá-
ban hozzá alkalmaztatott fundus;
senkinek fints se kárára se terhé-
re; kinek-kinek kivéle él, hafz-
nos, és é mellett igen könnyü,
nagy költség nélkül gyakorlandó.
Ha a' község nagy, tehát az osko-
la fundus is nagyobb, és erősebb
lészen; a' ki gazdagabb, és töb-
bet ad-el, az oskolai fundusra is
többet ad, és több hafzon jön bé

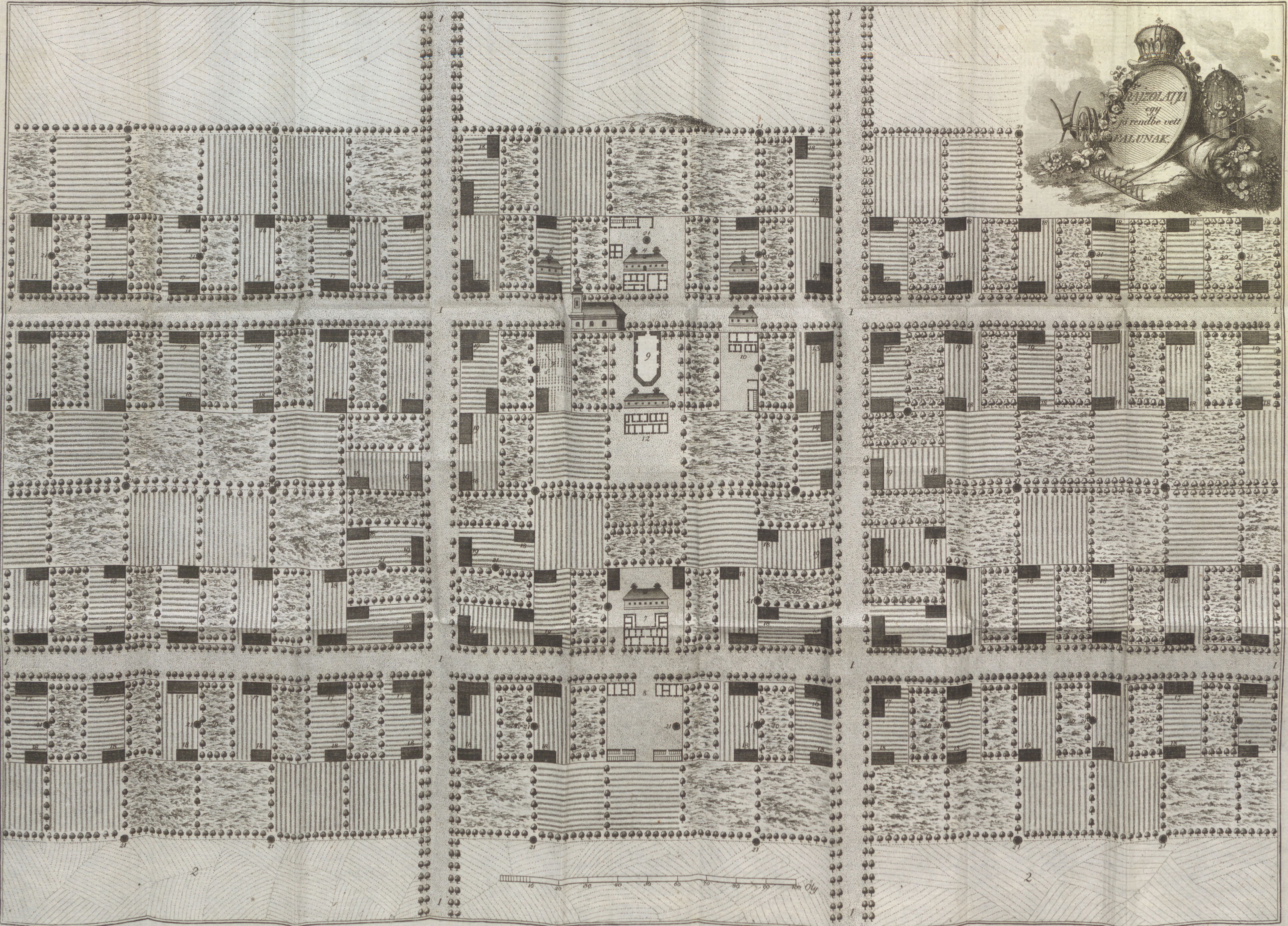
az Intelligenz táblából. Hogy az Intelligenz tábla az Országnak legfőbb Fejedelmétül, Nemes Vármegyétül, és az Uraságtul helybe - hagyaffék, értetődik magától is.

Fr. Majernek könyvéből még ezt hozzá teszem, egy kevés változtatással: Ujj dolgoknak, javas-
lásoknak, mellyet az ember még soha sem hallott, sem végbe vinni látott, ámbár akár mitfoda jók és hasznosak legyenek is azok még is mindenkor nehézség, lehetetlenség, haszontalanság, kártékony, engedetlen és igazságtalan dolog, mint egy titulusbéli jelek vagynak homlokaikra írva; ha pedig azokat egyszer, kétszer tselekszük,
és

és jól esnek, tehát a' nehéz könnyü, és lehetetlenség lehető, a' haszontalan jó, káros hasznos, az engedetlen meg-engedhető, és az igazságtalan méltó igaz', léfzen.

V É G E.

Thöschk Sam. talált és rajzolt.

Tunker Kr. véső mészette.

